

ЖОРЖ СИМЕНОН

МЕГРЭ МИНИСТР ҲУЗУРИДА

Роман.

Русчадан Низом КОМИЛОВ таржимаси.

Тошкент
«Адолат»
1999

Марҳум Каламнинг ҳисоботи

Ҳар оқшом Мегрэ ишдан қайтаркан, беихтиёр уйнинг рўпарасидаги симёғоч ёнида тўхтаб, ўз деразасига бир кўз ташлаб қўярди. Бу унга одат бўлиб қолган эди. Агар кутилмаганда ундан, деразада чироқ бормиди, йўқмиди, деб сўралса, дабдурустдан жавоб беролмаслиги ҳам мумкин эди. Кейин иккинчи қават билан учинчи қават оралиғидаги зинадаи кўтарила туриб, у пальтосининг тугмаларини ечар ва шимининг чўнтагидан калитни оларди. Аслида, бунга зарурат йўқ эди. Чунки у остонага етмасданоқ хотини эшикни очиб турган бўларди.

Хотинининг ҳам ҳеч қачон қанда қилмайдиган бир одати бор эди: ҳар гал эрининг қўлидан ҳўл ёмғирпанани ола туриб, энгашганча юзидан ўпиб қўярди. Аммо бугун бунга ҳожат йўқ: ёмғир ёғмаяпти. Бу таомилга йиллар давомида амал қилинар, гарчи Мегрэ тан олгиси келмаса ҳам, эр-хотин орасида қарор топган одатлардан қўнғлига энг хуш ёқадигани шу эди.

Йўлакка киргач, у ҳар галги саволни берди:

— Ҳеч ким қўнғироқ қилмадими?

Хотини эшикни ёпа туриб:

— Қўнғироқ қилишди, — деди. — Пальтонгни ечманг ҳам бўлади.

Ҳавонинг авзойи бузуқ, лекин иссиқ ҳам эмас, совуқ ҳам; тушда қор аралаш ёмғир ёғиб ўтди. Орфевр соҳилида Мегрэ бугун фақат жорий ишлар билан машғул бўлди.

— Қорнинг тўқми?

Уй ичи ёп-ёруғ, шинам эди, ҳар ҳолда хизмат хонасидан кўра яхши-да. Ўз креслоси ёнида юмшоқ шилпак, столча устида янги газеталар тахлоғлиқ турарди.

— Хўжайин, Люка ва Жанвълелар билан «Дофин» пивохонасида овқатландим.

Тушликдан сўнг тўртовлари полициячиларнинг ўзаро суғурта жамияти мажлисига боришди. Уч йилдан буён сурункасига Мегрэ шу жамиятнинг вице-президентлигига сайланарди.

— Қаҳва ичишга улгурасан. Пальтонгни еч. Соат ўн бирдан олдин қайтмайди, деганман.

Ҳозир ўн ярим. Мажлис қисқа бўлди, у ердан чиқ-

қач, кўпчилик ўзини пивохонага урди. Мегрэ метрода ўйига қайтди.

— Ким экан қўнғироқ қилган?

— Министр.

Мегрэ хотинига таажжубланиб қаради.

— Қанақа министр?

— Жамоат ишлари министри. Фамилиясини Пуан деди чамамда.

— Огюст Пуанми? Уйга қўнғироқ қилдими? Шахсан ўзи-я?

— Ҳа.

— Орфевр соҳилига қўнғироқ қилинг, дедингми?

— Ўзинг билан юзма-юз гаплашмоқчи. Зудлик билан кўришишимиз керак, деди. Уйда йўқлар, десам ходимасимсиз, деб сўради. Бир нарсадан жуда безовта кўринади. Мегрэ хонимман, дедим. У узр сўраб, қаердалигингни ва қачон қайтишингни сўради. Таҳликага тушиб қолгани шундоқ сезилиб турибди.

— Ҳа, аҳволи чатоқ кўринади.

— Уйда ёлғиз ўзингизмисиз, деб қайта-қайта сурштирди. Қўнғироқ қилганимни ҳеч ким-билмасин, мен министрликдан эмас, кўча телефонида қўнғироқ қиляпман. У киши билан дарҳол кўришишим мен учун жуда катта аҳамиятга эга, деди. Мэгре хотинининг гапларини ниҳоятда хотиржам, сиёсатга мутлақо алоқаси йўқ одамдай эшитди. Хизмат фаолияти давомида унга давлат арбоби — депутат ёки сенаторлар атиги бир неча маротабагина мурожаат қилишган. Лекин ҳар гал бошлигини ўртага қўйиб иш битиришарди. Бошлиқ уни ўз хонасига чақирар ва гапини тахминан шундай бошларди:

— Азизим Мегрэ, мени афв этасиз, лекин сизга ёқмайдиган бир ишни топширишимга тўғри келяпти.

Иш ростдан ҳам серғалва ишлардан бўларди.

Мегрэ Огюст Пуан билан таниш эмасди, ҳатто уни кўрмаганди ҳам, Унинг номи газеталарда кам учрарди.

— Нега Орфевр соҳилига қўнғироқ қилмадийкин?

Бу саволни у ўзига ўзи берганди, шундай бўлса ҳам, Мегрэ хоним унга жавоб қайтарди:

— Мен қаёқдан биламан? Нима деган бўлса, ҳаммасини оқизмай-томизмай айтдим. У автоматда қўнғироқ қилаётганини айтди...

Худди мана шуниси Мегрэ хонимни хайратга солаётганди: министр бу аёлнинг тасавурида шундоқ катта одам эдики, унинг шом қоронғусида қўрқа-писа атрофи-

га алаңлаб, хиёбондаги телефонни излаб юришини сира ақлига ситдиролмасди.

— ...Кейин, министрликка эмас, уйимга келсинлар, деди. Қаердалигини ёзиб олдим, мана...— Мегрэ хоним манзил ёзилган қоғозга қаради: — Пастер хиёбони, йигирма еттинчи уй. Эшикбон аёлни безовта қилмай, бешинчи қаватга чиқаверармишсан, квартираси чап томонда экан.

— Мени кутяпканмишми?

— Қанча бўлса ҳам кутаман, деди. Министрликка ярим кечагача борса бўлдиймиш.

Сўнг хоним бутунлай бошқача оҳангда сўради:

— Менга қара, бизни калака қилмаётганмикин?

Мегрэ бош чайқади. Тўғри, жудаям ғалати, кам учрайдиган воқеа. лекин калакага ўхшамайди.

— Қаҳва ичасанми?

— Йўқ, раҳмат. Пиводан кейин кетмайди. У тик турганча олхўри ароғидан бир қултум ичди-да, камин устидан тоза трубкини олиб, ташқарига йўналди.

— Хайр.

Мегрэ яна Ришар-Ленуар хиёбонига чиқди; кун бўйи аримаган рутубат энди туманга айлана бошлаганди: кўчадаги чироқлар теграсида оқиш халқачалар пайдо бўлган. Мегрэ такси тутмади. Қайтага Пастер хиёбонига метрода тезроқ етиб олади. Эҳтимол, ҳозир ишда бўлмагани учун шундай қилгандир.

Мегрэ вагонда, рўпарасида газета ўқиб ўтирган мўйловдор бир кишига тикилганча; Огюст Пуанга нима учун керак бўлиб қолдим экан, унинг таклифи нега бунчалик шошилиш ва хуфя, деб нуқул ўй сурарди.

Огюст Пуаннинг илгари Вандей ҳамда Ла-Рош-Сюр-Йонда оқловчилик қилганини ва сиёсат майдонига анча кеч кўтарилганини Мегрэ биларди. У истило пайтида ўзини собит ва хушахлоқ тутгани учун урушдан сўнг сайланган депутатлар тоифасига кирарди.

Унинг хушахлоқлиги нимадан иборат — Мегрэ бундан беҳабар эди. Аммо бошқа депутатлар бирон из қолдирмай келиб кетаверган бир пайтда Пуан ҳар гал Палатага қайта сайланаверарди, уч ой бурун сўнгги ҳукумат тузилганда у жамоат ишлари министри этиб тайинланди.

Одатда, аксарият сиёсий арбоблар тўғрисида ҳар хил миш-мишлар юради, лекин комиссар Пуан ҳақида бунақа миш-мишларни эшитмаганди. Пуаннинг хотини ҳам

бундай ғийбатлардан холи эди. Ҳатто болалари ҳақида ҳам (агар болалари бўлса) ҳеч қанақа бемаъни гап тарқалмаганди.

Мегрэ Пастер бекатида метродан чиққанида туман баттар қуюқлашган ва сарғиш ранг касб этган эди — Мегрэ лабида чангнинг аччиқ таъмини ҳис этди. Хиёбонда тирик жон кўринмасди, фақат Монпарнас томондан одамларнинг қадам товушларигина қулоққа чалинади, ўша ёқдан яна вокзалдан жунаб кетаётган паравознинг чинқириғи ҳам эшитилди.

Бу ердаги уйларнинг деразаларида чироқ кўринар, қоронғулик қаъридан қараган кишига бу хонадонларда тинч ва осуда ҳаёт кечаётгандай туюларди. Уйлар янги ҳам, эски ҳам эмас, уй соҳибларини эса бой ҳам, камбағал ҳам деб бўлмасди. Бу ерда асосан ўрта ҳол кишилар, майда амалдорлар, хизматчилар истиқомат қилишарди; ҳар куни эрталаб айна бир пайтда улар метрога ёки автобусга шошилишарди.

Мегрэ қўнғироқ тугмачасини босди. Эшик очилди, у эшикбонга бир нима деб ёўлдираб, тўппа-тўғри лифтга қараб юрди.

Икки киши зўрға сиғадиган тор лифт аста-секин, аммо шовқинсиз юқорига кўтарила бошлади. Зиналардаги чироқлар хира милтирарди. Ҳамма қаватлардаги эшиклар бир хил — тўқ жигаррангга бўялган, эшиклар олдидаги шолчалар ҳам бир хил.

Мегрэ чап томондаги квартира қўнғироғини босди, худди унинг чиқиб келаётганини кўриб туришгандай эшик шу заҳотиёқ очилди.

Остонада Пуан турарди. У йўлакка чиқди-да, лифтни пастга тушириб юборди. Мегрэ буни ўйламаган экан.

— Бемаҳалда овора қилганим учун узр, — деди уй соҳиби. — Марҳамат, ичкарига киринг.

Агар уни Мегрэ хоним кўрса ҳафсаласи пир бўларди. Чунки Пуан у тасаввур қилган министрларга сира ҳам ўхшамасди. У бўйи ва қомати билан комиссарга ўхшаб кетардию, лекин унга нисбатан сал яғриндорроқ, сал забардастроқ ва, агар таъбир жоиз бўлса, сал деҳқонкелбатроқ эди. Унинг юзи худди ёғочдан йўнилган каби дағал, оғзи катта, бурни кўвадай эди.

Эғнида арзон кулранг костюм, шимдош галстук. Қиёфасидаги яна икки нарса киши диққатини тортарди: қошлари шунақанги қалин ва қуюқки, худди мўйлов дейсиз, қўлларини эса бармоқларининг учигача жун босган.

Пуан ҳам жилмайганича Мегрэга бошдан-оёқ разм солди.

— Утиринг, комиссар.

Бу квартира Ришар-Ленуар хиёбонидаги Мегрэникидан кичикроқ, икки ёки, нари борса, уч хонадан иборат бўлса керак, чоғроққина ошхонаси ҳам бордир. Улар биттагина кийим осиблиқ турган йўлакдан тўппа-тўғри иш хонасига ўтишди. Бу хона ҳам уй соҳибининг сўқ-қабошлигидан далолат берарди. Деворга қоқилган панжарали токчага ўндан ортиқ трубка териб қўйилганди, уларнинг аксарияти сополдан, биттаси — энг чиройлиси — ўтга чидамли енгил маъдандан ясалганди. Алмисоқдан қолган сергаладон стол устида (бир вақтлар Мегрэнинг отасида ҳам худди шунақа стол бўларди) бир уюм қоғоз тамаки кулига қоришиб ётарди. Мегрэ Пуаннинг отаси билан онасининг суратига тикилиб қарашга ийманди. Уларнинг расми деворда, чети зарҳал иккита қора чорчўпда осиблиқ турарди. Бундай чорчўпларни Вандейдаги ҳамма фермада учратиш мумкин.

Пуан айланма креслога — Мегрэнинг отасида ҳам шундай кресло бор эди — чўкди-да, сигара қутисига қўл чўзди:

— Ўзлари ҳам...

— Йўқ, мен трубка чекаман, — деди жилмайиб Мегрэ.

Министр унга очилган тамаки қутисини узатиб, ўзининг қарийб ўча ёзган трубкасини тутатди.

— Сиз хотинингиздан бу хабарни эшитиб, жуда ҳайрон бўлгандирсиз...

У суҳбатни бошламоқчи бўлди-ю, лекин айтган биринчи гапидан кўнгли тўлмай, тўхтаб қолди. Дарҳақиқат, сиртдан қараганда сал ғалатиноқ иш бўлаётганди. Осида ва иссиққина хонада қаддиқомати деярли бир хил, деярли тенгдош икки эркак рўпарама-рўпара ўтирганча бир-бирини зимдан кузатарди. Икковлари ҳам ўхшаш жиҳатларини сезиб туришар, аммо буни тан олгилари келмасди.

— Менга қаранг, Мегрэ, гапни айлантириб ўтирмайман, бунинг фойдаси йўқ. Мен сизни фақат газеталар орқали биламан, кейин одамлардан у-бу нарсаларни эшитганман.

— Мен ҳам шундай, жаноб министр.

Пуан қўл силтаб, ҳозир лавозимнинг алоқаси йўқ, дегандай ишора қилди.

— Жуда ноқулай аҳволга тушиб қолдим. Буни ҳеч ким — на министрлар кенгашининг раиси, на хотиним биледи. Бўлмаса, хотинимдан яширадиган сирим йўқ. Шунга қарамай, фақат сизга дилимни очяпман.

Министрга унинг сўнгги гапи сийқаси чиққан хушомаддай бўлиб туюлди. Шу боис у нигоҳини олиб қочиб устма-уст трубкасини тортди.

— Расмиятчилик қилиб, Жиноят қидирув полициясининг бошлиғига мурожаат этишни хоҳламадим. Бу ишим қоидага хилоф, сиз менга ёрдам беришдан бош тортинингиз ҳам мумкин.

У оғир хўрсиниб, ўрнидан турди.

— Озгина ичасизми?

Сўнг синиқ жилмайиб, қўшиб қўйди:

— Қўрқманг. Маст қилмоқчи эмасман. Ҳозир ўзимнинг ҳам ичгим келиб турипти.

Пуан қўшни хонага кириб, битта шиша билан иккита кичик стакан кўтариб чиқди. Бунақа стаканчаларни, одатда, қишлоқ қаҳвахоналарида учратиш мумкин.

— Ҳар йили кузда отам шунақа ароқ тайёрлайди. Бу шиша йигирма йилдан бери турипти.

Улар стаканларини кўтариб, бир-бирларига тикилишди.

— Сизнинг соғлигингизга...

— Омон бўлинг, жаноб министр.

Бу гал Пуан комиссарнинг охириги икки сўзини эшитмади чамаси.

— Мен, салавотингиз босганидан эмас, балки бу воқеани баён қилиш ғоятда мушкул бўлганидан, ҳозир гап бошлашга қийналяпман. Газеталарни ўқиб турасизми?

— Жиноятчилардан қўлим бўшаган пайтларда.

— Сиёсий воқеаларни-чи, кузатиб борасизми?

— Камдан-кам.

— Менинг сиёсатбоз эмаслигимни ҳам биласиз-а?

Мегрэ бош ирғади.

— Клерфонда юз берган фалокатдан хабардор бўлсангиз керак?

Бу гапни эшитиб, Мегрэ сесканиб кетди, юзига таажжуб ифодаси қалқиб чиқди, буни кўрган суҳбатдоши бошини эгиб, секин қўшиб қўйди:

— Афсуски, гап ана шу фалокат устида боради.

Мегрэ метрода кела туриб, министр мен билан нима ҳақда махфий гаплашмоқчийкин, дея роса бош қотир-

гап эди. Гарчи газеталар бир ойдан бери фақат Клерфон можароси ҳақида ёзишаётган бўлса ҳам комиссар суҳбат шу мавзуда бўлишини хаёлига ҳам келтирмаганди.

Южене билан Межев оралигидаги Юқори Савойяда, денгиз сатҳидан тўрт юз метр баландликда, Клерфонда бунёд этилган санаторий урушдан кейинги йилларда бошланган ҳайротомуз ташаббуслардан бири эди.

Энг муҳтож болаларга хусусий санаторийлардан ҳам қолишмайдиган муҳташам шифохона қуриш ғоясини ким ўртага ташлаганини Мегрэ эслаёлмайди — орадан кўп вақт ўтди. Қачонлардир бу масала роса шов-шув бўлган эди. Кимлардир, бундан сиёсий мақсад кўзланган, деб ҳисоблагани учун парламентда қизгин баҳслар бўлди. Лойиҳани ўрганиш учун махсус гуруҳ тузилди, узоқ тортишувлардан сўнг лойиҳа тасдиқланди.

Бир ой муқаддам мисли кўрилмаган фалокат юз берди. Қутилмаганда қорлар эриб, тоғ дарёлари жунбушга келди. Ҳатто хариталарда ҳам номи қайд этилмаган кичкина Лиз дарёси ўзанига сиғмай, санаторий биноси пойдеворининг бир қисмини ювиб кетди.

Фалокат юз берган куннинг эртасигаёқ бошланган терговнинг охири кўринмасди. Тафтишчилар бир хил фикрда эмас эди. Газеталар ҳам ўз йўналишларига қараб, бир-биринга зид фикрларни қўллаб-қувватлашарди. Бир юз йигирма саккиз бола том остида қолиб ҳалок бўлган, бошқалари шошилинич тарзда хавфсиз жойга кўчирилган эди.

Мегрэ бир оз ўйланиб тургач:

— Сиз Клерфонда қурилиш кетаётган пайтда ҳукумат аъзоси эмас эдингиз-ку, шундай эмасми? — деб сўради министрдан.

— Йўқ. Мен ҳатто қурилишга маблағ ажратишни ёқлаб овоз берган парламент гуруҳининг аъзоси ҳам эмас эдим. У ёғини сўрасангиз, бу ҳақда газеталар ёзаётган гаплардан бошқа нарсани билмайман.

Пуан жим бўлиб қолди.

— Каламнинг ҳисоботи тўғрисида бирон гап эшитганмисиз, комиссар?

Мегрэ унга таажжуб билан боқди ва бош чайқаб қўйди.

— Эшитасиз ҳали. Кўп эшитасиз. Афтидан «Овоза» га ўхшаган кичик ҳафталикларни ўқимасангиз керак-да?

— Вақт йўқ.

— Эктор Табарни биласизми?

— Орқаворатдан. Соссэ кўчасидаги ҳамкасбларим уни мендан кўра яхшироқ билишса керак.

Мегрэ, бевосита ички ишлар министрлигига бўйсуниб, аксар пайт сиёсат билан боғлиқ топшириқларни бажарадиган сиёсий полицияни назарда тутаётган эди. Табар — ҳар турли миш-мишлар билан тўлиб-тошган ўз ҳафталигидан ифво мақсадида фойдаланадиган нопок журналист.

— Манови ерини ўқинг. Фалокатдан олти кун кейин босилган.

Мақола кичкина ва жумбақнамо эди:

«Калам ҳисоботининг мазмуни қачон халққа эълон қилинади?»

— Бор-йўғи шуми? — деди комиссар ҳайрон бўлиб.

— Мана бу газетанинг кейинги сонидан кўчирма:

«Тез кунда янги ҳукумат қулайди, лекин бунга кўпчилик ўйлагандек, Шимолий Африкадаги воқеалар ёки ташқи сиёсатнинг бошқа масалалари эмас, айнан Каламнинг ҳисоботи сабаб бўлади. Ким яширяпти Каламнинг ҳисоботини?»

«Каламнинг ҳисоботи» деган сўзлар Мегрэга ғалати туюлди.

— Ким ўзи у Калам деганингиз? — деб сўради комиссар кулимсираб.

Аммо Пуан кулмади. Трубкасининг кулини каттакон, чиройли кулдонга қоқа туриб, тушунтира кетди:

— У йўл ва кўприклар Мактабининг профессори эди. Икки йил бурун, эшитишимча, рақдан ўлган. Унинг номи кўпчиликка маълуммас, аммо қурилиш муҳандислиги ва меъморчилик мутахассислари уни яхши билишди. Каламни Япония ва Жанубий Америкадаги катта қурилишларга мунтазам чақириб туришган. У бинокорлик ашёлари, айниқса, бетон мустаҳкамлиги бўйича тенги йўқ олим ҳисобланган. У «Бетон хасталиклари» деган китоб ёзган, уни сиз ҳам, мен ҳам ўқимаганмиз, аммо ҳар бир қурувчининг хонадонида бу китоб бор.

Калам Клерфондаги қурилишда иштирок этганмиди?

— Қисман. Агар руҳсат этсангиз, бир бошдан гапириб берсам. Фалокат юз бергунга қадар, боя айтганимдай, санаторий қурилаётганини фақат газеталардан ўқиб билганман. Беш йил муқаддам ана шу лойиҳага қарши овоз берганманми ёки ёқлаб овоз берганманми — аниқ эслаёлмайман. Фақат «Хукумат Ахборотлари»ни варақ-

лаб чиққанымдан кейингина лойиҳани ёқлаб овоз берганимга ишонч ҳосил қилдим. Сизга ўхшаб «Овоза»ни мен ҳам ўқимайман. Иккинчи мақола босилиб чиққанидан сўнг мени бош министр ҳузурига чақириб: «Каламнинг ҳисоботидан хабарингиз борми?» — деб сўраб қолди. Мен «йўқ» деб жавоб бердим. У ажаблангандай, ҳатто менга ишонқирамай, ғалатиноқ тикилгандай бўлди. Кейин: «Уша ҳисобот сизнинг архивингизда сақланаётган бўлиши керак», деди.

Хулласи калом, бош министр бор гапни айтди. Беш йил бурун Клерфон масаласи парламентда муҳокама қилинганда текширув гуруҳининг аъзолари бир қарорга келолмаган, шунда депутатлардан бири-кимлигини билмайман — лойиҳани баобрў мутахассисга тафтиш қилиш учун беришни таклиф этган.

У йўл ва кўприklar Мактабининг профессори Жюльен Қаламнинг номини айтган. Профессор узоқ вақт лойиҳа билан танишган, ҳатто қурилиш мўлжалланаётган ерга — Юқори Савойяга ҳам бориб келган. Пировардида тафтиш гуруҳига топшириш учун ҳисобот тайёрлаган.

Мегрэга масала ойдинлашаётгандай туюлди.

— Хулоса салбий бўлса керак-да?

— Шошманг. Бош министр менга бу гапларни ошкор этган пайтида, ҳисоботни парламент архивларидан қидириб топиш тўғрисида кўрсатма бериб бўлган экан. Табиийки, ҳисоботни тафтишчилар қўлидаги ҳужжатлар орасидан топишлари керак эди. Аммо, маълум бўлишича, ҳисобот у ёқда турсин, ҳатто протоколларнинг ҳам бир қисми топилмапти. Гапимга тушунапсизми?

— Қимдир ҳисоботнинг эълон қилинишидан манфадтор бўлмаган-да?

— Энди мановини ўқинг.

Пуан «Овоза»дан қирқиб олинган яна бир мақолани узатди. Бу мақола ҳам кичик, аммо гиж-гиж таҳдид эди.

«Артюр Нику Каламнинг ҳисоботи эълон қилинишига тўсқинлик қиладиган даражада қудратлими?»

Мегрэ бу номни илгари ҳам эшитганди. Йўл, кўприк ва тўғонлар қурилиши билан шуғулланадиган «Нику ва Совгрэн» фирмасининг номи тез-тез қулоғига чалиниб турарди.

— Клерфондаги қурилишни «Нику ва Совгрэн» фирмаси амалга оширганми?

Мегрэ бу ерга келганига афсуслана бошлади. Огюст

Пуанга ичи ачиб турган бўлса ҳам, у айтиб берган гаплар таъбини хира қилган эди.

Мегрэ бир юз йигирма саккиз боланинг бошига етган фалокатда Пуаннинг айби қай даражада эканлигини билишга уринар ва «Бу ишга сизнинг нима алоқангиз бор?» — дея лўнда савол беришдан ўзини аранг тийиб ўтирарди.

Турган гапки, бу ишда сиёсий арбобларнинг, аниқроғи, юқори лавозимдаги арбобларнинг қўли борлигини у ҳам сеза бошлаган эди.

— Ҳикоямни тезроқ тугатишга ҳаракат қиламан. Бош министр мен бошқарадиган министрлик архивини синчиклаб текширишни буюрди. Йўл ва кўприклар миллий Мактаби бевосита Жамоат ишлари министрлигига бўйсунди-да. Қалам ҳисоботининг лоқал бирор нусхаси бизда сақланиб қолган бўлиши мумкин-ку.

— Хўш, топдингизми?

— Йўқ. Ҳамма ёқни титкилаб чиқдик, ҳатто чордоқдаги чанг босиб ётган қоғозлар ҳам қолмади.

Мегрэ ўзини ноқулай сезиб, ўтирган жойида бир қимирлаб қўйди. Буни суҳбатдоши ҳам пайқади.

— Сиёсатни ёқтирмайсизми?

— Ҳа, шунақароқ.

— Мен ҳам ёқтирмайман. Сизга ғалати туюлиши мумкин, лекин гап шундаки, ўн икки йил муқаддам мен мана шу ифлос сиёсатга қарши курашиш мақсадида сайловга ўз номзодимни кўрсатдим. Уч ой бурун менга министрлик лавозимини таклиф этишди. Бу таклифга фақат жамоат ишларида озгина бўлса ҳам тартиб ўрнатиш умидида рози бўлдим. Биз, хотиним икковимиз — оддий одамлармиз. Парламент сессиялари пайтида қанақа уйда яшаётганимизни кўриб турибсиз. Бўйдоқнинг ҳужрасига ўхшайди. Хотиним Ла-Рош-Сюр-Йонда қолса бўларди, у ерда ўз бошпанамиз бор, лекин биз алоҳида яшаб ўрганмаганмиз.

Пуан эҳтиросга берилмасдан, ниҳоятда самимий гапирарди.

— Министр бўлганимдан бери эр-хотин Сен-Жермен хиёбонида, министрлик биносида яшаяпмиз, лекин бу кулбага тез-тез келиб турамиз. Айниқса якшанба кунлари.

Лекин буларнинг сизга унчалик аҳамияти йўқ. Модомики кўчадан қўнғироқ қилган эканман, хотинингиз айтган бўлса керак, — янглишмасам, хотинларимизнинг

тупроги бир жойдан олинган, — бунинг сабаби бор: телефондаги гапларимни эшитиб туришади — шунақа жойга уланган. Министрликдан гапираманми, уйданми — бари бир, ёзиб олишади. Қаерда ёзишади, билмайман, қизиқмайман ҳам. Бугун кечқурун, бу ёққа келишдан олдин хиёбондаги кинотеатрга кириб, бошқа эшигидан чиқиб кетдим, икки марта таксиди ўзгарттирдим. Аммо шу тобда уйим атрофида кимлардир изгиб юрмаётганига кафолат беролмайман.

— Кираётган пайтимда ҳеч кимни кўрганм йўқ.

Мегрэнинг Пуанга ичи ачиб кетди. Шу пайтгача Пуан хотиржам гаплашаётган эди. Асосий масалага яқинлашгани сайин асабийлаша бошлади. У, комиссар мени ўғри тушунармикин, деган хавотирда эди.

— Министрлик архиви элакдан ўтказилди. Одамларнинг ёдидан чиқиб кетган ва бундан кейин ҳам ҳеч ким эсламайдиган минг турли қоғозлар топилди. Бу орада Бош министр менга кунига икки мартадан қўнғироқ қилиб турди. Менга ишонмаётганлиги аниқ эди.

Йўл ва кўприклар Мактабида ҳам қидирув ишлари олиб борилди. Аммо натижа чиқмади... кеча эрталабга қадар.

Мегрэ савол беришдан ўзини тиёлмади — одатда бирон-бир асарнинг хотимаси тўғрисида шу тарзда сўралади:

— Демак Қаламнинг ҳисоботи топилибди-да?

— Ҳа, Қаламнинг ҳисоботи бўлса ажабмас.

— Қаердан топишди?

— Мактабнинг чордоғидан.

— Уқитувчилардан бирортаси топгандир-да?

— Йўқ. Назоратчи топибди. Кеча менга Пикмаль деган одамнинг ташрифномасини узатишди. Бунақа одамни биринчи эшитишим. Ташрифномага қаламда: «Қаламнинг ҳисоботи масаласида» деб ёзилган. Котибам Мадемуазель Бланшни атайлаб хонамдан чиқариб юбордим. У билан йигирма йилдан буён бирга ишлаймиз, у ҳам Ла-Рош-Сюр-Йондан, илгари менинг адлия маҳкамда ҳам хизмат қилган. Бунинг ааҳмияти борлигини кейин тушунасиз. Уша пайт идорада маҳкама мудири ҳам йўқ эди. Хуллас, ҳалиги одам билан ёлғиз қолдик: ўрта яшар, кўзларида бирон-бир маъно йўқ; кулранг қоғозга ўралган пакетни қўлтиғига қисганча рўпарамда миқ этмай турарди. «Мосье Пикмаль сиз бўласизми?» деб сўрадим бир оз ҳадиксираб. Чунки у менга негадир

эси паст одамдай туюлди дабдурустдан. У бош ирғади. «Утиринг», — «Ҳечқиси йўқ».

Нигоҳи ҳамон ўша-ўша — маънисиз. «Министрмисиз» — деб сўради дағаллик билан. «Ҳа». — «Мен йўл ва кўприклар Мактабининг назоратчисман».

Пикмаль икки қадам олдинга ташлаб, қўлтиғидаги пакетни узатди. «Ичидагини олиб, менга тилхат ёзиб беринг», деди яна ўшандай кескин оҳангда. Пакетда қирқ саҳифадан иборат ҳужжат бор эди, лекин бу ҳужжатнинг асли эмас, бошқа нусхаси эди. «Клерфондаги санаторий лойиҳаси бўйича ўтказилган текширув ҳулосаси. Юқори Савойя». Ҳужжат остида имзо йўқ, лекин охирги саҳифага Жюльен Каламнинг номи ва унвони ёзиб қўйилган, муддат ҳам кўрсатилган. Пикмаль: «Менга тилхат керак», — деб такрорлади. Тилхат ёзиб бердим. У қоғозни буклаб, ҳамёнига солди-ю, эшикка қараб юрди. Мен уни тўхтатдим: «Бу қоғозларни қаердан топдингиз?» — «Чордоқдан». — «Сизни ёзма равишда маълумот бериш учун таклиф этишлари мумкин». — «Турар жойим маълум». — «Ҳужжатни ҳеч кимга кўрсатмадингизми?» У кўзимга истехзо билан тикилди: «Йўқ, кўрсатганим йўқ». — «Бошқа нусхаси йўқ эканми?» — «Менимча, бўлмаса керак», — «Раҳмат сизга».

Пуан Мегрэга саросималаниб қараб қўйди.

— Шу ерда хатога йўл қўйдим, — деб давом этди у. — Афтидан, бунга Пикмалнинг ғалати қиёфаси сабаб бўлди. Назаримда, бомба ташлашга ҳозирланиб турган кўпорувчининг авзойигина шундай бўлиши мумкин.

— Неча ёшларда у? — деб сўради Мегрэ.

— Қирқ бешларда. Одмигина кийинган. Қарашлари савдойи ёки мутаассиб кишиларникига ўхшайди.

— Кимлигини суриштирдингизми?

— Уша пайтда иложи бўлмади. Соат беш бўлиб қолган эди. Қабулхонада одамлар кутишайтганди, бунинг устига, кечқурун муҳандислар зиёфатида раислик қилишим керак эди. Меҳмон чиқиб кетганини кўриб, котибам хонамга кириб келди. Дарров пакетни портфелга солдим.

Мен шу заҳотиёқ Бош министрға қўнғироқ қилишим керак эди. Бундай қилмаганимнинг сабаби, ҳалиги одамнинг эс-ҳуши жойидалигига ишончим комил эмас эди. Ҳужжатнинг қалбаки эмаслигига бирон далил-исбот ҳам йўқ. Бунақа руҳий касалга чалинганлар билан деярли ҳар куни тўқнашамиз.

— Биз ҳам.

— Ундоқ бўлса сиз мени тушунасиз, деб ўйлайман. Қабул кеч соат еттигача чўзилди. Уйга бирров кириб, кийиниб чиқиш учунгина етарли вақт қолган эди.

— Қаламининг ҳисоботи тўғрисида хотинингизга гапирдингизми?

— Йўқ. Портфелни олволдим. Хотинимга, зиёфатдан кейин Пастер хиёбонига кириб ўтаман, дедим. Кўпинча шундай қиламан. Якшанба кунлари хотиним икковимиз шу ерда овқатланамиз, аммо баъзан, шошилиш иш чиқиб қолганда, бир ўзим келаман.

— Зиёфат қаерда бўлди?

— Д'Юрсей саройида.

— Портфель ёнингиздами?

— Йўқ. Уни қулфлаб, шоферимга бериб қўйдим. У ишончли одам.

— Зиёфатдан тўғри бу ерга келдингизми?

— Соат ўн яримларда. Одатда министрлар нутқ сўзлаб бўлганларидан кейин ҳоли бўладилар.

— Ҳисоботни ўқиб чиқдингизми?

— Ҳа.

— Асл нусха эканми?

Министр тасдиқлагандай бош силкиди.

— Агар у матбуотда эълон қилинса, роса шов-шув бўлса керак-а?

— Шак-шубҳасиз.

— Нима учун?

— Чунки профессор Қалам фалокат юз беришини олдиндан айтган. Шундай бўлди ҳам. Гарчи мени жамоат ишлари министрлигига раҳбар этиб тайинлашган бўлса ҳам, профессорнинг мулоҳазалари ва, айниқса, ўз фикрининг исботи сифатида келтирган техникавий икки-чикирларни сизга қайтадан гапириб беришга қурбим етмайди. Лекин шуниси аниқки, Қалам у лойиҳага мутлақо қарши бўлган, бу ҳисоботни ўқиган ҳар қандай одам Қлерфондаги қурилишга, лоақал, санаторийнинг лойиҳада кўрсатилган тақлидда қурилишига қарши овоз бериши ёки тадқиқотни давом эттиришни талаб қилиши керак эди. Гапимга тушуняпсизми?

— Сал-пал.

— Ҳисоботнинг мазмуни «Овоза» газетасига қаердан маълум бўлди, билмайман. Балки уларнинг қўлида бир нусхаси бордир? Буни ҳам билмайман. Ҳолбуки ке-

ча кечкурун Каламнинг ҳисоботини қўлга киритган як-
каю ягона одам мен эдим.

— Кейин нима бўлди?

— Ярим кечага яқин Бош министрға қўнғироқ қил-
дим, лекин у Руанга, қандайдир сиёсий кенгашга кетган
экан. Сал бўлмаса ўша ёққа қўнғироқ қилаёздим...

— Лекин қилмадингиз?

— Йўқ. Гапимни эшитиб қолишларидан кўрқдим.
Менинг қўлимда фақат ҳукуматнинг кулини кўкка со-
вурадиган эмас, балки ҳамкасбларимдан баъзи бирлари-
ни бадном ҳам қиладиган портлатгич тўла яшиқ тур-
гандай эди назаримда. Ҳисоботни ўқиган кишиларнинг
бу қадар...

Мегрэ министрнинг нима демоқчи бўлганини тушун-
ди.

— Ҳисобот шу ердамиди?

— Ҳа.

— Ғаладондами?

— Ғаладон қулфланади. Арининг инига ўхшаб ёт-
ган министрликдан кўра шу ер бежавотирроқ деб ўйлов-
дим.

— Ҳисоботни ўқиётган пайтингизда шофер пастда-
миди?

— Унга рухсат бериб юборувдим. Ўзим таксида кет-
дим.

— Уйга келгандан кейин хотинингиз билан гаплаш-
дингизми?

— Лекин Каламнинг ҳисоботи тўғрисида эмас. Эр-
таси куни ҳам то соат бирга қадар бу ҳақда ҳеч кимга
оғиз очганим йўқ, кейин Депутатлар палатасида Бош
министр билан учрашиб, унга ҳаммасини сўзлаб бердим.

— Типирчилаб қолгандир?

— Менга шундай туюлди. Ҳар қандай ҳукумат бош-
лиги ҳам унинг ўрнида шу аҳволга тушган бўларди. У
ҳужжатни келтириб беришни илтимос қилди.

— Аммо ҳисобот ғаладондан ғойиб бўлган эди, шун-
дайми?

— Ҳа.

— Эшиқ қулфини бузиб киришганми?

— Унақага ўхшамайди.

— Кейин бош министр билан кўришдингизми?

— Йўқ, мазам қочиб қолди. Сен-Жермен хиёбониға
қайтиб, барча учрашувларни ман этдим. Хотиним бош

министрга кўнғироқ қилиб, товлари қочиб қолди, сиз билан эртага учрашарканлар, деди.

— Хотинингиз бу ишдан хабардорми?

— Умримда биринчи марта унга ёлғон гапирдим. Нима деганимни ҳам эслай олмайман. Гапларим поймапой бўлди-ёв.

— Ҳозир бу ердалигингизни хотинингиз биладими?

— Мени мажлисда деб ўйлаяпти. Қандай бемъани аҳволга тушиб қолганимни тасаввур қилолмайсиз. Бирдан ёлғизланиб қолгандайман, гўё оғзимни очдим дегунча, ҳамма менга ёпирилиб, айб ёғдирадигандай туюлаверади. Чунки гапимга ҳеч ким ишонмайди. Қаламининг ҳисоботи менда. Унга, Пикмални ҳисобга олмаганда, мендан бошқа одам қўл теккизмаган. Энг муҳими: сўнги йилларда камида уч марта Артюр Никункида, унинг Самуадаги хонадонида меҳмон бўлганман. У қурилишнинг бош пудратчиси эди!

Пуан бирдан жим бўлиб қолди. Елкалари букчайиб, юзи аянчли тус олди. Шу туришда у: «Билганларингни қилингдар, мен бошқа ҳеч нарсани билмайман», — деб ичида шивирлаётгандай эди.

Мегрэ рухсат ҳам сўрамасдан ўз қадаҳига ароқ тўлдирди, ичмоқчи бўлиб, қадаҳни лабига теккизган пайтида, министрга ҳам қўйсам бўларкан, деган ўй ўтди кўнглидан

И б о б

Бош министрининг кўнғироғи

Узоқ йиллик хизмати давомида Мегрэ бундай ҳолатни жуда кўп маротаба туйганди, аммо бугунгидек дилгир бўлмаганди. Мўъжазгина, шинам ва илиқ-иссиқ хоналар ҳам таъсир қилаётлганди, албатта. Аммо-лекин қишлоқ арагининг ҳиди, ўз отасини эслатиб турган ёзув столи, девордаги «қария»нинг каттакон сурати ҳам бунга қаттиқ туртки бўлганди. Шу тобда Мегрэ ўзини бемор ҳузурига шошилинич чақирилган ва бир одам тақдирига масъул бўлган дўхтирдай ҳис қилаётганди.

Энг қизиғи, рўпарасида ўтирган одам туғишган акасидай бўлмаса ҳам, ҳар қалай, худди амакиваччадай, ўзига ўхшарди. Фақат ташқи қиёфасигина эмас. Комиссар оилавий суратга бир қарагандаёқ Пуан билан ўзининг бир қавмдан эканлигига ишонч ҳосил қилган эди.

Икковлари ҳам қишлоқда, оддий деҳқон хонадонида дунёга келишган. Эҳтимол Пуаннинг ота-онаси ҳам, худди Мегрэнинг ота-онаси каби, унинг дўхтир ёки адвокат бўлишни орзу қилишгандир.

Аммо Пуаннинг тақдири улар кутганидан ҳам аъло бўлибди. Агар тирик бўлишса, бошлари кўкка етиб юришгандир.

Мегрэ бу ёғини сўраб-суриштиришга истиҳола қилди. Қаршисида ночор авҳолда қолган, аммо ҳали умидсизликка тушмаган одам ўтирарди. Унга қараб туриб Мегрэнинг кўнгли алланечук бўлиб кетди.

Қачонлардир ўзининг ҳам бошига шунга яқинроқ ташвиш тушган эди. Ушанда ҳам бу машабаҳага сиёсат аралашганди. Йўқ, у бу масалада бирор ноҳўя хатти-ҳаракат қилмаган. Фақат софдил, айни пайтда, ўз хизмат бурчини ҳалол бажарадиган кишиларга хос иш тутган, холос.

Шунга қарамай унга маломатлар ёғдиришган. Қайта-қайта муҳокама қилишганди. Ҳамма далиллар унга қарши бўлгани сабабли Мегрэ айбдор деб топилган эди.

Ушанда маълум муддат Жиноят қидирув полициясидан кетишга мажбур бўлувди. У бир йилча Вандейдаги Люсон оператив гуруҳида хизмат қилиб юрди. Пуан айнан ўша департаментдан парламентга сайланган эди.

Хотини билан дўстлари унинг виждони софлигини айтиб, нуқул тасалли беришарди. Шунга қарамай, Мегрэ ўзини айбдордай ҳис қилаверарди. Жиноят қидирув полициясида ишлаб юрган сўнги кунларида, ҳали унинг иши юқорида муҳокама этилаётган пайтда, комиссар ўз ходимларига, ҳатто Люка билан Жанвьёга ҳам буйруқ беришга ийманиб, одамлардан ўзини олиб қочиб юрди.

Пуан ҳам ҳозир ўз аҳволини ҳис этиб, вазиятга тўғри баҳо бериш қобилиятидан маҳрум эди. У бор гапни айтди. Булар учрашгандан бери ўтган вақт ичида у ўзини жарликка қулаб кетаётган ва жонидан умидини узган одамдай ҳис қилди. Энди уни фақат мўъжиза қутқариши мумкин...

Унинг айнан Мегрэга, умрида кўрмаган бир кимсага ёрдам сўраб мурожаат этиши ғалатимасми?

Мегрэ ҳам, ўзи сезмаган ҳолда, унинг ташвишини ўзимасига олган эди. Комиссарнинг саволлари худди беморнинг касалини аниқлашга уринаётган дўхтирнинг саволларига ўхшаб кетарди.

— Пикмалнинг кимлигини текшириб кўрдингизми?

— Йўллар ва кўприклар Мактабига қўнғироқ қилишни котибамдан илтимос қилдим. У ердагилар Жюль Пикмалнинг ўн беш йилдан буён назоратчи бўлиб ишлаётганини тасдиқлашипти.

— Пикмаль хужжатни Мактаб директорига эмас, бевосита сизга топширгани ғалати туюлмадими?

— Қайдам. Бу ҳақда ўйламабман.

— Демак, у хужжатнинг ўта муҳимлигини билган. Шундай эмасми?

— Эҳтимол.

— Шундай қилиб, Қаламнинг ҳисоботи топилганидан сўнг, унинг мазмуни билан танишиш имкониятига эга бўлган бирдан-бир шахс Пикмаль. Сиздан ташқари, албатта.

— Ҳозир хужжатни ўғирлаб кетган одам, ё одамларни ҳисобга олмаганда...

— Ҳозирча уларни қўя турайлик. Агар янглишмасам, Пикмалдан ташқари яна бир одам хужжат сиздалигини сешанба куни соат бирдан эътиборан билган, тўғрими?

— Сиз бош министрни назарда тутаяпсизми?

Пуан Мегрэга анграйиб қараб қолди. Ҳукумат бошлиғи Оскар Мальтер олтмиш беш ёшда эди. Қирқ ёшдан бери у ҳукумат аъзолигига сайланиб келарди. Ўз вақтида унинг отаси вилоят ҳокимиятини бошқарган, бир акаси — депутат, иккинчиси — мустамлакалардан бирида губернатор бўлган эди.

— Сиз ўйлайсизки...

— Мен ҳеч нарсани ўйлаётганим йўқ, жаноб министр. Фақат тушунишга ҳаракат қиляпман, холос. Қаламнинг иҳсоти кеча кечқурун мана шу стол ғаладониди бўлган. Бугун эса йўқ. Эшик бузиб кирилмаганига ишончингиз комилми?

— Ўзингиз кўришингиз мумкин. На эшикка, на қулфга заха етган. Қулфни махсус асбоб билан очишган шекилли.

— Ғаладонни-чи?

— Мана, кўринг. Оддийгина қулф. Ўзим ҳам калитни унутиб қолдирган пайтларимда уни бир бўлак сим билан очардим.

— Энди, ҳамма нарса аниқ-равшан бўлиши учун, полициячига хос саволларни беришда давом этсам. Бу уйнинг калити сиздан бошқа яна кимда бор?

— Хотинимда, албатта.

— Қаламнинг ишидан хотиним беҳабар, девдингиз.
— Ҳа, унга айтганим йўқ. У ҳатто кеча бу ерга келганимни ҳам, ҳозир шу ердалигимни ҳам билмайди.

— Сиёсатга қизиқадими?

— Газеталарни ўқиб боради. Ишим хусусида гаплашиб туришимиз учун у-бу нарсаларга қизиқади. Сайловга ўз номзодимни кўрсатишни таклиф этишганда мени айнатмоқчи бўлди. Министр бўлишимни ҳам хоҳламаган эди. У дабдабани ёқтирмайди.

— Узи Ла-Рош-Сюр-Йонданми?

— Отаси ўша ерда суд маҳкамаси нозири бўлиб ишлаган.

— Қалит масаласига қайтайлик. Яна кимда бор калит?

— Котибам Бланш хонимда.

Мегрэ ҳамма гапни ён дафтарига ёзиб борарди.

— Фамилияси нима?

— Ламот. Бланш Ламот. Назаримда... қирқ бир... йўқ, қирқ икки ёшда.

— Уни анчадан бери биласизми?

— Ун етти ёшида, мактабни тугатиши билан менга машинкачи бўлиб келган. Ушандан бери биргамиз.

— У ҳам Ла-Рошданми?

— Ён қишлоқдан. Отаси қассоб эди.

— Чиройлими?

— Пуан ўйланиб қолди. Афтидан, бунга эътибор ҳам бермаган кўринади.

— Йўқ. Чиройли деб бўлмайди.

— Сизни севиб қолганми?

Мегрэ министрнинг қизариб кетганини кўриб, беихтиёр жилмайди.

— Қаёқдан биласиз? Эҳтимол ўзича яхши кўрар. Лекин, менимча, эркаклар билан сира алоқада бўлмаган.

— Хотинингизга рашк қиладими?

— Сиз ўйлаган маънода эмас. Ўз ишига алоқадор масалаларда рашк қилади.

— Яъни ишхонада сиз учун қайғуради.

Пуан ҳаётнинг баланд-пастини кўп кўрган бўлса ҳам ҳозир Мегрэ айтган оддий ҳақиқатлардан лол бўлиб ўтирарди.

— Пикмалнинг келганини айтишганида котибангиз ёнингизда бўлган, сиз ундан чиқиб туришни сўрагансиз.

Яна қайта чақирганингизда ҳисоботни қўлингизда ушлаб турганмидингиз?

— Шунақа эди, шекилли... Лекин...

— Тушунинг, жаноб министр, мен ҳеч кимни айбламоқчи эмасман. Худди сизга ўхшаб, калаванинг учини топишга ҳаракат қиляпман. Яна бирор кишида борми бу уйнинг калити?

— Қизимда бор.

— Неча ёшда қизингиз?

— Анн-Маримми? Йигирма тўртда.

— Турмушга чиққанми?

— Кейинги ойда тўй бўлади, тўғрироғи, бўлиши керак эди. Мана бу воқеадан кейин қўлим ҳеч нарсага бормай қолди. Қурмон деган фамилия сизга танишми?

— Эшитганман.

Агар Мальтерлар сулоласи сиёсат оламида машҳур бўлса, Қурмонлар дипломатия соҳасида донг таратгандилар. Фэзандери кўчасидаги муҳташам уйнинг соҳиби бўлмиш Робер Қурмон монокль тақиб юрадиган энг сўнгги французлардан эди. У ўттиз йилдан бери гоҳ Токио, гоҳ Лондонга элчи этиб тайинланар, бундан ташқари, беш академияни ўз ичига олган Франция Институтининг аъзоси ҳам эди.

— Робер Қурмоннинг ўғлими — куёвингиз?

— Ҳа, Ален Қурмон. У ўттиз икки ёшда, уч ёки тўртта элчихонада атташе бўлиб ишлаган, ҳозир ташқи ишлар министрлигининг муҳим бир бўлимини бошқаради. Яқинда Буэнос-Айресга ишга тайинланди, тўй ўтгач, уч ҳафтадан кейин ўша ёққа жўнаб кетиши керак эди. Қандай аҳволда қолганимни энди тушунгандирсиз. Эрта ё индин шундай тўлолон бошланадики...

— Қизингиз бу ерга тез-тез келиб турадими?

— Министрлик уйига кўчмасимиздан олдин тез-тез келарди.

— Ушандан кейин сира келмай қўйдими?

— Сиз билан очикчасига гаплашганим маъқул, комиссар. Акс ҳолда бу ерга таклиф қилмаслигим керак эди. Анн-Мари фалсафа факультетини тугатиб, бакалавр унвонини олиш учун имтиҳон топширди. У илмфанга муккасидан кетган қизлардан эмас. Лекин замонавий қизларга ҳам ўхшамайди. Бир куни бундан бир ойча муқаддам, сигарета кулига кўзим тушиб қолди. Бланш хоним чекмайди. Хотиним ҳам. Анн-Маридан сўраган эдим, Ален билан аҳён-аҳёнда келиб туришини

айтди. Бошқа гап сўрамадим. Аммо у кўзимга тик қараб: «Ҳамма нарсага одилона ёндошиш керак, дада. Мен йигирма тўртга чиқдим. Ален ўттиз иккида», — дегани эсимда. Болаларингиз борми, комиссар?

Мегрэ бош чайқади.

— Бугун сигарета кули йўқ эканми ишқилиб?

— Йўқ.

Пуан савол-жавоб давомида анча ўзига кепқолди— энди у дардини дўхтирга сўзлаб туриб шифо топишига ишонч ҳосил қилган беморга ўхшарди. Мегрэ калит масаласини бекорга ҳадеб кавлаштираётгандир?

— Бошқа ҳеч кимда йўқми?

— Маҳкама бошлиғида бор.

— Исми?

— Жак Флери.

— Уни кўпдан буён биласизми?

— Лицейда, кейин университетда бирга ўқиганмиз?

— У ҳам Вандейданми?

— Йўқ. Ниорлик. Қўшни шаҳардан. Ёшимиз ҳам тенг.

— Адвокатми?

— Йўқ, адвокатлар рўйхатига киритилмаган.

— Нима учун?

— Ғалати одам у. Ўзи бадавлат оиладан. Ёшлигида меҳнатга тоқати йўқ эди. Ҳар ярим йилда касбини ўзгартирарди. Бир пайтлар, масалан, балиқ овлаш анжомлари ясашга муккасидан кетиб, бир нечта қайиқ ҳам сотиб олганди. Кейин мустамлака мамлакатлардан нарса ташиб келиб сотиб юрди, охири чув тушди. Шундан сўнг анча вақт кўринмай қолди. Депутатликка сайланганимдан кейин уни Парижда учратадиган бўлдим.

— Хонавайрон бўптими?

— Тамомила. Лекин кўриниши бинойидек. У ҳамма вақт ёқимтой, истараси иссиқ йигит бўлган. Омадсиз олифта, дейишади-ку. Ўшанақа.

— Илтимос билан сизга мурожаат қилганмиди?

— Камдан-кам. Майда-чуйда нарсаларни сўрарди. Министр этиб тайинланишимдан олдинроқ беихтиёр тез-тез кўришадиган бўлиб қолдик. Кейин менга маҳкама бошлиғи лавозимига одам керак бўлиб қолди. Табиийки, Жакни олдим.

Пуаннинг қовоғи осилди.

— Сизга баъзи нарсаларни тушунтиришим керак. Бирдан министр бўлқолиш нималигини сиз билмайсиз.

Мана, мени олайлик. Оддий адвокатман, гарчи қонунларни яхши билсам-да, қишлоқдан чиққан оддий адвокатман. Шундоқ одамни бирдан, ҳеч қандай тайёргарликсиз Жамоат ишлари министри этиб тайинлашди. У ерда ўз ишига пухта амалдорлар, марҳум профессор Каламга ўхшаган казо-казолар хизмат қилишади. Мен ҳам ўзимни ўшалардек тутишга ҳаракат қилдим. Гуё ҳамма нарсани биладиган одамдек виқор билан юрдим. Аммо бошқаларга кулги бўлаётганимни ҳам ич-ичимдан сеза бошладим. Бундан ташқари, министрликдаги ўзаро фитналарни айтмайсизми! Хуллос, ўз идорамда, сиёсатни астар-аврасигача биладиган одамлар орасида ола қарғадай бўлиб қолдим. Шундай пайтда Флерига дуч келдим-у, ҳар холда, кўнгилни ёрса бўладиган одам деб...

— Тушунарли. Уни маҳкама бошлиғи этиб тайинлаганингизда сиёсий доиралар билан алоқаси бормиди?

— Шунчаки, кўча-кўйда учрашиб юрарди унақалар билан

— Уйланганми?

— Уйланган эди. Менимча, ҳали ажрашмаган. Иккита боласи бор. Лекин хотини билан турмайди. Флерининг Парижда ҳам оиласи бор. Бир эмас, иккита. Ўз бошига ташвиш орттириб юрадиганлар хилдан у.

— Каламнинг ҳисоботи сизда эканлигидан беҳабарлигига ишонасизми?

— У Пикмални министрликда кўргани ҳам йўқ. Ўзим бу ҳақда оғиз очмаганман.

— Флерининг мадемуазель Бланш билан муносабати қандай?

— Сиртдан қараганда, улар жуда иноқ. Аслида Бланш уни ўлгудек ёмон кўради. Флерининг турмуш тарзи мадемуазель Бланшга ёқмайди. Лекин, ишонинг, бунинг мен айтган ишга алоқаси йўқ.

— Хотинингиз бу ердалигингизни билмаслигига ишончингиз комилми?

— Бугун авзойим бузуқлигини сезиб, ётиб дамингни ол, деб роса қистади. Мен муҳим кенгашим борлигини айтиб, уйдан чиқиб кетдим.

— Гапингизга ишондимикин?

— Билмадим.

— Кўп алдаб турасизми уни?

— Йўқ.

Вақт ярим кечага яқинлашиб қолган эди. Бугал эн-

ди министр қадаҳларни тўлдирди, кейин бир уҳ тортиб ўрнидан турди-да, токчадан кумуш гардишли қайрилма трубкани олди.

Шу пайт, худди Мегрэнинг шубҳаларини тасдиқлагандай, телефон жиринглаб қолди. Пуан, трубкани олайми-йўқми, дегандай комиссарга қаради.

— Хотинингиз бўлса керак. Барибир уйга борганингиздан кейин ҳамма гапни айтишингизга тўғри келади.

Министр трубкани кўтарди.

— Алло!.. Ҳа... Менман...

Унинг ранги ўзгариб кетди.

— Йўқ... Ёлғиз эмасман... Муҳим бир масалани ҳал қилишимиз керак... Кейин гапириб бераман... Билмадим... Тугай деб қолди... Емон эмас... Яхши сезяпман ўзимни... Нима?... Бош министр?... Хўп... Кўраман... Ҳа... Ҳозир қўнғироқ қиламан... Хўп...

Пуаннинг пешонасидан тер чиқиб кетди: у Мегрэга мадад сўрагандай термилди.

— Бош министр уч марта қўнғироқ қилибди. Келиши билан, қай пайт бўлса ҳам, қўнғироқ қилсин, депти.

Пуан пешонасини артди. Трубкасини ўт олдириш ҳам ёдидан кўтарилди.

— Нима қилсамикин?

— Қўнғироқ қилинг. Бари бир эртага эрталаб Қаламнинг ҳисоботи йўқолганини айтмай иложингиз йўқ. Биз уни тополмаслигимиз аниқ... эрталабгача.

— Шунақа деб ўйлайсизми?

Савол кулгили эди, албатта. Лекин, айти пайтда, унинг гапида ҳам саросима, ҳам полициянинг қудратига ишонч оҳанги бёр эди.

Пуан ўзини креслога ташлаб, ёддан телефон рақамини терди.

— Алло! Жамоат ишлари министри безовта қияпти. Жаноб Бош министр билан гаплашмоқчи эдим... Мени кечирасиз, хоним... Пуан гапиряпти... Эрингиз қўнғироғини кутаётган бўлиши керак... Ҳа... Кутиб тураман...

Пуан бир кўтаришда қадаҳни бўшатди. У Мегрэ пиджагидаги тугмадан кўз узмасди.

— Ҳа, жаноб бош министр. Барвақтроқ қўнғироқ қилолмаганим учун, узр. Сал тузукман, ҳа... ўтиб кетади... Чарчаган бўлсам керак... Бундан ташқари... Бир гапни айтиб қўймоқчи эдим...

Трубкадан Мегрэга бош министрнинг дағдағаси эшитилиб турарди. Пуаннинг кўриниши айб иш қилиб қўй-

ган ёш боланикига ўхшар, у нуқул ўзини оқлашга ури-
нарди:

— Ҳа... Тушуниб турибман... Гапимга ишонинг...

Ниҳоят Пуан сал ўзини тутиб олди.

— Биласизми, хунук иш бўлди... Ҳисоботни назарда тутаяман... Кеча уни уйимга опкелувдим... Пастер хиё-
бонидаги уйимга...

О, қанийди бўлган воқеани батафсилроқ тушунти-
ришга имкон беришса! Бош министр ҳадеб луқма таш-
лаб, унинг гапини бўлиб қўяётган эди.

— Бу ерга ишлагани келаман... Нима? Ҳозир ҳам
шу ердан, ҳа... Йўқ, хотиним қаердалигимни билмасди,
бўлмаса қўнғироқ қилганингизни айтарди-ку... Йўқ! Ка-
ламнинг ҳисоботи йўқолди... Боядан бери шуни айтмоқ-
чиман-да... Министрликдан кўра бежавотирроқ деб шу
ерга ташлаб кетувдим, сиз билан гаплашганимиздан
кейин келиб қарасам...

Мегрэ Пуаннинг кўзлари жиққа ёшга тўлганини кў-
риб, юзини четга бурди.

— Қарамаган жойим қолмади... Йўқ, хабар қилганим
йўқ, албатта.

Пуан кафти билан трубкани беркитиб, Мегрэга ши-
вирлади:

— Полицияга хабар қилмадингизми, деб сўраяпти.

У бош министрнинг сўзларини мутеона тингларкан,
онда-сонда узук-юлуқ гўлдираб қўярди:

— Ҳа... ҳа... Тушунаман...

Унинг юзидан тер қуйилаётганини кўриб, Мегрэ де-
разани очиш учун ўрнидан турди.

— Онт ичаман, жаноб бош министр...

Қандил ёқилмаганди. Хонанинг улар ўтирган бурча-
гини яшил соявонли стол чироғи ёритиб турарди. Хона-
нинг қолган қисми ним қоронғи. Аҳён-аҳён Пастер хиё-
бонидан машиналарнинг сигнали, баъзан эса паравоз-
нинг чинқириғи эшитилиб қоларди.

Деворда оснғлиқ турган суратга қараганда, Пуан-
нинг отаси олтимши беш ёшларда, министрнинг ҳозирги
ёшидан келиб чиқиб тахмин қилинса, бу сурат ўн йил-
лар муқаддам олинган. Иккинчи суратдаги Пуаннинг она-
си ўттиздан ошмаган. У аср бошида урф бўлган кийим-
да, сочи ҳам шунга мос таралган. Демак, Пуан хоним
ўғли болалигидаёқ вафот этган. Дарвоқе, Мегрэнинг ўзи
ҳам норасидалик пайтида онасидан жудо бўлган эди.

Яна кўп нарсани тахмин қилиш мумкин; Мегрэ ҳали

масаланинг ҳамма жиҳатини Пуан билан муоҳама қилгани йўқ, лекин хаёли уни беихтиёр ҳар томонга етакларди. Телефондаги ўзи гувоҳ бўлган суҳбат уни Мальтер ҳақида ўйлашга ундади: у бош министр бўлиши билан бирга, айни пайтда, ички ишлар министри ҳам эди, яъни сиёсий полиция унга бўйсунарди.

Мабодо Мальтер Пикмалнинг Сен-Жермен хиёбонига келганини билиб қолиб, Огюст Пуанни кузатиб юришни буюрган бўлса-чи?.. Ҳатто у билан гаплашгандан кейин ҳам шундай қилиши эҳтимолдан узоқ эмас..

Тахминни яна давом эттириш мумкин: айтайлик, Мальтер ҳужжатни йўқ қилиш ёки далил сифатида яшириб қўйиш ниятида уни қўлга киритмоқчи бўлгандир.

Газеталар ҳақ гапни ёзишган: Қаламнинг ҳисоботи— уни қўлга киритган киши учун беқиёс устунликлар берувчи ҳақиқий бомба эди.

— Ҳа, жаноб бош министр. Полицияга хабар қилмайман, асло...

Бош министр савол беравериб, Пуаннинг тинкасини қуритган эди. Пуан нигоҳи билан нуқул Мегрэни ёрдамга чақирар, аммо унга ёрдам беришнинг иложи йўқ эди.

— Кабинетимда бир одам ўтирипти, лекин мен уни шунчаки...

Йўқ, Пуан ҳам жисман, ҳам руҳан бақувват одам. Мерэ ҳам ўзини зўр одам деб биларди, аммо ўшанда, ўзи ҳам мана бу ишчалик оғир бўлмаган вазиятга тушиб қолганида, зарур даражада қаршиллик кўрсатолмаган эди. Ўшанда аллақандай мавжум, англаб бўлмайдиган куч тазйиқига дуч келганини ҳали-ҳали эслайди, буни ҳеч қачон унутолмаса керак. Бу куч ҳаммага баб-баравар дахлдор, ҳаммани титратадиган Куч, унинг исми — Қонун.

Ниҳоят, Пуан меҳмонининг номини айтди:

— Комиссар Мегрэ... Уни шунчаки шахсий меҳмон сифатида таклиф этгандим... Ҳа, хотиржам бўлинг...

Бош министр яна унинг гапини бўлди.

— Йўқ, ҳайронман... ҳеч ким билмасди... Ҳатто хотинимга ҳам айтмаганман... Қотибам ҳам беҳабар бундан... Онг ичаман, жаноб бош министр.

Сўнг бутунлай хотиржам оҳангда давом этди:

— Хўп... соат тўққизга бораман, хўп бўлади... Гаплашасизми? Мана ҳозир...

У Мегрэга хижолатомуз қаради.

— Сиз билан гаплашмоқчи...

Комиссар трубкини олди.

— Эшитаман, жаноб бош министр...

— Ҳамкасбимнинг гапига қараганда, бўлган воқеадан хабардорсиз...

— Ҳа, жаноб бош министр, сал-пал...

— Бу гап ошкор бўлиб кетмаслигини тушунасиз, деб ўйлайман. Расмий тергов бошлаш ҳақида сўз ҳам бўлиши мумкин эмас. Сиёсий полиция ҳам билмаслиги керак.

— Тушунаман, жаноб бош министр.

— Мабодо расмий шахс сифатида эмас, ўзингизча бу иш билан шуғулланиб, Қаламнинг ҳисоботига оид бирор нарсани аниқлашга муваффақ бўлсангиз, менга...

У дудуқланиб қолди. Ўзини бу ишга аралаштиргиси келмаётганди.

— ...у ҳолда ҳамкасбим Пуанга хабар қиласиз.

— Хўп бўлади, жаноб бош министр.

— Омон бўлинг.

Мегрэ телефонга Пуанни чақирмоқчи эди, аммо бош министр трубкини қўйиб қўйди.

— Мени кечиринг, Мегрэ, сизнинг шу ердалигингизни айтишга мажбур бўлдим. Билишимча, у сиёсат билан шуғулланишдан олдин машҳур адвокат бўлган экан. Сизни ноқулай аҳволга солиб қўйдим, узр.

— Эртага у билан учрашасизларми?

— Эрталаб соат тўққизда кўришамиз. Ҳукуматнинг бошқа аъзолари бу воқеадан хабардор бўлишларини хоҳламаяпти. Чунки ҳужжат топилганини учовимиздан ташқари фақат ўша одам билади.

— Пикмалнинг кимлигини суриштираман.

— Фақат бошқалар орқали, а?

— Лекин сизни огоҳлантириб қўйишим керак: бошлигимга айтмасам бўлмайди. Албатта, тафсилотларига тўхталиб ўтирмайман, яъни Қаламнинг ҳисоботи тўғрисида оғиз очмайман. Лекин сизларнинг ишингиз билан банд эканлигимни у билиб қўйиши шарт. Агар бу ишни бир ўзим бажара олишим мумкин бўлганида, хизматдан бўш вақтларимда шуғуллансам ҳам бўлаверарди. Аммо бу ишга ёрдамчиларимдан баъзи бирларини ҳам жалб қилишга тўғри келади...

— Улар гап нимадалигини билишадими?

— Ҳисобот тўғрисида ҳеч нарса билишмайди. Бу томонидан хавотир олманг.

— Истеъфога чиқишга ҳам тайёр эдим, аммо бош министр, сизни ҳатто ҳукумат таркибидан ҳам чиқазолмайман, чунки бу нарса сўнгги пайтдаги сиёсий воқеаларни кузатиб юрганлар учун дастак бўлади, деб кўнмади. Шу кундан бошлаб қўғирчоқ министрман, ҳамкасбларим эса...

— Сиз кўрган ҳужжат ҳақиқатан ҳам Қалам ҳисобтининг бир нусхаси эканлигига ишончингиз комилми? Пуан комиссарга ажабланиб қаради.

— Қалбаки бўлиши мумкин, деб ўйлайсизми?

— Ҳеч нарсани ўйлаётганим йўқ. Тахминларни хаёлимдан ўтказаяпман, холос. Қаламнинг ҳақиқийми, қалбакими ҳисоботини берган одам уни қайтадан ўзи ўғирлаб, сизни ҳам, ҳукуматни аҳм бадном қилмоқчи. Сизни ҳисоботни қасддан йўқ қилганликда айблашади.

— У ҳолда эртагаёқ қулоғимизга чалинади бу гап.

— Эртагаёқ чалиниши шарт эмас. Мен ҳисобот қаерда ва қандай вазиятда топилганини билишим керак.

— Шов-шув кўтармасдан бу ишни қилиб бўлармикин?

— Уриниб кўраман. Ҳамма гапни гапириб бўлдингиз шекилли, жаноб министр. Бунақа дейишимнинг сабаби, ушбу вазиятда арзимаган икир-чикирлар ҳам муҳим аҳамият касб этиши мумкин.

— Тушунаман. Модомики шундоқ экан, сизга яна бир гапни айтиб қўйишим керак. Сухбатимизнинг бошида Артюр Никуни тилга олувдим. Уни биринчи марта қандайдир мемҳондорчиликда кўрган пайтимда оддий депутат эдим, ўшанда кунлардан бир кун Жамоат ишлари министри бўлишим хаёлимга ҳам келмаганди. Мен унинг Республика кўчасига жойлашган «Нику ва Соврен» қурилиш фирмаси соҳибларидан бири эканлигини билардим. Артюр Нику аслзодаларга хос ҳаёт кечиради. У ўпкаси йўқ бойваччаларга ёки пулни пул билан ўйнайдиган кишиларга асло ўхшамайди. Маданиятли одам, қандай яшашни билади. Парижнинг энг яхши ресторанларида тановул қилади, атрофида нуқул гўзал аёллар, машҳур актрисалар. Унинг Самуадаги ҳовлисига бормаган бирорта ҳам адабиёт, санъат ёки сиёсат арбоби Парижда бўлмаса керак... Ўзимнинг кўп ҳамкасбларимни, газеталарнинг бош муҳаррирлари ва олимларни ўша ерда кўрганман. Бари софдил ва бамаъни одам-

лар... Ниқунин дала ҳовлисида кўрган ҳар қандай киши, бу одам фақат меҳмон кутиш учун дунёга келган экан, деб ўйлаши муқаррар. Хотиним уни ёқтирмади... Биз ҳам беш-олти марта униқига борганмиз, ҳар гал бошқаларга қўшилиб борганмиз, лекин алоқаларимиз унчалик яқин бўлмаган. Баъзан якшанба кунлари ўттизга яқин одам тўпланарди, таомдан сўнг меҳмонлар кутубхона ёки ҳовуз бўйида жам бўлишарди... Ҳа, яна бир нарсани айтиш ҳаёлимдан кўтарилипти, бундан икки йил бурун, бир кун мавлуди шарифда эди шекилли, қизимга совға келди — ўзининг исми ёзилган тилла ручка. Совғанинг ёнида Артюр Ниқунинг ташрифномаси... Жаҳлим чиқиб, совғани қайтариб юбормоқчи ҳам бўлдим. Ҳамкасбларимдан бирига айтувдим, эътибор берманг, деб шаштимдан туширди. Ниқунинг бир одати бор — ҳар доим янги йил олдидан меҳмонларининг хотинлари ва қизларига совға жўнатади. Уша йили ҳаммага тилла ручка жўнатган — йигирматами, ўттизтами тайёрлатган бўлса керак ўзиям. Ўтган йили упадон совға қилган эди, у ҳам тилладан эди. У тиллага ҳирс қўйган бўлса керак... Хуллас, ручка қизимда қолди. Ҳозир ҳам тутиб юрган бўлса ажабмас. Лекин эрта-индин Қаламнинг ҳисоботи можароси газеталарда босилса, Огюст Пуаннинг қизи совға олган, деган гапни қистиришлари ҳам турган гап...

Мегра тасдиқлаб, бош ирғади. Дарҳақиқат, бундай бўлмаслигига ҳеч ким кафолат беролмасди.

— Шуми? Ундан қарзга пул олмаганмисиз?

Пуан қип-қизариб кетди. Қарзи борлиги учун эмас, бундан кейин дуч келган одам шу саволни бериши мумкинлигини ўйлаб, эзилди.

— Ҳеч қачон! Улай агар...

— Ишонаман. «Нику ва Совгрэн» фирмасининг акциялари сизда йўқми?

Министр заҳарханда билан бош чайқади.

— Эртагаёқ ишга киришаман. Қўлимдан келган ҳамма нарсани қиламан, — деди Мегрэ. — Лекин, ўзингиз ҳам тушуниб турибсиз, бу масалага оид маълумотларни сиздан кўра камроқ биламан, ундан ташқари, сиёсатчилар даврасидан анча узоқман. Ҳисоботни қўлга киритганлар ундан ўз мақсадларида фойдаланмасликларидан олдинроқ қайтариб олишга муваффақ бўлолмасмикимиз, деб қўрқаман. Айтинг-чи, сиз ҳамкасбларин-

гизни қутқариб қолиш учун ўша ҳужжатни йўқ қилиб юборармидингиз?

— Йўқ, албатта.

— Ҳатто партиянгиз раҳбари илтимос қилган тақдирда ҳам-а?

— Бош министр буюрганда ҳам бундай қилмасдим.

— Бунга ишончим комил эди. Бемаъни савол берганим учун узр. Энди менга рухсат, жаноб министр.

Улар ўринларидан туришди, Пуан Мегрэга залворли жундор қўлини узатди.

— Ғалва ишга аралаштирганим учун мен сиздан узр сўрашим керак. Ноиложликдан шундай қилдим...

Тақдирини бировнинг қўлига топширганидан бир оз енгил тортган министр қандилни ёқиб, эшикни очди:

— Министрликка келмаганингиз маъқул — сизни ҳамма танийди. Қўнғироқ қилиб ҳам бўлмайди — эшитишади. Бу уй ҳам кўпчиликка маълум. Қандай алоқа қилсак экан?

— Керак бўлганда ўзим йўлини топаман. Сиз менга бугунгидай кечқурунлари қўнғироқ қилаверишингиз мумкин, агар мен бўлмасам, бор гапни хотинимга айтаверинг.

Остонада туриб шивирлашиб гаплашаётган бу икки одам худди фитначиларга ўхшарди. Икковлари ҳам шунини бир пайтда кўнгилларидан ўтказиб, жилмайиб қўйишди.

— Яхши қолинг, жаноб министр.

— Омон бўлинг, Мегрэ. Хайрли тун.

Комиссар лифтни чақирмади. Бешинчи қаватдан яёв тушиб, кўчага чиқди. Туман яна ҳам қуюқлашган, совуқ анча зўрайган эди. Такси тутиш учун Монпарнас хиёбонига бориш керак эди. Қўлларини пальтосининг чўнтагига солиб, трубкани тишлаганча у ўнгга бурилди, йигирма қадамлар юрган эди, шу пайт кўзига ўридан қўзғалаётган машинанинг чироғи кўринди.

Туман қуюқ бўлганидан орадаги масофани аниқлаш қийин эди. Аввалига машина Мегрэнинг устига бостириб келаётгандай туюлди, лекин у ёнидан ғизиллаганча ўтиб кетди.

Мегрэ қўлини кўтаришга ҳам, кўзларини беркитишга ҳам улгуролмади. Лекин бундан фойда йўқлигини ҳам тушуниб турарди.

Эҳтимол биров министникада ярим кечагача ўтирган одамнинг кимлигини билмоқчи бўлгандир, шу пайтгача

уй чироғи ўчмаганини ташқаридан кўриб турган-ку, ахир.

Мегрэ елкасини қисиб қўйди-да, йўлида давом этди. Салдан кейин қучоқлашиб олган ошиқ-маъшуқларга дуч келди. Улар шу қадар ўзлари билан ўзлари овора эдиларки, ҳатто комиссарни туртиб ўтишганини ҳам сезишмади.

Ниҳоят Мегрэ такси тўхтатди. Ришар-Ленуар хиёбонидаги уйнинг ҳам чироғи ўчмаганди. Одатдагидай у чўнтагидан калитни олди, одатдагидай хотини бундан бурун эшикни очди. Эғнида тунги узун оқ куйлак, оёқ-яланг, уйқудан қовоқлари шишган. Мегрэ хоним дарров яна ўрнига кирди.

— Соат неча бўлди?— деб сўради у ётган жойидан.

— Бирдан ўн дақиқа ўтди.

Мегрэ шу дақиқада бир қадар дабдабалироқ жиҳозланган, лекин бефайз бошқа бир уйда ҳам тахминан шу хилдаги гап-сўз бўлаётганини хаёлидан ўтказиб, жилмайиб қўйди.

Пуан хотини билан бегона уйда истиқомат қиларди. Бу уйдаги хоналар ҳам, каравотлар ҳам уларга бегона эди. Давлатга қарашли бу бинода яшашга мажбур бўлган бу эр-хотин ўзларини бошқаларга нисбатан етти ёт бегонадай ҳис этишар, гўё ҳар қадамларига қопқон қўйилгандай туюлаверарди.

— Нима керак экан министрга?

— Ростини айтсам, ўзим ҳам яхши тушунмадим.

Мегрэ хоним ҳамон уйқусирарди, эри ечинаётган пайтда, у уйқусини қочирришга ҳаракат қиларди.

— Нимага чақирипти, ахир?

— Маслахат сўрамоқчи экан.

Мегрэ «ёрдам» сўзини ишлатишни хоҳламади, аслида шундай деганида тўғрироқ бўларди. Таажжуб. Ҳозир, у ўз уйида «Каламнинг ҳисоботи»дан оғиз очса кулгили эшитилгандай туюлди.

Аммо ярим соат илгари Пастер хиёбонида вазият куладиган эмас эди. Министр бу сўзни ҳар гал юрагини ҳовучлаб тилга олганди. Бош министр ҳам бу ҳақда, худди давлат аҳамиятига эга воқеа устида сўз бораётгандай, ташвишланиб гапирган эди.

Аслида, бир неча йилдан буён ҳеч кимнинг эсига келмаган, чордоқдами ёки бошқа гўрдами ётган ўттизга яқин саҳифа. Уни Мактаб назоратчиси тасодифан топиб олган.

- Нимани ўйлаяпсан?
- Пикмаль деган одамни.
- Ким ўзи у?
- Ҳозирча билмайман кимлигини.

Ростдан ҳам у Пикмаль ҳақида ўйлаётганди. Тўғрироғи, ичида унинг исмини ҳижжалаб такрорлаётган эди.

— Ухла.

— Сен ҳам. Дарвоқе, эрталаб соат еттида мени уйғотиб қўй, илтимос.

— Намунча барвақт?

— Қўнғироқ қилишим керак.

Мегрэ хоним чироқни ўчириш учун қўлини узатди: тугмача унинг ёнида эди.

III б о б

Қаҳвахонадаги номаълум киши

У елкасига беозоргина теккан қўлни сизди ва шу заҳоти таниш овозни эшитди:

— Мегрэ! Соат етти бўлди.

Хотини финжонда қаҳва ушлаб турарди, унинг хушбўй ҳиди гуп этиб димоғига урилди. Мегрэнинг туйғулари ва мияси ҳали бир-бирига қовушмай ишларди, бамисоли оркестр аъзолари чолғуларини созлаётган чоғдагидек. Ўзаро уйғунлик йўқ эди ҳали. Соат етти — демак, бу кун бошқача бўлади: одатда у саккизда турарди. У кўзларини очмасданоқ офтоб чарақлаб турганини сизди, кеча туман эди. Шунини ўйладию Пастер хиёбинини кўз олдига келтирди. Оғзи тахир эди. Министрнинг юртидан келтирилган жайдари арақ хаёлидан ўтди.

Мегрэ базўр кўзларини очиб, каравот четига ўтирди. Хайрият боши оғримаяпти. Шундан сал енгил тортди. Лекин қадаҳларни неча марта тўлдириб, неча марта оқичишганини ҳеч эслолмади.

— Кайфиятинг йўқроқми? — деб сўради хотини.

— Йўқ. Ҳаммаси жойида.

У қаҳвани майда-майда хўплаб, атрофига аланглади. Сўнг мудроқ товушда гўлдираб қўйди:

— Бугун ҳаво яхши бўлади.

— Ҳа. Ҳамма ёқ қиров.

Офтоб нури қўлбола оқ шаробдай тиниқ ва ўшандай нордон кўринарди. Париж аллақачон уйғонган. Ришар-

Ленуар хибонда одатий ғала-говур бошланмоқда эди.

— Инга барвақтроқ бормоқчимисан?

— Йўқ. Шабога кўнғироқ қилишим керак, саккиздан кейин уйдан топиш қийин. Агар бугун Фонтене-ле-Контда бозор куни бўлса, унда соат етти яримдаёқ уйдан чиқиб кетади.

Жюльен Шабо Фонтене-ле-Контда суд терговчиси бўлиб ишлар, онаси билан ҳайҳотдай эски бир уйда яшарди. Мегрэ у билан Нантеда бирга ўқиб юрган кезларида дўстлашган эди. Икки йил бурун Мегрэ Бордода ўтказилган конгрессдан қайтаётиб, йўл-йўлакай уни кўргани кирганди. Кекса Шабо хоним ҳар куни эрталаб соат олтида ибодатга чиқиб кетар, еттида хонадонда кундалик ҳаёт ташвиши бошланарди. Соат саккизда эса Жюльен кўча айлангани ёки Вандей соҳилида сайр қилгани жўнарди. Судга шошилмасди, чунки иш унчалик кўп эмасди.

— Яна битта қаҳва қуй, илтимос.

Мегрэ телефонни олдига суриб, шаҳарлараро рақамни терди. Телефончи қиз рақамни такрорлаган эди, Мегрэнинг кўнглига бирдан ғулғула тушди. Агар кечаги тахминлар рост бўлса, унинг телефони ҳам назорат остига олинганига шубҳа қилмаса бўлади. Шу заҳотиёқ кайфияти бузилди. Узи хоҳламаган ҳолда, хў ўшандай, яна сиёсий можарога аралашиб қолганидан баттар таъби хира бўлди. Айни чоғда, мутлақо нотаниш бир одам бўламиш Огюст Пуаннинг унга ишониб, ёрдам сўраб мурожаат қилганидан кўнглида алланечук қаноат туйди.

— Шабо хонимми?... Алло!.. Шабо хонимми бу?... Мегрэман... Йўқ, йўқ, Мегрэ!

Шабо хонимнинг қулоғи оғирроқ эди. Мегрэ исмини беш-олти марта такрорлашга мажбур бўлди.

— Жюль Мегрэман, полицияда ишлайдиган...

Ниҳоят аёл таниди:

— Фонтенедамисиз?

— Йўқ. Париждан кўнғироқ қиляпман. Углингиз уйдами?

Аёл овозининг борича шанғиллаб гапирганидан, Мегрэ ҳадеганда унинг гапига тушунмади. Анчадан сўнг трубкадан Шабонинг овози эшитилди.

— Жюльенмисан?

— Ҳа.

— Гапимни эшитяпсанми?

— Жуда яхши эшитяпман. Қалайсан?

— Емонмас. Менга қара, бир масалада қўнғироқ қилаётувдим. Нонуштангни белига тепмадимми?

— Йўқ-йўқ.

— Огюст Пуанни танирмидинг?

— Министр бўлган Пуанними?

— Ҳа.

— Ла-Рош-Сюр-Йонда адвокат бўлиб ишлаганида тез-тез кўриб турардим.

— Фикринг қанақа у ҳақда?

— Бамаъни одам.

— Батафсилроқ гапир. Нимаки билсанг, гапиравер.

— Отаси Эварист Пуаннинг Сен-Эрманеда, Клеманса шаҳрида меҳмонхонаси бор. Меҳмонхонанинг ўзидан кўра таоми машҳур. Шинаванда хўрандалар овқатлангани узоқ-узоқлардан келишади. Қариянинг ёши саксондан ошган бўлиши керак. Ҳамма ишни куёви билан қизига топшириб қўйган, лекин ҳамон ўзи кўз-қулоқ бўлиб туради. Огюст Пуан — ёлғиз ўғил. Биз билан қарийб бир пайтда ўқиган, олдин Пуатьеда, сўнг Парижда, эшитяпсанми?

— Ҳа, гапиравер.

— Қонунни сув қилиб ичиб юборган. Кейин Ла-Рош-Сюр-Йондаги Префектура майдонида адлия маҳкамасини очган. Шаҳарни биласан. Бир неча йилгача фермерлар ва заминдорларнинг бир-бирларига қилган даъволарини кўриш билан шуғулланган. Уша ерда яшовчи суд маҳкамаси нозири Артюр Белионнинг қизига уйланган; Белио уч йил бундан бурун вафот этди. Беваси ҳалиям Ла-Рошда яшайди.

Ким билсин, агар уруш бўлмаганда Огюст Пуан ҳозиргача Вандей ва Пуатьедаги судларда адвокатлик қилиб юрармиди.

Истило пайтида у ўзини четга олди, гўё ҳеч нарса бўлмагандай, фақир киши панада, қабалида яшаб юрарди, аммо немислар чиқиб кетишидан бир неча ҳафта бурун қамоққа олиниб, аввал Ниорга, сўнгра Эльзас томонга сургун қилинди. Буни эшитиб, ҳамма ҳангуманг бўлиб қолди. Пуан билан бирга яна уч-тўрт киши ҳибсга олинганди, уларнинг орасида брессюирлик бир жарроҳ ҳам бор эди, шунда маълум бўлдики, Пуан бутун уруш давомида немис лагерларидан қочган инглиз разведкачилари ва учувчиларини Ла-Рош яқинидаги ўз фермасида яшириб келган экан.

Шаҳар озод бўлганидан кейин, сал вақт ўтмай у яна

пайдо бўлиб қолди. Ранг-рўйи бир аҳволда эди. Аммо у ўзини қаҳрамонлардай тутмади, кўкрагига урмади, ҳар турли намоёншу қўмиталар фаолиятидан ўзини олиб қочди. Ушанда қанақа алғов-далғов бўлгани ёдинда-ми? Ҳамма нарсага сиёсатни аралаштиришарди. Ким пок-у ким нопоклигини билиб бўлмасди. Шу боис нуқул Пуанга мурожаат қилишарди. У ҳам астойдил ишлади, обрў қозонди, ана шундан сўнг биз уни парламентга депутат қилиб сайладик.

Бор гап шу. Пуанлар оиласига қарашли Префектура майдонидаги уй ҳалиям ўзлариники. Сессия пайтида улар Парижда яшашади, сессия тугаши билан яна қайтиб келишади. Пуаннинг миждозларидан бир қисми унинг хизматидан фойдаланишади. Назаримда, хотини ҳам унга ёрдамлашса керак. Битта қизи бор.

— Биламаан.

— Демак, мен билган нарсаларни сен ҳам биларкансан.

— Қотибасини тапирмидинг?

— Мадемуазельними? Маҳкамасида кўрардим. Хўжайинини папалаб, жуда эҳтиёт қиларди.

— Яна нима дея оласан у ҳақда?

— Менимча, Пуанни севиб қолган, қариқизлар шунақа бўлади ўзи.

— Қариқиз бўлмасидан олдин ҳам у билан ишлаган.

— Биламаан. Лекин энди бу бошқа масала. Бу ҳақда ҳеч нима деёлмайман. Хўш, бир гап бўлдимми?

— Ҳозирча ҳеч гап йўқ. Жак Флерини-чи, танийсанми?

— Сал-пал. Йигирма йилча олдин икки-уч марта кўрганман. Парижда яшаса керак. Нима иш қилишини билмайман.

— Раҳмат. Овқатингни совутганим учун узр.

— Ҳечқиси йўқ. Ойим уни плитага қўйган.

Мегрэ шунчаки сўради:

— Об-ҳаво қалай?

— Офтоб чарақлаб турипти, лекин томга қиров тушган.

— Бизда ҳам совуқ. Хайр, биродар. Онангга салом айг.

— Омон бўл, Жюль.

Мегрэнинг қўнғироғи Жюльен Шабо учун кутилмаган ҳодиса эди. Мана энди, кўчада сайр қилиб юриб,

нима учун Мегрэ жамоат ишлари министри билан қизиқиб қолди, деб бош қотириши турган гап.

Нонушта қилаётганида ҳам комиссар оғзида кечаги ичкиликдан қолган тахир таъми сезиб ўтирди. Уйдан чиққач, ишга яёв боришга аҳд қилди ва сал ўзига келволиш мақсадида йўл-йўлакай Республика майдонидаги майхонага кириб, бир қултум вино ичмоқчи бўлди.

У ҳар кунги одатига зид ўлароқ, тонгги газеталарнинг ҳаммасидан сотиб олди ва Орфевр соҳилида бўлаган эрталабки кенгашнинг бошланишига етиб келди. Бошлиқнинг хонасида ҳам чурқ этмай ўтирди, ҳаёли паришонлигидан қулоғига гап кирмасди. Ҳамма тарқалиб, хонада бир ўзи қолди. Бошлиқ унинг бежиз қолмаганини тушунди.

— Нима гап, Мегрэ?

— Қутилмаган ташвишлар-да.

— Иш билан боғлиқми?

— Йўқ. Париж ҳеч қачон кейинги беш кундагидай осойишта бўлмаган. Кеча кечқурун министр мени ҳузурга таклиф қилиб, бир иш топширди. Бўлмағур иш, лекин «йўқ» деёлмадим. Шунга қарамай, сизни хабардор қилиб қўйишимни айтдим... Тафсилотига берилмай.

Жиноят қидирув полициясининг бошлиғи қошларини чимирди.

— Шунақа чалкаш ишми?

— Жудаям.

— Клерфондаги фалокат билан боғлиқми?

— Ҳа.

— Министр бу ишни сизга шахсан ўз номидан топширдими?

— Бош министрининг ҳам хабари бор.

— Начора, тафсилотларини сўраб ўтирмайман. Ишга киришаверинг, биродар. Лекин эҳтиёт бўлинг.

— Ҳаракат қиламан.

— Одам керакми?

— Албатта. Уч-тўрт киши. Улар ишнинг моҳиятидан воқиф бўлишмайди.

— Нега Сиёсий полицияга мурожаат қилишмапти?

— Наҳотки тушунмаган бўлсангиз?

— Тушундим. Шунинг учун ҳам сиздан хавотирдам-да. Лекин энди орқага қайтиб бўлмайди.

Мегрэ ўз хонасига киришдан олдин инспекторлар хонасига бош суқди.

— Жанвье, бир зумга олдимга кир!

Сўнг Лапуэнтнинг қаёққадир отланаётганини кўриб:

— Зарур ишинг борми? — деб сўради ундан.

— Йўқ, хўжайин, одатдаги майда-чуйда ишлар.

— Бирортасига топшириб, мени кутиб тур. Сен ҳам,

Люка.

Жанвье билан бирга ўз хонасига киргач, комиссар эшикни беркитди.

— Сенга бир иш топширмоқчиман, оғайни. Рапорт ёзишнинг кераги йўқ, фақат ўзимга ҳисоб берасан. Лекин эҳтиётсизлик қилсанг, охири вой бўлади.

Жанвье нозик иш топширилаётганидан мамнун бўлиб, жилмайиб қўйди.

— Жамоат ишлари министрининг Бланш Ламот исмли котибаси бор. Қирқ уч ёшларда.

Мегрэ ён дафтарчасини олди.

— Унинг қаерда яшашини ҳам, қай пайтларда ишлашини ҳам билмайман. Лекин шахсий ҳаётини, ишдан кейин қандай юмуш билан машғул бўлишини, кимлар билан учрашишини билишим керак. Аммо Жиноят қидирув полицияси унга қизиқаётганини ўзи ҳам, бошқалар ҳам сезмаслиги лозим. Эҳтимол, тушга яқин министрлик олдида турсанг, қаерда овқатланишини аниқлашга муваффақ бўларсан. Хуллас, ишга кириш. Мабодо кузатиб юрганингни пайқаб қолса, ўзингни ошиқ қилиб кўрсат.

Тўрт фарзанднинг отаси бўлган Жанвье бу гапни эшитиб, андак каловланиб қолди.

— Хўп бўлади, хўжайин. Ҳаракат қиламан. Яна қандай маълумотлар керак?

— Билганларингни хабар қилавер. Керагини ўзим ажратиб оламан.

— Жудаям шошилинчми?

— Жуда. Лекин ҳеч кимга оғиз очма. Ҳатто Лапуэнт билан Люкага ҳам.

Мегрэ яна эшикни очди.

— Лапуэнт, бу ёққа кир.

Лапуэнт буларнинг гуруҳига энг кейин қўшилгани учун ҳамма уни «болакай» деб чақирар, ўзи ҳам полициячидан кўра талабага кўпроқ ўхшаб кетарди. Комиссар чақирганида махфий топшириқ берилишини кўнгли сезиб, ичида ғурурланиб қўйди.

— Йўллар ва кўприклар мактабини биласанми?

— Ҳа. У Авлиёлар кўчасида, Мактаб рўпарасидаги ресторанда кўп марта овқатланганман.

— Уша ерда Пикмаль деган бир одам назоратчи бў-

либ ишлайди. Исми Жюль. Қаерда яшашини билмайман. Умуман у ҳақда ҳеч нарсани билмайман, лекин билишини истайман.

Мегрэ Жанвьеге айтган гапларини айнан такрорлади.

— Негалигини билмайман-у, назаримда бўйдоқ бўлиши керак. Балки бирон мемҳонхонада истиқомат қилар? Агар шундай бўлса, ўзингни талабадай кўрсатиб, ўша меҳмонхонадан бир хонани ижарага ол.

Ниҳоят Люканинг навбати келди. Мегрэ унга ҳам шу хилдаги кўрсатмани берди. Фақат унинг чекига министрлик идорасининг бошлиғи Жак Флери тушди.

Бу учала ёрдамчининг сурати газета саҳифаларида кам босиларди. Бинобарин, кўпчилик уларни танимасди. Аниқроғи, исм-шарифларинигина билишарди, холос.

Ўз-ўздан маълумки, агар сиёсий полиция бу иш билан шугулланаётган бўлса сир ошкор бўлиши турган гап. Унда тақдирга тан беришдан бошқа илож йўқ. Бунинг устига — бугун эрталабоқ Мегрэнинг кўнглидан ўтган эди: унинг телефондаги гапларини — хоҳ уйдан, хоҳ полициядан гаплашмасин, — Соссэ кўчасидагилар албатта эшитишган.

Кеча кечаси уни машина чироғи билан ёритган одам Пуаннинг уйини ҳам, ўша кеча министрнинг шу уйда меҳмони билан ўтирганини ҳам билган ва туман нечоғлиқ қуюқ бўлмасин, Мегрэни бир қарашдаёқ таниган.

Мегрэ хонада ёлғиз қолгач, деразани ланг очди: миясини кемираётган ўйлардан халос бўлиш истагида соф ҳаводан тўйиб-тўйиб нафас олди. Стол устида газеталар уюлиб ётарди. Комиссар аввалига уларни варақламоқчи бўлди-ю, кейин чала қолган ишларини охирига етказиш, ҳисобот ва сўроқ протоколларига имзо чекиб қўйишга аҳд қилди. Охирги пайтларда у майда ўғриллар, савдойилар, товламачилар — хуллас, ўзи билган барча жиноятчиларга негадир меҳр қўйиб қолган эди.

Мегрэ керакли одамлар билан телефонда гаплашди, инспекторлар хонасига кириб уларга топшириқлар берди. Лекин бу топшириқлар на Пуанга ва на Қаламнинг лаънати ҳисоботига алоқадор эди.

Огюст Пуан аллақачон бош министр билан учрашган бўлиши керак. Қизиқ, комиссар маслаҳат берганидай, у бўлган воқеани хотинига гапириб берганмикин?

Ташқари Мегрэ ўйлаганидан совуқроқ эди; У дера-

зани яна ёпди. Креслога ўтириб, газеталардан бирини қўлига ояди.

Мақолаларнинг аксарияти Клерфондаги фалокатга бағишланган бўлиб, уларнинг барда фожеа сабабларини тафтиш қилиш талаб этиларди.

Кўп газеталар Артюр Никуга осилган эди. Мақолалардан бирига шундай сарлавҳа қўйишипти:

«НИКУ — СОВГРЕН МОНОПОЛИЯСИ»

Унда ҳукумат ва Республика кўчасига жойлашган бир қатор маҳкамалар томонидан сўнгги йилларда фирмага берилган буюртмалар рўйхати келтирилган эди. Мақолага ана шу ишларнинг қиймати ҳам илова қилинган бўлиб, баъзи буюртмаларнинг нархи бир неча миллиард франкни ташкил этарди.

Мақоланинг хулосасида шундай дейилган эди:

«Артюр Никунинг Самуадаги дабдабали қароргоҳида уюштирилган зиёфатларида меҳмон бўлган расмий кишилар — министрлар, депутатлар, сенаторлар, Париж ва бошқа шаҳарлардаги бошқармалар маслаҳатчиларининг рўйхатини тузиб чиқилса кўп ажойиб иш бўлади.

Аминмизки, жаноб Никунинг чек дафтарчаси ҳам кўп нарсаларни ошкор қилиши мумкин.

Газеталардан бири — «Глоб» (унинг эгаси, ё йўқ деганда, раҳбари, депутат Маскулен эди) ўзининг биринчи саҳифасида худди Э. Золянинг машҳур «Мен айблайман» мақоласига тақлидан:

«ШУ ТУҒРИМИ?»

деб сарлавҳа қўйган-да, кетидан матни одатдагидан йирикроқ ҳарфлар билан ёзиб, яъни газетхон эътиборини тортиш мақсадида ҳар қайси берилган сўроқни тўрт чизиқ ичига олган эди:

«Клерфонда санаторий қуриш ғояси болалар соғлигини ўйлаган қонун чиқарувчилар миясида эмас, балки аллақандай бетонфуруш одамнинг миясида туғилган, дейишяпти. Шу тўғрими?»

«Беш йил муқаддам яна ўша бетонфуруш ўзининг Самуадаги қасрида уюштирилган шоҳона зиёфатларида бу ғояни юқори мансабдаги айрим кишиларга маъқуллагани тўғрими?»

«Ўша қасрда меҳмон бўлганлар нафақат лаззатли таомлару ноёб ичимликлар билан, балки яна пул чеклари билан ҳам сийланган дейишади. Шу тўғрими?»

«Лойиҳани рўёбга чиқаришга киришилган пайтдаёқ санаторий учун танланган жойни яхши биладиган кишилар бу маъшаманинг бемаъни ва хатарли эканлигини тушунган эканлар. Шу тўғрими?»

«Ҳозирги бош министрининг укаси раҳбарлик қилган парламент гуруҳи ўз шаънига доғ туширмаган баобрў мутахассисга мурожаат этишга мажбур бўлган экан. Шу тўғрими?»

«Ўша мутахассис, Йўллар ва кўприклар мактабининг муаллими, қурилиш муҳандислиги ва меъморчилиги бўйича профессор Жюльен Каламнинг бўлажак қурилиш майдонида уч ҳафта бўлгани..»

...қайтганидан сўнг эса, тегишли шахсларга лойиҳани қўллаб — қувватлаганларни ер билан яксон қилувчи ҳисобот топширгани...

...шунга қарамай, қурилишга маблағ ажратилгани ва орадан бир неча ҳафта ўтиши билан, Қлерфонда иш бошлаб юборилгани тўғрими?»

«Бундан икки йил муқаддам вафот этган Жюльен Калам, яқин кишиларининг гапига қараганда, то ўлимига қадар руҳан эзилиб юрган экан. Шу тўғрими?»

«У ўз ҳисоботида Қлерфондаги фалокат қандай юз берган бўлса, олдиндан айнан ўшандай бўлишини башорат қилган экан. Шу тўғрими?»

«Каламнинг бир неча нусхадан иборат ҳисоботи палата архивидан ҳам, бошқа манфаатдор министрликларнинг архивларидан ҳам ғойиб бўлгани тўғрими?»

«Фалокат юз берганидан буён камидан ўттиз киши ўша ҳужжатнинг бирорта нусхаси юзага қалқиб чиқишидан қўрқиб, юрак ҳовучлаб юргани тўғрими?»

«Эҳтиёт чоралари кўрилганига қарамай, яқинда ҳужжатнинг бир нусхаси топилган...

...ва у расмий бир кишига топширилган эмиш. Шу тўғрими?»

Шундан сўнг саҳифанинг ўртасига бошқа сарлавҳа қўйилган эди;

«БИЗ БИЛМОҚЧИМИЗ»:

«Каламнинг ҳисоботи ҳали ҳам ўша одамнинг қўлидами?»

«Ўзини бадном этган бир гуруҳ сиёсатчиларни асраб қолиш ниятида ҳужжат йўқ қилиб юборилмадимикин?»

«Башарти йўқ қилинмаган бўлса, ҳозир у қаерда ва

нима учун матбуотда чоп этилмаяпти, агар эълон қилинганда эди, жамоатчилик юз йигирма саккиз нафар француз болаларининг умрига зомин бўлган ўша фалокат сабабчиларини жазолашни ҳақли равишда талаб этган бўлур эди».

Энг қуйида тепадаги икки сарлавҳадай йўғон ҳарфлар билан яна бир сарлавҳа босилган эди:

«КАЛАМНИНГ ҲИСОБОТИ ҚАЕРДА?»

Мегрэ дафъатан пешонасига тизилган терни артаётганини пайқаб қолди. Ушбу мақолани ўқиган Пуаннинг аҳволини тасаввур этиш қийин эмас эди.

«Глоб»нинг адади катта эмас эди. У бирон бир йирик партиянинг газетаси эмас, Жозеф Маскулен раҳбарлигидаги кичик бир сиёсий гуруҳнинг нашри эди, холос.

Бошқа газеталар ҳам ҳақиқатни юзага чиқариш учун зудлик билан текширув бошлашни талаб қилмоқда эдилар.

Мегрэ ҳам шуни хоҳларди, аммо у ҳақиқатни чаларим эмас, тўла-тўқис ошкор этишга интиларди.

Бироқ бошқалар тўғрисида бундай деб бўлмасди. Мана, масалан, ҳисобот Маскуленнинг қўлида, деб фараз қилайлик. Ҳўш, сон-саноқсиз саволларни ёғдириб ташлагунча, ҳисоботнинг ўзини ўшандай йирик ҳарфлар билан газетасида эълон қилса бўлмасмиди?

Агар шундай қилса ҳукумат ларзага тушган, парламент аъзоларидан кўпининг тагига сув кетган, ўзи эса жамоатчилик олдида халқ манфаатларининг ҳимоячиси ва покдомон сиёсатчи сифатида обрў орттирган бўларди.

Ҳамиша одамларнинг назаридан четда юрган кимсага зудлик билан олдинги сафга чиқиш ва келажакда нуфузли шахсга айланиш учун бундан ҳам ортиқ имкониёт бўладими!

Агар ростдан ҳам ҳужжат унинг қўлида бўлса, нега эълон қилмаяпти?

Энди савол бериш навбати Мегрэга келган эди.

Агар ҳисобот Маскуленда бўлмаса, унинг топилганини у қаёқдан билди?

Пикмаль ҳужжатни расмий кишига топширганини Маскулен қандай билди?

Пуан ҳисоботни юқори маҳкамага кўрсатмаган, деган шубҳа унда қаердан пайдо бўлди?

Мегрэ сиёсатнинг пинҳоний найрангларини билмасди.

Билишни ҳам хоҳламасди. Аммо қуйидаги жиҳатларга эътибор бериш учун уларни билиш шарт эмас эди:

1. Эктор Табарга қарашли ва, товламачилик, деб айт-маса ҳам ҳар ҳолда қинғир ишлар билан машғул бў-лувчи айнан ўша «Овоза» газетаси фалокат юз берган-дан буён Каламнинг ҳисоботини уч марта эслатди.

2. Уша мақола эълон қилинганидан кейиноқ ҳисобот ғалати бир тарзда топила қолди.

3. Йўллар ва кўприклар мактабининг оддий назорат-чиси бўлмиш Пикмаль топилган ҳужжатни ўзининг бе-восита бошлиғи — Мактаб директориға топшириш ўрни-га тўппа-тўғри министрға келтириб берган.

4. Жозеф Маскулен бундан хабардор.

5. Ҳужжатнинг йўқолганини ҳам билса керак.

Қизиқ, Маскулен билан Табарнинг бу ишдаги роли нимадан иборат экан? Иккаласи биргаликда ҳаракат қиляптимикин ёки алоҳида-алоҳидами?

Мегрэ яна деразани очиб, трубка тутатганча соҳилга узоқ тикилиб турди. Бу қадар чигал ишга илгари сира дуч келмаганди.

Ўғирлик ёки қотиллик билан боғлиқ иш бўлганида бунчалик бош қотириб ўтирмасди. Ҳозир эса ўзидан ба-ғоят йироқ одамлар билан шуғулланишига тўғри келиб турипти.

Масалан, у Маскуленнинг ҳар куни Ғалаба майдони-даги «Қалқонбалиқ» ресторанида, ҳар доим битта стол-да овқатланишини билади. У билан саломлашиб кета-диганларнинг кети узилмайди, баъзи бировлар келиб унинг қулоғига алланималарни шивирлайдилар.

Маскулен барча сиёсат арбобларининг шахсий ҳаё-тини беш қўлидай билади, дейишади. У парламентга камдан-кам мурожаат қилар экан, фақат жиддий сай-лов арафасидагина газеталарда кўриниб қоларди. Ун-да, чунончи, шундай жумла ёзилган бўларди:

«Депутат Маскуленнинг фикрича, таклиф уч юз қирқ икки овоз билан қабул қилинади».

Ишбилармон кишилар бу тахминга ишонишарди, чунки Маскулен, икки-уч овозни демаса, ҳамиша ҳақ бўлиб чиқарди.

У ҳеч қандай гуруҳнинг аъзоси эмас, бирорта кўми-тага раислик ҳам қилмаган, аммо одамлар ҳар қандай йирик партиянинг раҳбаридан қўрққандай қўрқишарди ундан.

Тушга яқин Мегрэ «Қалқонбалиқ» ресторанига бо-

ришга аҳд қилди, шу пайтгача расмий йиғинлардагина кўриб юрган одамига тузукроқ разм солиш хоҳиши тўғилган эди унда.

Ёши қирқдан ошган бўлишига қарамай Маскулен ҳали бўйдоқ, Маъмуқаси бор-йўқлигини ҳам биров билмайди. Уни театрларда ёки тунги ишратхоналарда ҳеч ким кўрмаган.

Маскуленнинг боши чўзинчоқ, суякдор, соқолини вақтида олмайди. Пала-партиш кийинади. Тўғрироғи, кийимига эътибор бермайди; костюми доим ғижим. Хуллас, уни озода одам дейишга тил бормайди.

Пуаннинг гап-сўзларидан кейин, негадир Мегрэда Пикмаль билан Маскулен бир тоифадаги одам, деган таассурот туғилган эди.

Бўйдоқларга Мегрэнинг ҳуши йўқ эди, уларда меҳру оқибат деган нарса бўлмайди, деб биларди.

Пировардида, у «Қалқонбалиқ»қа бориш фикридан қайтди, борса Маскуленга уруш эълон қилгандай туюлиши мумкин эди, шунинг учун «Дофин» пивоҳонасига қараб жўнади. У ерда иккита ҳамкасбига дуч келди, шулар билан, Қаламнинг ҳисоботини эсга олмай, ҳеч бўлмаса бирор соат чақчақлашиб ўтириши мумкин эди.

Қундузги газеталардан бири «Глоб»нинг мавзусига жўр бўлиб, ниҳоятда эҳтиёткорлик билан Қаламнинг ҳисоботига газетхонлар диққатини тортибди. Унинг ходимларидан бири бош министр билан суҳбатлашмоқчи бўлган экан, лекин ҳузурига киролмапти.

Мақолада Пуаннинг номи тилга олинмаган, сабабики, санаторий қурилиши билан бевосита соғлиқни сақлаш министрлиги шуғулланган эди.

Соат учда хонага Лапуэнт кириб келди. У жуда ташвишли кўринарди.

— Янгилик борми?

— Аниқ бир нарса дейиш қийин, ҳўжайин. Ҳозирча фақат тахминлар, холос.

— Гапир.

— Ҳаммасини сиз айтганча қилдим. Хато жойини айтиб турасиз. Олдин Йўллар ва кўприклар мактабига қўнғироқ қилиб, Пикмалнинг холаваччасиман, Парижга келувдим, уни бир кўриб кетиш ниятим бор эди, лекин адресини билмайман, дедим.

— Беришдими адресини?

— Уша заҳотиёқ, у Жакоб кўчасидаги «Бэрри» меҳмонхонасида тураркан. Одмигина жиҳозланган жайда-

ри мемҳонхона. Меҳмонхона эгаси ҳисоб-китоб билан шуғулланаркан, хотини эса хоналарни супуриб-сидираркан. Дарров уйга қайтдимۇ чамадонни кўтардим — маслаҳатингизга кўра, талаба қиёфасида кириб боришим керак эди-да. Омадим келди — битта хона бўш экан, бир ҳафтага ижарага олдим. Соат ўн яримларда хўжайинни гапга солиш учун пастга тушдим.

— Пикмаль ҳақида гаплашдингми?

— Ҳа, у билан таътил пайтида танишган эдим, шу ерда яшаши эсимга тушиб қолди, дедим.

— Хўжайин нима деди?

— Ҳозир хонасида йўқ, деди. Гапига қараганда, Пикмаль ҳар куни эрталаб соат саккизда уйдан чиқиб, муюлишдаги қаҳвахонада нонушта қиларкан, соат саккиз яримда у ишда бўлиши керак экан.

— Кундузи меҳмонхонага келмас эканми?

— Йўқ. Ҳамма вақт кечқурун етти яримда ишдан қайтиб, хонасига кириб кетаркан. Оқшомлари ҳафтасига бир ё икки марта кўчага чиқаркан, холос. Дунёда бунақа тақводор одам бўлмаса керак: олдига ҳеч ким келмасмиш, аёллар билан иши йўқмиш, чекмасмиш, ичмасмиш, шом қоронғисидан то ярим кечагача фақат китоб мутолаа қилармиш.

Лапуэнт ҳали ҳамма гапни айтиб бўлмаганини сезган Мегрэ сабр қилиб турди.

— Эҳтимол, бирор ўринда хато қилгандирман, лекин ўзимга тўғрига ўхшаб туюлади. Унинг хонаси ҳам мен яшайдиган қаватда экан, нечанчи хоналигини сўраволдим, ҳар ҳолда, нималари борлиги сизни қизиқтирса керак, деб ўйладим-да. Кундузи меҳмонхона ҳувиллаб қолар экан, Фақат учинчи қаватда кимдир саксофон чалаётганди, афтдан, машқ қилаётганга ўхшарди, иккинчи қаватда эса фаррош аёлдан бўлак ҳеч ким йўқ эди. Ҳар эҳтимолга қарши, эшикни ўзимнинг калитим билан очишга уриниб кўрдим. У ердаги қулфларнинг ҳаммаси оддий, эски қулфлар. Роса қийналдим, лекин бари бир очдим.

— Пикмаль йўқ эканми ишқилиб?

— Йўқ экан. Лекин бармоғим изларини қидиришса, ишнинг пачаваси чиқади — излар сон-саноқсиз, чунки қўлқопим йўқ эди. Ҳамма яшиқларни, девордаги жавонни, чамадонини титкилаб чиқдим. Чамадони қулфланмаган экан. Пикмалнинг кўчалик битта тўқ кулранг костюмию бир жуфт қора туфлисидан бошқа ҳеч вақоси

йўқ. Тароғининг тишлари синган, тиш чўткаси эски. Соқолини ёғупа кўпиртириб эмас, совун кукунини кўпиртириб оларкан. Меҳмонхона эгаси, туни билан китоб ўқийди, деб бежиз гапирмаган экан. Дарҳақиқат, китоблар ҳамма ёқда қалашиб ётипти. Асосан фалсафа, сиёсий иқтисод ва тарих илмига доир китоблар. Аксарияти нодир китоблар дўконидан сотиб олинган. Бир қанчасида халқ кутубхонаси муҳри бор. Муаллифлардан баъзиларининг номларини ёзиб олдим: Энгельс, Спиноза, Кьоркегор, авлиё Августин, Карл Маркс, ҳазрат Сертиланж, Сен-Симон... Сизга буларнинг кераги борми?

— Ҳа. Гапиравер.

— Яшиқларнинг бирдан турли хил партия ва жамиятларнинг аъзолик билетлари солинган картон қути чиқди. Билетлар орасида йигирма йил олдин берилганлари ҳам, уч йил олдин берилганлари ҳам бор. Энг эски билет — «Олов хочлар» уюшмасиники. Яна битта билетга — «Аксъон Франсез» ташкилотининг гувоҳномасига 1937 йил қайд қилинган. Урушдан кейиноқ Пикмаль коммунистик партияга яқинлашган, унинг шўьбаларидан бирида уч йил аъзо бўлиб турган.

Лапуэнт қўлидаги ёзувларга кўз ташлади.

— У диншунослар Байналминал уюшмасининг ҳам аъзоси бўлган экан. Уюшманинг маркази Швейцарияда. Эшитганмисиз?

— Ҳа.

— Дарвоқе, йоғлар фаолиятига бағишланган иккита китоб ва дзюдога алоқадор дарсликка ҳам кўзим тушди.

Хуллас, Пикмаль барча динларни, барча фалсафий ва ижтимоий таълимотларни «титиб» кўрган. Афтидан, у экстремистик гуруҳлар намойишига қатнашиб юрадиган кишилар тоифасидан кўринади.

— Шуми?

— Унинг хонасига алоқадор нарсалар — шулар. Пастга тушиб, ҳўжайиндан Пикмал хат-пат олиб турадими, деб сўрадим. У мажлисларнинг кун тартиблари қайд этилган таклифномалардан бошқа ҳеч нарса олмас экан. Мен муюлишдаги қаҳвахонага кирдим. Бахтга қарши, аперитив¹ пайтига тўғри келиб қолибман. Узоқ кутишга тўғри келди, орада икки марта вино буюрдим. Хўрандалар селгигач, ҳўжайиннинг кўнглига қўл солиб

¹ Аперитив (фран.) — овқатдан олдин иштаҳа очиш учун спиртли ичимлик ичиш.

кўрдим. Сўроққа ўхшаб туюлмаслиги учун, ниҳоятда эҳтиёт бўлиб гаплашдим. Яна эски нағмани ишлатдим: қишлоқдан келганман, зудлик билан Пикмални кўришим керак, дедим.

— Профессорними? — деб сўради у.

Афтидан Пикмаль ўзини профессор деб таништирганга ўхшайди.

— Эрталаб саккизда келмабсиз-да. Ҳозир у лекция ўқийётган бўлса керак. Қаерда нонушта қилишини билмайман.

— Бугун эрталаб келувдими?

— Албатта. Одатдагидай уч дона ёнғоқли печенье олди. Лекин бугун ундан сал олдинроқ келган менга нотаниш бир киши уни гапга тутиб қолди... Пикмаль ўзи камгап. Мияси муҳим ишлар билан банд бўлса керак-да, беҳуда нарсаларга вақт сарфлаб нима қилади. Мен билан ҳам: «Салом! қанча беришим керак? Хайр!»дан нарига ўтмайди, лекин мен хафа бўлмайман. Мижозларим орасида шунақа миясини ишлатадиганлар анчамунча, ўрганиб кетганман. Аммо бугун бир нарсага хайрон қолдим: месье Пикмаль ҳалиги нотаниш киши билан ташқарига чиққач, одатдагидай чапга бурилиш ўрнига ўнгга қараб кетди.

— Хўжайин ўша нотаниш одамнинг қиёфаси қанақалигини айтмадими?

— Тахминан айтди. Қирқ ёшларда экан. Кўринишидан — хизматчи ёки савдо ходимига ўхшайди, деди. Қаҳвахонага соат саккиздан сал олдинроқ кириб келибди-да, пештахтанинг охирида сутли қаҳва буюрибди. Соқол-мўйлови йўқмиш. Тўладан келган одаммиш.

Мегрэ бу қиёфа Соссэ кўчасидаги инспекторлардан бир қанчасига ўхшаб кетишини кўнглидан ўтказди.

— Бошқа ҳеч нарсани аниқламадингми?

— Аниқладим. Нонушта қилволиб, яна Мактабга кўнғироқ қилдим. Пикмални сўрадим. Бу гал кимлигимни ҳам айтмадим, улар ҳам сўрашмади. Фақат, Пикмаль бугун кўринмади, деб жавоб беришди.

— Отпусқада эканми?

— Йўқ, ишга келмапти. Энг қизиғи, кўнғироқ қилиб огоҳлантирмапти ҳам. Биринчи марта шунақа бўлиши эмиш.

Меҳмонхонага қайтиб, тепага чиқдим. Кейин Пикмалнинг хонасини тақиллатдим. Жавоб бўлмади. Эшикни очдим. Ҳеч ким йўқ. Хонадаги манзара ўша-ўша.

Сиз барча икир-чакирларгача аниқлашни буюрган эдингиз. Яна Мактабга бориб, ўзимни Пикмалнинг қишлоқдан келган дўстиман, деб таништирдим. Шу орада унинг қаерда тушлик қилишини билволдим. Мактабдан юз метрча нарида, бир нормандияликнинг ресторанида овқатланаркан. Уша ёққа бордим. Пикмаль бугун ресторанга ҳам келмапти. У ҳар доим овқатланадиган столга қўйилган минерал сув шундоқлигича турипти. Бор гап шу, ҳўжайин. Ё бирор хато иш қилибманми?

Мегрэ қовоғини солиб, бетоқат бўла бошлагани учун Лапуэнт шу саволни берди.

Наҳотки бу иш ҳам бир вақтлар ўзига топширилган ва уни Люсонга кетишга мажбур этган ишга ўхшаса?

Ушанда ҳам Соссэ кўчасидагилар билан Орфевр соҳилидагилар ўртасидаги рақобат туфайли шундай бўлган эди: икки полиция бир-бирига зид кўрсатмалар олганди, сабаби — юқори мансабдаги шахслар ўртасидаги кураш. Табиийки, бундай вазиятда ҳар иккала полиция ҳам бир-бирига зид манфаатларни ҳимоя қилишга мажбур эди.

Ярим тунда бош министр Пуаннинг ёрдам сўраб Мегрэга мурожаат қилганидан хабар топади...

Каламнинг ҳисоботини қўлга киритган Пикмаль эрталаб соат саккизда мўъжазгина қаҳвахонада бамайлихотир қаҳва ичиб ўтирган пайтида унинг олдида нотаниш бир киши келади. Пикмаль ҳам ҳеч қандай қаршилик кўрсатмасдан-унга эргашади...

— Яхши ишлабсан, болакай.

— Имло хатолари йўқми?

— Йўқ шекилли.

— Энди нима қилишим керак?

— Хайронман. Яхшиси, «Бэрри» мехмонхонасида яшай тур. Пикмалнинг қайтишини кутиш керак.

— Келиши билан қўнғироқ қилайми?

— Ҳа. Ё бу ерга, ё уйга.

Каламнинг ҳисоботини ўқиган икки кишидан бири ғойиб бўлган эди...

Энди битта Пуан қолган эди, у ҳам ҳисоботни ўқиган, лекин у министр, бинобарин, уни ими-жиммида гумдон қилиш осонмас.

Мегрэ шулар ҳақида ўйларкан, оғзида яна кеча ичилган арақнинг нохуш таъмини сезиб, одми ва хокисор одамлар даврасида бир стакан муздай пиво ичгиси келди.

Люка норози

Мегрэ «Дофин» пивохонасидан қайта туриб, Жиноят полицияси томон шошиб кетаётган Жанвьени кўриб қолди.

Тушга яқин кун исиб кетган эди. Офтоб чарақлаб турарди. Бу йил биринчи марта Мегрэ пальтосини хонасига ечиб чиққан эди. Комиссар уч марта чақирганидан кейингина Жанвье унинг овозини эшитиб тўхтади, шошиб олдига келди.

— Бир стакандан отмаймизми?

Комиссарнинг Орфевр соҳилига қайтгани йўқ эди. Эҳтимол баҳор туфайлидир. Ундан ташқари, кечадан бунён ўйлайвериб, жуда чарчаган эди.

Жанвьенинг қиёфасидан ҳеч нарсани англаб бўлмасди, чунки ҳозир хўжайинидан дакки ейдими ёки мақтов эшитадими — буни ўзи ҳам билмасди. Улар пештахта олдида тўхтамай, тўппа-тўғри хувиллаб ётган залга ўтишди.

— Пивомми?

— Бари бир.

Официант пиво келтиргунча чурқ этмай ўтиришди.

— Бу кимсанинг изига тушган фақат биз эмас, хўжайин, — деб гўлдиради ниҳоят Жанвье. — Назаримда, у билан жуда кўп одам қизиқяпти.

— Қани, гапирчи.

— Биринчи қилган ишим — эрталаб Сен-Жермен хиёбонига бордим. Министрлик биносидан юз метрча берида тўхтадим у кўчанинг нариги бетида гўё чумчуқларга маҳлиё бўлиб турган Ружени кўриб қолдим.

Мегрэ ҳам, Жанвье ҳам Соссэ кўчасидаги маҳкаманинг инспектори Гастон Ружени яхши билишар, муносабатлари ҳам аъло даржада эди. Руже ёқимтой йигит бўлиб, шаҳар ташқарасида истиқомат қилар, ҳаммаша ўзининг олтитами ё еттита жужуқларининг суратларини ёнида олиб юрарди.

— Сени кўрдими?

— Ҳа.

— Гаплашдингларми?

— Хиёбон бўм-бўш эди. Узимни панага олишнинг иложи бўлмади, олдига боришим билан: «Ҳа, сен ҳамми?» деб сўради. Сир бой бермадим: «У нима дега-

нинг?» «Ҳеч нарса, — дейди кўзини қисиб. — Сендан сир олмоқчи эмасман. Лекин негадир бугун таниш башараларни кўп учратяпман. Аксига олиб, бу расво министрликнинг рўпарасида бирорта ўтирадиган жой ҳам йўқ». Шу пайт сал наридаги ҳовли дарвозаси олдида разведкада ишлайдиган Рамиренинг эшикбон билан қуюқ гаплашиб турганини кўриб қолдим... Руже билан хазил-ҳузл қилиб бўлгач, йўлимга равона бўлдим. Сольферино кўчасида мен бир қаҳвахонага кириб, телефон китобини варақладим. Бланш Ламотнинг адресини дарров топдим — Вано кўчаси, 63-уйда яшаркан. Мен турган жойдан икки қадам нарида.

— Яна Сиёсий полиция ходимларидан бирортасига тўқнаш келгандирсан?

— Йўқ. Вано кўчасини биласиз — жимжит, камқатнов, ҳовлиларида ҳатто дарахтлар ўсади... Олтмиш учинчи уй — серҳашам бўлмаса ҳам сердаромад жой. Эшикбон аёл даҳлизда картошка арчиб ўтирган экан.

«Мадемуазель Ламот уйдадилар?» — деб сўрадим. Назаримда эшикбон аёлнинг кўзларида истехзо учқунлагандай бўлди. Тушунтиришга ўтдим: «Мен суғурта вакилиман. Мадемуазель Ламот ҳаётини суғурта қилдирмоқчи эди. Шунинг расмийлаштиргани келувдим». Аёл ҳақолаб юборишдан ўзини аранг тийди: «Парижда полициянинг тури нечта?..» «Ие, у нима деганингиз?..» «Биринчидан, икки йил аввал сизни анови... фамилияси эсимда йўқ... семиз комиссар билан кўрганман, ўшанда эллик еттинчи уйга, меъеридан ортиқ уйқи дори ичворган аёлникига келгансизлар. Иккинчидан, ҳамкасбларингиз ҳам кунда-шунда»... «Кўп одам келдимиз?» — деб сўрадим мен... «Биттаси кеча эрталаб келувди»... «Нишонини кўрсатдимиз?»... «Сўраганим йўқ. Сиздан ҳам сўрамайман. Полициячиларни шундоғам танийман»... «Кўп савол бердимиз?..» «Кўп эмас: Мадемуазель Ламот бир ўзи яшайдими? Эллик ёшлардаги семиз бир одам олди-га келиб турадимиз?» — деб сўради. Мен «йўқ» — деб жавоб бердим... «Ростдан ҳам шундайми?»... «Ҳа. Кейин, Мадемуазель Ламот баъзан уйга портфель кўтариб келадими?» — деб қолди. Шунақа ҳам бўлишини айтдим, чунки хонимнинг ёзув машинкаси бор, гоҳида иш олиб келиб, кечқурунлари уйда ёзади. Министрнинг котибаси бўлиб ишлашини сиз ҳам билсангиз керак?»... «Ҳа, биламан»... Яна у «Кеча кечқурун портфель олиб келганмиди?» — деб сўради. Мен, кўрмадим, деб айтдим. Шун-

дан кейин у кетишга чоғланди. Мен иккинчи қаватда яшовчи кекса бир аёлнинг рўзгор ишларига қарашгани чиқиб кетдим. Салдан кейин зинада ҳалиги одамнинг қадам товушлари эшитилди. Мен чиқиб қарадим. Лекин унинг учинчи қаватга кўтарилиб, Мадемуазель Бланш хонасига кирганини сездим... «Индамай тура-вердингизми?».. «Полициячилар билан ўчакишишнинг оқибати нима бўлишини яхши биламан»... «Уша одам Мадемуазель Бланшнинг хонасида қанча муддат бўлди?», «Тахминан ўн дақиқача»... «Қайтиб чиққанини кўрдингизми?»... «Уни эмас, бошқа одамни кўрдим»... «Мадемуазельга айтдингизми бўлган воқеани?»

Мегрэ стаканга тикилганча диққат билан қулоқ солар ва эшитганларини ўзига маълум далиллар билан қиёслашга уринарди.

Жанвье сўзида давом этди:

— Аёл бироз иккиланиб турди, сўнг қизариб-бўзариб бўйнига олди: «Биров келиб, сизни сўради, хонангизга ҳам кирди, дедим. Лекин полицияданлигини айтмадим».

— Мадемуазель Ламот таажжубланибдими?

— Олдинга хайрон бўлибди. Кейин: «Сабабини биламан», — дебди. Бугун эрталаб ҳам, Мадемуазель ишга кетганидан кейин, яна икки киши келиб, улар ҳам, полицияданмиз, дейишибди. Паканароғи ҳатто нишонини ҳам кўрсатибди, лекин аёл қайрилиб ҳам қарамабди.

— Улар ҳам учинчи қаватга чиқишдими? — деб сўрадим мен.

— Йўқ. Улар ҳам кечаги келган одамнинг саволларини беришди, яна баъзи нарсаларни сўрашди.

— Нималарни, масалан?

— Уйдан тез-тез чиқиб кетадими, ким билан кетади? — деб сўрашди. Дугоналарини, таниш-билишларини суриштиришди. Телефонда кўп гаплашадими, деб сўрашди.

Мегрэ Жанвьенинг гапини бўлди.

— Нима деди эшикбон аёл?

— Дугоналаридан бирининг номини айтди, Люсиль Кристин деган аёл экан. Уша атрофда тураркан, қайсидир бир маҳкамада ишларкан. Мадемуазель Бланш Сен-Жермен хиёбонидаги «Уч министрлик қошида» ресторанида тушлик қиларкан. Кечки овқатни эса уйда тайёрларкан. Люсиль Кристин уникига тез-тез келиб тураркан, бирга кечлик қилишаркан. Унинг қаерда туришини билолмадим... Яна бир дугонаси Ванно кўчасига кам ке-

ларкан-у, ammo Мадемуазель Бланш ҳар якшанба ўшаникида меҳмон бўларкан. Унинг эри Марказий бозорнинг маъмури экан, фамилияси Арье, Курсель кўчасида туришаркан. Эшикбон аёлнинг тахминича, Арье хоним ҳам, Мадемуазель Бланш каби, Ла-Рош-Сюр-Йонданмиш.

— Курсель кўчасига бордингми?

— Ўзингиз ҳеч нарсадан тап тортма, дегандингизку, шунинг учун гарчи гап нима ҳақда эканлигини билмасам ҳам...

— Гапиравер...

— Маълумотлар тўғри экан. Арье хонимникига кирдим. Уйи дабдабали, учта боласи бор, кичиги саккиз ёшда. Ўзимни яна суғурта вакили деб таништирдим. Чиппа-чин ишонди, шундан билдимки, мендан олдин ҳеч ким келмаган. Бланш Ламот билан Ла-Рошда мактабда бирга ўқиган экан. Кейин йўллари айри тушган. Уч йил бурун Парижда тасодифан учрашиб қолишибди, Арье хоним дугонасини уйига таклиф қилибди. Шундан бери Бланш хоним ҳар якшанба уникида тушлик қилар экан. У эътиборга молик бошқа ҳеч нима демади. Мадемуазель Бланш бир маромда ҳаёт кечираркан, ўзини буткул ишга бағишлаган, ҳўжайини ҳақида гапирганда оғзидан бол томаркан, унинг учун жонини беришга ҳам тайёр, деди Арье хоним.

— Бор-йўғи шуми?

— Йўқ. Бир йилча бурун Бланш хоним жаноб Арьедан моддий жиҳатдан жуда қийналиб қолган бир танишини ишга олишни илтимос қилади, Арье одамохун одам эмасми,— рози бўлади. Флери деган ўша одам ҳар кун эрталаб соат олтида ишга келиши керак экан.

— Ҳўш-хўш?

— Уч кун ишга келадию ғойиб бўлади. Ҳатто кечирим ҳам сўрамайди. Мадемуазель Бланш хижолат бўлиб, унинг учун ўзи узр сўрайди. Мен «Уч министрлик қошида» ресторанига кириш ниятида Сен-Жермен хиёбонига қайтиб келдим. Эшикдан киришим биланоқ Гастон Руже билан унинг кичик бир ҳамкасбига кўзим тушди. Исми ёдимда йўқ...

Мегрэ шу пайтгача эшитган маълумотларни хаёлан бир ипга тизишга уринарди. Душанба кун кечқурун Огюст Пуан Пастер хиёбонидаги уйига келиб, Каламнинг ҳисоботини, энг ишончли жой сифатида, ўша ерга яшириб қўяди.

Сешанба кун эрталаб ўзини полициячи деб таниш-

тирган бир кимса Вано кўчасига келади-да, эшикбонга олди-қочди саволларни бериб, Бланш Ламотнинг хонасига киради.

Ростдан ҳам ўша одам полицияданмикин?

Агар шундай бўлса, иш Мегрэ ўйлаганидан ҳам пачава. Аммо унинг Соссэ кўчасидан келмаганини комиссар дилдан сезиб турарди.

Котибадан ҳеч нарса чиқмагач, Пастер хиёбонига келиб, Қаламнинг ҳисоботини ўғирлаб кетган одам шу бўлмасин тагин?

— Эшикбон аёл ўша одамнинг ташқи қиёфасини тасвирлаб бермадими?

— Жуда тахминий. Урта ёш, тўладан келган. У нуха савол беришга жуда устаси фаранг бўлса керакки, эшикбон аёл уни полициячи деб фараз қилган.

Кўринишидан бу одам Жакоб кўчасидаги қаҳвахона эгаси айтган кишини, яъни бугун эрталаб Пикмални кутволиб, ўзи билан бирга олиб кетган кишини эслатарди.

Лекин бугун эрталаб келиб котибаникига кирмай кетган анови икки кимса эса, Сиёсий полициядан бўлса ажабмас.

— Энди нима қилай?

— Ҳайронман.

— Дарвоқе, унутаёзибман: Сен-Жермен хиёбонидан иккинчи марта ўтаётганимда, қаҳвахонада ўтирган Люкага кўзим тушгандай бўлди.

— Бўлса бордир.

— У ҳам шу иш билан шуғулланаяптими?

— Шунақароқ.

— Давом эттираверайми қидиришни?

— Биласанми, Люка билан гаплашганимдан кейин бу масалага яна қайтамиз. Бирпас кут.

Мегрэ телефонда Жиноят қидирув полицияси билан боғланди.

— Люка келдими?

— Йўқ ҳали.

— Торранс, сенмисан? Люка келиши билан, уни менинг олдимга, «Дофин» пивохонасига жўнатвор.

Кўчада бир бола эндигина босмадан чиққан кечки газеталарни сотиб юрарди. Мегрэ чўнтагини титкилаганча ташқарига чиқди.

Яна қайтиб келиб, Жанвьенинг ёнига ўтирди-да, газеталарни очди. Очдию бутун саҳифани эгаллаган сарлавҳага кўзи тушди:

Янгилик шу қадар ҳайратомуз эдики, газетанинг биринчи саҳифаси бутунлай қайтадан терилгани яққол кўриниб турарди:

«Клерфон муаммосида тасодифан янги жиҳатлар очилиб қолди. Дарвоқе, шундай бўлишини кўпчилик кутган ҳам эди.

Маълумки, фалокатнинг эртасигаёқ жамоатчилик қаттиқ дарғазаб бўлиб, жиддий тафтиш ўтказишни талаб қилиб чиққанди.

Беш йил муқаддам «Никү ва Совгрэн» фирмаси бунёд этган ва ҳозирда эл оғзига тушган санаторий, мутахассисларнинг фикрича, зудлик билан ҳар томонлама текширувдан ўтказилиши лозим эди.

Нега бундай бўлмади? Яқин кунлар ичида бу саволга жавоб оламиз деган умиддамиз. Ҳозирча Артюри Никү халқнинг ғазабидан қўрқиб, Солонидаги боғ ҳовлисида яшириниб ётибди.

Полиция бундан хабардорга ўхшайди. Баъзи гапларга қараганда, одамларнинг кўзига вақтинча кўринмай туришни полициянинг ўзи унга маслаҳат берган.

Фақат бугун эрталаб, фалокат юз бергандан кейин тўрт ҳафта ўтгачгина юқори ташкилотлар Артюри Никүни суҳбатга чақиришга аҳд қилишибди.

Эрта тонгда Спёсий полициянинг икки инспектори унинг боғ ҳовлисига борса, қоровулдан бошқа ҳеч зор йўқ экан.

Қоровул полициячиларга ҳўжайинининг кеча кечқурун қаёққадир жўнаб кетганини айтибди.

Аммо бу мавҳумлик узоққа бормади. Икки соат бурун Брюсселдаги махсус мухбиримиз Артюри Никүнинг эрталаб шу шаҳарга келганини ва «Метрополь» меҳмонхонасига жойлашганини телефон орқали маълум қилди.

Мухбиримиз у билан учрашиб, бир неча савол беришга муваффақ бўлибди. Биз қуйида ана шу савол-жавобни тўлалигича эълон қиламиз;

— Полиция келишини эшитиб, Солонидаги уйингизни шошилиш тарк этганингиз ростми?

— Қип-қизил ёлғон. Полиция келишини билмаганман, ҳозир ҳам унинг режаларидан беҳабарман. Агар полицияга керак бўлганимда, мени бир ойдан бери топган бўларди, чунки у менинг қаердалигимни биларди.

— Сиз охир-оқибат фош бўлиб қолишингизни сезиб Францияни тарк этдингизми?

— Мен Брюсселга фирма ишлари билан келганман.

— Қанақа иш?

— Ўзим пудратга олган аэродром қурилиши билан боғлиқ иш.

— Францияга қайтиб, ҳокимият олдида жавоб бериш ниятингиз борми?

— Режаларимни ўзгартирмоқчи эмасман.

— Бу билан сиз, то Клерфон можароси унутилмагунча Брюсселда яшайман, демоқчимисиз?

— Яна қайтараман: ишим битмагунча бу ердан кетмайман.

— Сизни сўроқ қилиш тўғрисида қарор қабул қилинган тақдирда ҳам-а?

— Мени сўроқ қилиш учун ҳокимиятнинг бир ой фурсати бор эди, сўроқ қилмаган экан, ўзидан кўрсин!

— Нима деяётганингизни тушунмаяпман.

Шу билан Артюр Нику суҳбатга чек қўяди, мухбиримиз суҳбат мазмунини ўша заҳотиёқ бизга маълум қилди.

Ҳали тасдиқланмаган яна бир маълумотга қараганда, Нику Брюсселда меҳмонхонага жойлашганидан сўнг орадан бир соат ўтгач, унинг олдида башанг кийинган сарғиш сочли ёшгина бир аёл келибди — исми ҳозирча аниқ эмас — уни дарҳол меҳмонхонага киритиб юборишибди, айтишларича, у ҳозир ҳам ўша ерда эмиш.

Сиёсий полиция маҳкамасидагилар икки полициячини Артюр Нику билан савол-жавоб қилиш учун Солонига бориб келганини тасдиқлашди. Уни полицияга олиб келиш ҳақида ордер бормиди, деб сўралганда, масала ҳозир бу тарзда қўйилмаётганини айтишди».

— Биз ҳам шу иш билан шуғулланяпмизми? — деб сўради Жанвье энсаси қотиб.

— Ҳа.

Жанвье яна бир нарса демоқчи бўлиб оғиз очди: балки у Мегрэдан, сиёсат билан боғлиқ бу чалкаш ишга нега аралашиб юрибсиз, деб сўрамоқчи бўлгандир, лекин индамай қўя қолди. Шу пайт улар одатдагидай чап оёғини сал судраганча майдонни кесиб ўтаётган Люкани кўриб қолишди. Люка пештахта олдида тўхтамай, тўппа-тўғри буларнинг ёнига келди. Пешонасидаги терни артаркан, қўлидаги газетани силкитиб:

— Уқиб чиндим, — деди зарда билан. У бошлиғига илгари сира бундай оҳангда гапирмаганди.

Комиссар иккала ёрдамчиси олдида ўзини гуноҳкор ҳис этди. Лапуэнт ҳам нима гаплигини сезиб турарди чамаси.

— Пиво ичасанми? — деди Мегрэ.

— Йўқ, ароқ.

Бу ҳам Люканинг одатига хилоф эди. Улар ичимлик келтирилгунча ним овозда суҳбатни давом эттиришди.

— Ҳамма ерда Катта уйнинг йигитларига дуч келган бўлсанг керак?

Сиёсий полицияни улар бетакаллуфлик билан шундай деб аташарди.

— Сиз бўлсангиз менга, пинҳона ҳаракат қил, деб тайинлаб ўтирибсиз! — деди Люка қизишиб. — Агар улардан ўзғирлик қилишни ўйлаган бўлсангиз, очигини айтишим керак — улар биздан ўзиб кетишди.

— Қани, гапир.

— Нимани?

— Нималарни аниқладинг?

— Ишни Сен-Жермен хиёбонида сайл қилишдан бошладим. У ерга Жанвьедан сал кейинроқ борибман.

— Руже айтдимми? — деди жилмайиб Жанвье. Дарҳақиқат, жуда ғалати воқеа рўй берди.

— У йўлкада қаққайиб турган экан, узоқданоқ мени кўрди. Мен шошилиб турган кишидай ёнидан ўтиб кетмоқчи бўлдим. Шу пайт у орқамдан: «Жанвьени қидириб юрибсанми? Ҳозиргина Сольферино кўчасига бурилиб кетди», — деб қичқариб қолса бўладими! Сиёсий полициядагиларнинг калака қилишидан ортиқ ҳақорат бўлмаса керак. Шундай қилиб, министрлик атрофида Жак Флери ҳақида бирор нарса билишга муваффақ бўлолмадим...

— Кейин телефон китобини варақлагансан, шундайми? — деб сўради Жанвье.

— Ҳаёлимга ҳам келтирганим йўқ. Чунки унинг ҳамма вақт Елисей майдонидаги майхоналарда ўралашиб юришини билардим, шунинг учун тўппа-тўғри «Фуке»га қараб йўл олдим.

— Аминманки, унинг фамилияси телефон китобида бор.

— Эҳтимол. Гапнинг белига тепмасангчи!

Жанвье енгилтак одамдай хурсанд эди. Ўзининг

«мис»и чиққани учунми, оғайнисининг ҳам шу аҳволга тушганидан қувонаётгандай кўринарди.

Учовлари ҳам ноқулай вазиятда қолганларини сезишаётганди. Соссэ кўчасидаги ҳамкасблари уларнинг қанақа гаплар билан мазах қилишаётганини тасаввур этиш қийин эмасди.

— Майхона эгасини гапга солдим. Флерини ҳамма таниркан. У қовоқхоналарда насияга ичиб, қарзга ботиб юраркан. Қарзи жудаям кўпайиб кетгач, унга насияга қуйиб беришдан бош тортишаркан. Шундан кейин у бир неча кун қорасини кўрсатмаскан.

— Барибир, бир кун келиб қарзларини узарканми?

— Қўлинг пул тушганда аччиқ-тирсиқ қилиб тўлаб кетаркан.

— Кейин ўша машмаша яна қайтадан бошланса керак?

— Тўппа-тўғри. Кўп йиллардан бери давом этаркан бу ҳол.

— Министрликка ишга ўтаётганидан кейин ҳам ҳеч нарса ўзгармаптими?

— Министр маҳкамасининг бошлиғи этиб тайинлангач, нуфузи анча ортган, ҳатто унга қуйиб берадиган тендаклар ҳам кўпайган. Шунга қадар эса баъзан ойлаб йўқ бўлиб кетаркан. Бир гал унинг Марказий бозорда юк машинасидан туширилган карам тўла яшиқларни санаб турганини кўришган.

Жанвье Мегрэга маъноли қараб қўйди.

— Ванвда икки боласи билан хотини яшайди. Флери уларга пул жўнатиб турса керак. Бахтига, хотини ҳам, болалари ҳам ишларкан.

— Майхоналарга кимлар билан бораркан?

— Қачонлардир қирқ ёшлардаги бир аёл билан бориб юрган. Марсель деган тим қора сочли дўндиқ бир аёл экан. Флери у билан Сен-Мартен қопқасидаги пивохоналардан бирида кассир бўлиб ишлаб юрган пайтида танишган, дейишади. Кейинчалик аёлниинг қаёққа гойиб бўлганини ҳеч ким билмайди. Бир йилдан бери Жаклин Паж деган аёл билан Вашингтон кўчасида, боққолик дўконининг тепасидаги уйда яшаркан.

Жаклин Паж йигирма уч ёшда, баъзан уни фильмларга ҳисобчи сифатида таклиф қилиб туришаркан. У «Фуке»га кирган продюсеру кинорежиссерлар атрофида парвона бўлиб, уларнинг биронта ҳам истагини рад этмас экан.

- Флери уни севарканми?
- Шунақага ўхшайди.
- Рашк қиларканми?
- Рашк қиларкан. Лекин унинг раъйига қаршилиқ қилишга журъант этолмаскан, ўзини сезмаганликка солиб юравераркан.
- Сен у аёлни кўрдингми?
- Вашингтон кўчасига бордим.
- Нимани баҳона қилдинг?
- Баҳона қилишнинг ҳам кераги бўлмади. Эшикни очди-ю: «Яна биттаси келди!»— деб хитоб қилди.
- Жанвье билан Мегрэ бир-бирларига қараб кулиб кўйишди.
- Ким экан олдингиси? — деб сўради Мегрэ қандай жавоб бўлишини сезиб турган бўлса ҳам.
- Полициячи-да, албатта. Бир эмас, иккитаси келибди.
- Алоҳида-алоҳидами?
- Йўқ, бирга келишган.
- Флерини сўрашиптими?
- Кечқурунлари ишлайдими, министрликдан хужжатлар олиб келиб турадими, деб сўрашипти.
- Аёл нима деб жавоб берибди?
- Унинг кечқурунлари қиладиган бошқа иши бор, дебди. Жудаям гапга чечан аёл экан. Яна бир нарса: онаси Пикпю черковида стулларни омонатга бераркан.
- Анавилар уйни тинтув қилишмаптими?
- Йўқ, фақат хоналарга мўралаб чиқишяпти. Бу масканни уй дейишга ҳам тил бормади. Ташландиқ бошпанага ўхшайди. Ошхонасида фақат чой қайнатиш мумкин. Бошқалари — меҳмонхона, ётокхона, емакхоналар жуда хароб: ҳамма ёқда оёқ кийимлари, ич куйлақлар, пластинкалар, ҳар хил оммабоп романлар аралашқуралаш бўлиб ётипти. Бўш шишаю стаканларни айтмай қўя қолай.
- Жаклин у билан бирга нонушта қиларканми?
- Камдан-кам. Аксар пайт у то соат иккигача тўшакда чўзилиб ётаркан. Аҳён-аҳёнда Флери унга кундузи қўнғироқ қилиб, ресторанга чақираркан.
- Ер-дўстлари кўп эканми?
- Бирга ўралашиб юрадиганларнинг ҳаммаси уларнинг дўсти, деса бўлади.
- Бор гап шуми?

Люка жавоб қилди. Унинг жавобида таъна оҳанги биринчи марта яққол сезилди:

— Йўқ, шугина эмас. Сиз иложи борича кўпроқ маълумот тўплашни буюрган эдингиз. Биринчидан, қўлимда Жаклиннинг олдинги ўйнашларининг ҳам, ҳозирги жазманларининг ҳам рўйхати бор.

Шундай деб, у афтини бужмайтирганча, қаламда ёзилган фамилиялар рўйхатини столга қўйди.

— Кўриб қўйинг: рўйхатда иккита сиёсий арбобнинг ҳам фамилияси бор. Иккинчидан, Марселни топдим ҳисоб.

— Қандай қилиб?

— Оёқларим ёрдамида. Опера майдонидан бошлаб Катта хиёбонлардаги барча пивохоналарни айланиб чиқдим. Фақат Республика майдонидагина омадим келди.

— Марсель яна кассада ишлаётган эканми?

— Йўқ. Лекин у ердагилар уни эсдан чиқазишмабди, ҳатто ўша атрофда тез-тез кўриб ҳам туришаркан. Пивохона соҳибининг тахминича, Блондель кўчасига яқин жойда яшармиш. У кўпинча Марселга Круасан кўчасида дуч келаркан, шунга кўра у аёлни газетада ёки босмахонада ишласа керак, деб тахмин қиляпти.

— Текшириб кўрмадингми?

— Йўқ ҳали. Аниқлаш керакми?

Люка шунақа оҳангда сўрадики, Мегрэ тараддудланиб тўнғиллаб қўйди.

— Жаҳлинг чиқдими?

Люка базўр кулимсиради.

— Йўқ. Лекин, ишонинг, жуда ғалати иш-да ўзиям. Айниқса, кейин, газеталарда чалпиб ёзишгандан кейин, ўқиб, ерга кириб кетгудей бўласан. Модомики зарур экан, майли, давом эттираман. Аммо очингни айтсам...

— Нима, менга ёққани учун шуғулланипманми шу иш билан?

— Биламан, ёқмайди.

— Круасан кўчаси унчалик катта эмас. Ҳамма бир-бирини таниса керак.

— Яна Соссэ кўчасидаги йигитлардан кейин борсам керак.

— Эҳтимол.

— Бўпти, борганим бўлсин. Яна битта отсам майлими?

У бўш стаканга ишора қилди. Мегрэ пивохона ходи-

мидан яна ичимлик келтиришни сўради, ўзига эса пиво эмас, ароқ буюрди.

Бошқа бўлимларнинг инспекторлари ҳам ишларини тугатиб, аперитив ичгани пивохонага киришди. Улар ҳамкасблари билан узоқдан бош ирғаб саломлашган бўлишди Бу пайтда Мегрэ Огюст Пуан ҳақида ўйлаб ўтирарди У мақолани албатта ўқиган ва ўзининг ҳам номи ҳадемай газеталарда ўқлоғидай ҳарфлар билан босилиб чиқишини кутаётган бўлса керак.

Ҳамма гапдан хабардор унинг хотини-чи? У ҳам эридан баттар ҳаяжонланаётгандир. Огюст Мадемуазель Бланш билан гаплашдимикин? Учовлари ҳам ўз атрофларида бўлаётган сирли машмашалар ҳақида ўйлашаётгандир?

— Мен нима қилишим керак? — Жанвье ўзига ёқмай диган ишга қўл уришга мажбур бўлган кишидай, норози оҳангда сўради.

— Вано кўчасини кузатиб туrolасанми?

— Тун бўйими?

— Йўқ. Соат ўн бирларда ўрнингга Торрансни жўнатаман.

— Бирор гап бўлади деб ўйлаяпсизми ўша кўчада?

Мегрэ тўғриси айтди:

— Йўқ, ундай деб ўйлаётганим йўқ.

Ростдан ҳам Мегрэнинг ҳаёлида бунақа гап йўқ Э.и. Тўғрироғи, тахминлар шунақа кўп эдики, комиссарнинг ўзи ҳам адашиб кетганди.

Ҳар гал оддийгина маълумотларни қайта-қайта текширишга тўғри-келарди.

Унга фақат бир нарсагина аниқ: душанба куни гона-мал деган бир одам жамоат ишлари министрининг хонасига кирган. Бундан олдин қабулхона бошлиғига мурожаат этиб, рўйхатдан ўтган бўлиши керак. Аммо Мегрэ унинг фамилиясини рўйхатдан тополмади, ахир ўша ташриф буюрган одам Пуаннинг хаёлотигагина кўринмагандир!

Йўқ деганда, қўшни хонада ўтирган икки киши — мадемуазель Бланш билан Жак Флери — министр хонасидаги суҳбатни эшитган бўлиши мумкин.

Модомики ана шу икки киши яшайдиган уйларнинг эшикбонларини сиёсий полиция сўроқ қилган экан, демак, у ҳам бу ҳақда ўйлаган.

Лекин Пикмаль Пуанга Каламнинг ҳисоботини ростдан ҳам берганмикин?

Мегрэнинг назарида, министр найрангбозлик қилаётганга ўхшамасди; Рост-да, бундай қилишнинг унга нима кераги бор? Маълумки Пуан Пастер хиёбонига борган. Хужжатни галадонга яширган. Комиссар бунга ҳам ишонарди.

Демак, эртаси куни мадемуазель Бланшнинг уйига келиб, ҳамма ёқни тити-пити қилган одам ҳисоботнинг қаердалигини аниқ билмаган.

Кундузи эса хужжат ғойиб бўлган.

Чоршанба куни эрталаб Пикмаль ҳам ғойиб бўлган. Уша кунёқ Жозеф Маскуленнинг газетаси биринчи марта Қаламнинг ҳисоботи ҳақида гап очиб, уни ким яшириб юрибди, деб дангал савол ташлаган эди.

Мегрэнинг дилидаги ўйлари тилига кўчди:

— Иккисидан бири: ҳисоботни ё гумдон қилиш учун, ёки ўз мақсадларида фойдаланиш учун ўғирлашган. Лекин, тахминимча, ҳали ундан ҳеч ким фойдаланганича йўқ.

Люка билан Жанвье миқ этмай эшитишарди.

— Эҳтимол...

Мегрэ ароқдан бир хўплаб, лабини артди.

— Жуда чалкаш муаммо, лекин сиёсатда жўн нарсанинг ўзи йўқ. Шуниси аниқки, хужжатнинг йўқолишида Клерфондаги фожеага алоқаси бўлган бир ё бир неча киши маишаатдор. Агар хужжат топилганидан сўнг бу неча соат ўтгач яна ғойиб бўлгани ошкор бўлса, бутун шубҳа ўшаларга тушиши турган гап.

— Энди тушунаётгандайман, — деб қўйди Жанвье.

— У ҳолда Никудан ташқари камда ўттизга яқин айбонли арбобларнинг шўрига шўрва тўкилади. Лекин айбонли бир кишига ағдаришга, унга қарши далиллар тўплаб, ўша одамни балога гирифтор қилишга уринишлари ҳам мумкин. Ҳа, Огюст Пуаннинг аҳволи танг.

Иккала ёрдамчи Мегрэга таажжубланиб қарашди. Комиссар уларнинг бу ишдан тўла бохабар эмасликларини унутганди. Аммо энди сир сақлашнинг ҳам зарурати қолмаганди.

— Самуага таклиф қилинганларнинг рўяхатида унинг фамилияси бор, — деб давом этди Мегрэ. — Қизи Никудан совғага тилла ручка олган.

— Министр билан учрашдингизми?

Мегрэ бош силкиди.

— Наҳотки у...

Люка гапини тугатмаёқ унинг дилидагини Мегрэ ту-

шунди. Инспектор: «Наҳотки у сиздан ёрдам сўраган бўлса», — демоқчи эди.

• Ниҳоят ўртадаги ноқулай вазият аригандай бўлди.

— Ҳа, менимча, энди сизлар ҳам ҳамма гапдан огоҳ-сиз.

— Демак, энди сир сақлашнинг кераги йўқ.

— Ҳар ҳолда, Сиёсий полициядан яширишга ҳожат қолмади.

Улар яна ўн беш минутча ўтиришди. Биринчи бўлиб Мегрэ ўрнидан турди, ходимлари билан хайрлашиб, йўл-йўлакай ўз хонасига бош суқиб ўтди. Ҳеч қандай янгилик йўқ эди. Пуан ҳам, Клерфон можаросига дахлдор бошқа кишилар ҳам қўнғироқ қилишмаганди.

Овқатланиб ўтиришганда, Мегрэ хоним эрининг авзойини кўриб, ундан гап сўраш бефойдалигини тушунди. Мегрэ бутун оқшом Интерпол¹ журналини ўқиб ўтирди. Соат ўнда уйқуга ётди.

— Ишинг жудаям кўпми?

Мегрэ хоним бу саволни беришга узоқ вақт жазм қилолмади.

— Кўп эмасу, жуда бемаъни иш-да.

Мегрэ икки марта трубкани кўтариб, Огюст Пуанга қўнғироқ қилмоқчи ҳам бўлди. Айтадиган тайинли гапи йўқ эди, — шунчаки суҳбатлашмоқчи эди.

Соат саккизда Мегрэ уйқудан турди. Ташқаридаги заиф туман дераза ойналарига қадалиб турганидан кўчадаги шовқин ҳам анча пасайиб қолгандай туюларди. Комиссар Ришар-Ленуар хиёбонидаги автобус бекатига қараб юрди, йўл-йўлакай газета дўкони олдида тўхтади.

Бомба портлаган эди. Газеталарда энди олдинги саволлар йўқ. Улардаги сарлавҳалар баралла ҳайқирардилар:

«КЛЕРФОН ФОЖЕАСИ!»

Каламнинг ҳисоботини топган Жюль Пикмаль ғойиб бўлди. Ҳукумат аъзосига топширилган ҳисобот ҳам йўқолди.

Мегрэ газеталарни қўлтиғига қисганча автобусга сакраб чиқиб олди, лекин уларни ҳозир эмас, Орфевр соҳиллига борганидан сўнг бемалол ўқимоқчи бўлди.

¹Интерпол — жиний ишлар билан шугулланувчи полициянинг халқаро ташкилоти.

Йўлакдаёқ хонасидаги телефон жиринглаётганини эшитди, шошиб кириб, гўшакни кўтарди.

— Комиссар Мегрэми?— деди телефончи қиз.— Сизга жамоат ишлари министрлигидан уч марта қўнғироқ қилишди. Айтишдики...

Мегрэ туманда намиққан шляпаси билан пальтосини ҳали ечишга улгурмаган эди.

Ҳ о б

Профессорнинг ҳалоллиги

Гўшакдаги овоз сурункасига бир неча кун ухламай ҳолдан тойган, бунинг устига, сўзамоллиги билан суҳбатдошини лол қолдиришни ҳаёлига ҳам келтирмаётган, қисқаси, ҳамма нарсадан ҳафсаласи пир бўлган одамнинг овозини эслатарди. Эркак киши учун бундай ланж оҳангда гапириш аёлларнинг, атрофдагиларга ҳунук кўринишини унутиб қўйиб, оғзини ланг очиб, ёлғондакам йиғлашига ўхшайди.

— Мегрэ, ҳозироқ менинг олдимга келолмайсизми? Вазият шундоқки, Сен-Жермен хиёбонидан ўзингизни четга олиб юришга ҳожат қолмади. Лекин огоҳлантириб қўйай: қабулхонам мухбирлар билан тўла. Бунинг устига, кетма-кет қўнғироқ бўлиб турипти. Соат ўн бирда матбуот конференцияси ўтказишга ваъда берганман.

Мегрэ соатига қаради.

— Ҳозир етиб бораман.

Эшик тикиллади. Мегрэ гўшакни қўйишга улгурмасидан «болакай» Лапуэнт кириб келди.

— Бирор айтадиган гаининг борми?

— Ҳа. Янгилик бор.

— Муҳимми?

— Шунақароқ.

— Шляпангни кий, мен билан юрасан. Йўлда айтиб берасан.

Комиссар навбатчининг ёнидан ўтиб кета туриб, ундан эрталабки кенгашда қатнашолмаслигини бошлиққа айтиб қўйишни илтимос қилди. Сўнг полициянинг кичкина қора машинаси томон юрди.

— Утир рулга.

Соҳил бўйлаб кетаётганларида:

— Қани, энди гапир, — деди комиссар.

— Тунни «Берри» меҳмонхонасида ўтказдим.

— Пикмаль қайтдим?

— Йўқ. Сиёсий полициянинг бир ходими эрталабга-ча меҳмонхона олдидан жилмади.

Мегрэ шундай бўлишини билганди, аммо бу энди уни ташвишлантирмасди.

— Кечаси Пикмалнинг хонасига киришга журъат этмадим: чироқ ёқилганини кўчадан кўриб қолишлари аниқ эди. Тонг отиши билан кириб, хонани бошқатдан синчиклаб тинтув қилдим. Ҳар бир китобни бетма-бет варақлаб чиқдим. Сиёсий иқтисод дарслиги ичиға қис-тирилган манови хатни топиб олдим.

Лапуэнт бир қўли билан рулни тутганча иккинчиси билан чўнтагидан ҳамён чиқазиб, Мегрэга узатди.

— Чап томонида. Депутатлар палатаси бланкасиға ёзилган.

Бу парламент аъзолари одатда қайдлар битадиган кичик ҳажмдаги бир парча варақ эди. Муддатига қараганда, ўтган пайшанба кунни ёзилган. Дастхат ниҳоятда хунук, ҳарфларни илғаб бўлмасди:

«Қадрли месье, хабарингиз учун раҳмат. Мен учун жуда қимматли маълумот бу, бинобарин, сиз билан эртага кеч соат саккизда Монмартрдаги «Круасан» пиво-хонасида учрашишга тайёрман. Унга қадар бу ҳақда бировга оғиз очмаслигингизни илтимос қиламан. Сизнинг...»

Имзо ҳам имзога ўхшамасди. Аллақандай ажи-бужи ҳарфлар.

— Жозеф Маскуленданми?— деб гудранди комиссар.

— Топдингиз. Эрталаб Палатада стенографчи бўлиб ишлайдиган танишимнинг олдига кирдим. У аксарият депутатларнинг дастхатини билади. Хатнинг биринчи сатрини ва имзони кўриши биланоқ таниди.

Улар Сен-Жермен хиёбониға кириб боришди. Мегрэ жамоат ишлари министрлигининг олдида турган матбуот органларининг бир нечта машиналарини узоқданоқ кўрди. Сўнг кўчанинг бу бетига кўз қирини ташлади: Соссэ кўчасида ишлайдиган полициячиларнинг қораси ҳам кўринмасди. Эҳтимол, улар энди — бомба портлаганидан кейин, кузатувни тўхтатишгандир?

— Кутиб турайми?

— Яхши бўларди.

Мегрэ ҳовлини кесиб ўтиб, кенг зинапоядан юқорига кўтарилди ва қип-қизил гилам тўшалган қабулхонаға

кирди. Шу ерда ўзига таниш бир талай одамга дуч келди. Икки-учта мухбир уни саволга тутмоқчи бўлган эди, лекин навбатчи бунга йўл қўймади.

— Бу ёққа, жаноб комиссар, Жаноб министр сизни кутяптилар.

Ҳайхотдай хонанинг тўрида ўтирган Огюст Пуан комиссарга Пастер хиёбонидаги уйидагидан кўра паканароқ ва салобатлироқ кўринарди. Министр Мегрэга қўлини узатди.

— Келганингиз яхши бўлди, Мегрэ. Шу можарога сизни аралаштирганимдан жуда изтиробдаман. Ташвишланганим бежизмаслигини энди сезгандирсиз?

Пуан бу пайт телефонда гапириб бўлиб, эндигина трубкани илган аёл томонга ўгирилди.

— Танишинг: котибам мадемуазель Бланш. Сизга бу киши тўғрисида гапириб берганман.

Бланш Мегрэга ётсираброқ қаради. Қўл узатмай, бош ирғаб қўя қолди.

Уни чиройли аёл деб бўлмасди, аммо оқ тўр ёқали қоп-қора қўйлаги қучиб турган тиқмачоқдай бадани ҳар қандай кишини маҳлиё этарди.

— Агар эътироз билдирмасангиз, уйимга ўтамиз. Шу хонага сира кўниколмадим-кўниколмадим-да. Ўзимни ҳеч эркин ҳис қилолмайман бу ерда. Сиз телефон олдида бўлиб турасиз-да, Бланш?

— Албатта, жаноб министр.

Пуан эшикни очди-да, боягидай хаста товуш билан:

— Мен олдинда юрай. Йўл анча чалкаш, — деди.

Дарҳақиқат бу йўлга ҳали ўзи ҳам унча ўрганмаган шекилли, узундан-узоқ ва ҳувиллаган йўлакларда бегона одамдай пайпасланиб борар, баъзан қайси эшикни очишни билмай, иккиланиб қоларди.

Улар тор зинадан кўтарилгач, иккита кенг ва бўмбўш хонани босиб ўтишди. Олдига оқ пешбанд тутиб олган ходимани кўргач, министрнинг уйига етиб келишганини Мегрэ тушунди.

— Сизни Флери билан таништирмоқчи эдим. У қўшни хонада ўтирган эди. Кейин хаёлимдан кўтарилипти.

Ичкаридан аёл кишининг овози эшитилди. Пуан эшикни итарди, улар чоғроққина меҳмонхонага киришди. Бир аёл дераза ёнида ўтирар, бўйи етган бир қиз унинг рўпарасида турарди.

— Хотиним билан қизим. Шуларнинг олдида гап-лашсак, девдим.

Пуан хоним ўрта ёшлардаги асл шаҳарлик аёл эди. Бунақаларни рўзгор учун харид қилгани чиқишганда кўча-кўйда кўп учратиш мумкин. Кўзлари негадир ҳорғин, юзида ҳам чарчоқ аломати.

— Авваламбор, сизга миннатдорлик билдирмоқчиман, жаноб комиссар. Эрим ҳаммасини гапириб берди. Сиз билан учрашгани унга қанчалик фойдали бўлганини аллақачон тушунганман.

Стул устида газеталар ётарди. Улардаги шов-шув бўладиган сарлавҳалар шундоқ кўзга ташланиб турарди.

Олдинига Мегрэ Пуаннинг қизига унча эътибор бермади; у ота-онасига нисбатан хотиржамроқ кўринар ва ўзини бир мунча эркин тутарди.

— Қаҳва ичасизми?

Бу ердаги вазият мурда ётган уйни эслатарди; одатдаги турмуш издан чиққан, биров келади, биров кетади, ҳамманинг дарди ичида.

Мегрэ ҳамон пальтода турарди. Анн-Мари унга ечинишни таклиф қилди, сўнг ўзи пальтони комиссарнинг кўлидан олиб, кресло суянчигига илди.

— Эрталабки газеталарни ўқидингизми?— деб сўради министр.

— Варақлашга улгурдим.

— Ҳозирча менинг исмиمنى тилга олишганича йўқ, лекин улар ҳаммасидан хабардор. Тундаёқ билишган. Мени Круасан кўчасида, босмахонада ишлайдиган бир танишим огоҳлантирди. Уша заҳотиёқ бош министрга кўнгироқ қилдим.

— У нима деди?

— Ажабландими-йўқми — англамадим. Тўғриси, ҳозир ҳаёлим жойида эмас. Назаримда, уни уйғотиб юбордимов. Аввалига таажжублангандай туюлди, лекин аминманки, унчалик ҳаяжонлангани йўқ.

Аслида Пуан ҳозир нима деётганини ўзи ҳам билмас, оғзига келган сўзни қайтармай. бидирлаётган эди.

— Утиринг, Мегрэ. Ўзим тик турганим учун узр, эрталабдан бери бир жойда ўтиролмаяман. Мен ё тик туришим, ёки юришим керак. Боя сиз келганингизда ҳам хонада бир соатдан буён оёқда эдим, котибам телефонга жавоб қайтариб турувди. Нима ҳақда гаплашаётувдик?.. Ҳа. Бош министр: «Начора, азизим, бирон иложини топиш керак!» — деди. Ҳа, ҳа, худди шундоқ деди. Мен ундан, Пикмални сизнинг одамларингиз ҳисба олмадимикин, деб сўрадим. У тўғри жавобдан қочиб:

«Нега унақа деб ўйлайсиз?» — деб гўлдиради. Кейин, ўзининг ҳам менга ўхшаган бошқа министрлар каби, маҳкамадаги ҳамма ишларга кўз-қулоқ бўлиб туролмаслигини тушунтира кетди. Жуда узоқ гапирди. «Бизни ҳамма нарсага жавобгар қилиб қўйишган, — деди у, — лекин ўйлашмайдики, баримиз ҳам вақтинчалик одаммиз, буни биздан топшириқ оладиган кишилар айнақса яхши билишади. Улар кеча бошқа одам раҳбар бўлганини, эртага яна бошқаси келиши мумкинлигини ҳам билишади...» «Балки, эртагаёқ истеъфога чиққанам маъқулдир?» — дедим унга жавобан. «Шошқалоқлик қилманг, Пуан. Мени ноқулай аҳволга солиб қўйдингиз. Сиёсатда ҳамма вақт ҳам иш режалаштирилгандай бўлавермайди. Таклифингиз тўғрисида ўйлаб кўриб, сизга қўнғироқ қиламан...» Шундай деб, гўшакни қўйди. Назаримда, кейин ҳамкасбларим билан телефонда гаплашган. Балки улар мажлис қилишгандир? Билмадим. Ҳар ҳолда бу ёғини энди мендан сир тутишади... Эрталабгача ухломмай, юриб чиқдим. Хотиним ҳам мижжа қоқмади.

Пуан хоним Мегрэга: «Менга ёрдам беринг. Аҳволини кўряпсиз-ку!» — дегандай мўлтираб қаради.

Ҳа, хонимнинг гапида жон бор. Пастер хиёбонида Пуан кучли зарбадан эсанкираган, аммо ҳали таслим бўлишни ҳаёлига ҳам келтирмаётган кишидай таассурот қолдирган эди. Ҳозир эса ўзини тақдири узил-кесил ҳал бўлган одамдай тутарди. У курашдан энди тамомила бош тортмоқда эди.

— Бош министр қўнғироқ қилдимиз? — деб сўради Мегрэ.

— Эрталаб соат беш яримларда қўнғироқ қилди. Демак, у ҳам менга ўхшаб тун бўйи ухламаган. Телефонда менга, истеъфо билан ҳеч нарса ўзгармайди, қайтага айбни бўйингизга олган бўласиз, бинобарин, бор гапни айтиб қўя қолганингиз маъқул, деди.

— Қаламнинг ҳисоботини ҳам назарда тутганмикин? — деб сўради Мегрэ.

Пуан базўр жилмайди.

— Унақа эмас экан. Гапи тугади шекилли деб турганимда, кутилмаганда: «Сиздан ҳисоботни ўқиган-ўқи-маганлигингизни сўрашлари ҳам мумкин», — деб қолди. Мен, ўқиганман, дедим... «Ўзим ҳам шундай деб ўйловдим. Лекин ҳисобот жуда қатта, бунинг устига, ҳар турли техник атамалар билан тўлиб-тошган бўлиши керак.

Табийки, бунақа нарсаларга ҳуқуқшуноснинг тиши ўтмайди. Шунинг учун, варақлаб кўрганман, десангиз, тўғрироқ бўлади. Ҳозир ҳисобот қўлингизда йўқ, сиз ҳеч нарса ни эслаёлмайсиз. Маслаҳатимга қулоқ солсангиз, азиз дўстим, кўп кўнгилсизликлардан қутулиб кетишингиз мумкин. Мабодо ҳисоботнинг мазмунидан гап очиб, унда қайд этилган фамилияларни тилга олсангиз, — улар ким бўлишларидан қатъий назар, мени заррача ҳам ташвишлантиришмайди — у ҳолда сизни бошқаларга асоссиз тухмат қилишда айблашлари мумкин. Гапимга туншунаяпсизми?»

Суҳбат бошланганидан буён Пуан чамаси учинчи марта трубка тутатди

— Сиз ҳам чакаверишингиз мумкин. Урганиб кетганман, — деди министрнинг хотини Мегрэга.

— Эрталаб соат еттидан бери телефон тинмайди. Асосан журналистлар қўнғироқ қилиб, саволга тутишяпти. Аввалига, ҳеч нарсадан хабарим йўқ, деб жавоб қайтардим. Аста-секин дағдағага ўта бошлашди. Ҳатто иккита бош муҳаррир ҳам қўнғироқ қилди. Ниҳоят, соат ўн бирда министрликда матбуот конференцияси ўтказишга ваъда бердим. Лекин унга сиз билан гаплашиб олишни лозим топдим. Назаримда...

Тавба, бу саволни охири дамгача асраб туришга министр қандай журъат этди, қандай чидадийкин? — Балки унинг савол беришига ҳадик, истиҳола ёки қандайдир ирим ҳалал бергандир.

— Назаримда, сиз ҳеч нима топа олмаганга ўхшайсиз-а?

Мегрэ қўлини чўнтагига солди: эҳтимол у бу билан ўз ҳаракатига урғу бермоқчи ва шу зайлда министрнинг кўнглини андак кўтармоқчи бўлгандир: у бир оғиз ҳам сўз айтмай чўнтагидан хат чиқарди ва уни артистона дабдаба билан Пуанга узатди. Ҳолбуки, бундай олифтаргарчилик комиссарнинг табиатига ёт эди.

Пуан хоним ўрнидан жилмади, Анн-Мари эса отасининг ёнига бориб, унинг елкаси оша хатни ўқий бошлади.

— Кимдан бу?— деб сўради у.

Айни пайтда Мегрэ Пуанга мурожаат қилди:

— Дастхатни танияпсизми?

— Танишга ўхшайди... Лекин аниқ эслолмаяпман.

— Бу мактуб ўтган пайшанбада Жозеф Маскулен томонидан жўнатилган.

— Кимга?

— Жюльен Пикмалга.

Орага сукунат чўкди. Пуан чурқ этмай, хатни хотинига узатди. Афтидан, ҳар ким бу кашфиётнинг моҳиятини англашга ҳаракат қиларди.

Мегрэ, ўшанда Пастер хиёбонида бўлганидай, министрни саволга тута бошлади;

— Маскулен билан муносабатларингиз қалай?

— Алоқамиз йўқ у билан.

— Уришмаганмисизлар?

— Йўқ.

Пуаннинг кўриниши ташвишли эди. Мегрэ эса, гарчи ҳеч қачон сиёсат билан шуғулланмаган бўлса-да, парламентдаги таомилни сал-пал биларди. Депутатлар, ҳатто муҳолиф партияларга мансуб бўлсалар ва минбардан туриб бир-бирларига аёвсиз ҳамла қилсалар ҳам, ҳаётда, худди мактаб ёки казармадагидай, ўзаро апоқ-чапоқ бўлиб юришаверарди.

— У билан гаплашмайсизми? — Мегрэ яна шу мавзунини давом эттирди.

Пуан пешонасини ишқалади.

— Бу машмаша депутатлар Палатасига сайланган пайтимдаёқ бошланган. Ёдингизда бўлса, парламентга янги сайланган депутатларнинг ҳаммаси, бундан кейин ҳар турли фирибгарлигу найрангларга йўл қўймаймиз, деб онт ичишган эди. Уруш энди тугаган, мамлакатда идеализм ҳуружга кирган пайтлар. Одамлар ҳалолликка ташна. Ҳамкасбларимнинг кўпчилиги, ҳар ҳолда, уларнинг аксарияти, ўзимга ўхшаган сиёсатда гўр одамлар эди.

— Маскулен бундан мустасно, албатта?

— Эски парламент аъзоларидан Маскулен билан яна бир неча киши қолган эди, холос, лекин келажакда Палатадаги вазият қандай бўлиши янги депутатларга боғлиқ эканлигини ҳамма тушунарди. Орадан уч-тўрт ой ўтмаёқ менда бунга ишонч қолмади. Икки йилдан сўнгра эса тамом ҳафсалам пир бўлди. Анриетта, ёдингдами?

У хотинига ўгирилди.

— Бўлмасам-чи, — деб жавоб берди хотини, — қайта номзодимни қўймайман, деб онт ҳам ичган ёдинг.

— Бир зиёфатда мен сўз олиб, кўнглимда йиғилиб ётган ҳамма гапни тўкиб солдим. У ерда журналистлар ҳам бор эди, айтганларимнинг барини ёзиб олишди. Асосан «нопок қўллар» ҳақида сўзладим. Айб бизнинг

сиёсий тузумимизда эмас, балки уни бошқараётган сиёсий арбобларда, дедим. Ҳамма гапимни такрорлаб ўтирмайман. Эҳтимол, «Ошна-оғайнилар Республикаси» деган машҳур сарлавҳани эсларсиз. Сессия пайтида депутатлар ҳар куни учрашишади. Гўё эски қадрдонлардай бир-бирлари билан қўл қисишади. Орадан бир-икки ҳафта ўтгач, «сен»сирашиб, ўзаро ҳожатбарорликни ҳам бошлашиб юборишади... Кун ўтган сайин қўл қисишлар ҳам кўпаяверади, мабодо бирорта қўл нопокроқ туюлса ҳам парво қилмайсан, «Ўзи ёмон одам эмас» ёки «Ўз сайловчилари ҳаққи-ҳурмати, шундай қилиши керак эди...» деб, елка қисиб қўя қоласан. Гапимга тушуняписизми? Ушанда, мен агар ҳар биримиз «нопок қўллар»ни қисишдан абадул-абад юз ўгирсак, сиёсий вазият соғломлашиб кетади, деган гапни ҳам айтганман.

Бир оз сукутдан сўнг Пуан алам билан гапида давом этди:

— Айтганларимга ўзим амал қилдим. Бурбон саройида ўралашиб юрадиган ҳар турли товламачию шов-шувга ўч журналистларга яқин йўламадим. Нуфузли сайловчиларнинг ножўя илтимосларини ҳамиша рад этдим... Бир гал Маскулен олдимга келиб қўлини узатганида ўзимни кўрмаганга солдим-да, намоийшкорона бир ҳамкасбим томон ўгирилдим. Унинг ранги оқариб, нафаси ичига тушиб кетди. Шундан бери мени кўргани кўзи йўқ.

— Билишимча, «Овоза» газетасининг муҳаррири Эктор Табарга ҳам шундай муомала қилгансиз?

— Икки-уч марта келганида қабул қилмаган эдим, шундан бери қорасини кўрсатмайди.

Пуан соатига қаради.

— Бир соат вақтим қолди. Соат ўн бирда журналистлар билан савол-жавобни бошлашим керак. Аввалига уларга расмий маълумотнома топширмоқчи бўлдим, лекин бу уларни қаноатлантирмайди. Энди Пикмаль ҳузуримга келиб, Қаламнинг ҳисоботини топширганини, ҳужжатни Пастер хиёбонидаги уйимга олиб бориб, уни ўша ерда ўқиб чиқмоқчи бўлганимни гапириб беришим керак.

— Аммо уни ўқишга улгурмаганингизни ҳам!

— Масалани бу тарзда кўриб бўлмайди. Энг қийин томони — ўша жин ургур ҳисоботни уйимда қаровсиз қолдирганимга ва эртаси куни уни бош министрга элтиб бермоқчи бўлганимда ҳужжатнинг уйимдан ғойиб

бўлганига одамларни ишонтириш, ҳеч ким ишонмайди бунга. Пикмалнинг гумдоғ бўлгани эса ишни баттар чигаллаштиради. Хужжатни атайин ўзи яшириб қўйган, деб ўйлашади мени. Мен учун ягона йўл — ҳисоботни ўғирлаган одамни фош этиш.

Пуан, худди ўзининг аянчли аҳволда эканлигидан узр сўрагандай, қўшимча қилди:

— Албатта шундай қисқа муддат ичида буни удалаш еиздай омилкор одам учун ҳам осон иш эмас, комиссар. Нима қилсамикин? Маслаҳат беринг.

Суҳбатга Пуан хоним аралашди:

— Истеъфога чиқиб, Ла-Рош-сюр-Йонга кетишинг керак. Сени танийдиган одамлар айбинг йўқлигига ишонишади. Бошқалар ҳақида ўйлама. Виждонинг тоза-ку, ахир.

Мегрэ Анн-Марига қаради. Қарадио қиёфасидан унинг онаси фикрига қўшилмаганини пайқади: отасининг бундай йўл тутиши қизнинг бутун орзу-умидларини чил-парчин қиларди.

— Сиз нима дейсиз? — деб сўради Пуан афтода бир аҳволда.

Бундай масъулиятни комиссар бўйнига ололмасди.

— Ўзингиз-чи?

— Мен ўзимни ҳимоя қилишим керак, деб ўйлайман. Модомики ўғрини топишга заррача бўлса ҳам умид бор экан...

— Мен ҳамма вақт охирги дақиқагача умид билан яшайман, — деб гўлдиради Мегрэ, — акс ҳолда терговни бошламаган бўлардим. Сиёсатчи бўлмаганим учун мен сиртдан қараганда беҳуда туюлган ишларга кўп вақт сарфладим. Лекин мана энди, вақтим зое кетмаганига тушуняпман.

Пуан журналистларга рўпара бўлмасидан олдин унга иложи борича далда бериш керак эди. Бинобарин Мегрэ унга вазиятни аниқ равшан тушунтира бошлади:

— Биласизми, жаноб министр, ҳозир биз курашнинг шундай палласига кирдикки, мен энди ўзимни тўхтатолмайман. Шу пайтгача, биров сезиб қолмаслиги учун, бебилиска ҳаракат қилишим керак эди. Аксига олиб, йигитларим ҳар қадамда Сиёсий полиция ходимларига дуч келишаверди. Министрлигингиз эшиги олдида ҳам, Пикмаль, котибангиз ва маҳкамангиз бошлиғи яшайдиган уйларнинг ёнида ҳам улар Сюртэ ходимларига рўпара келаверишди. Аввалига ўйланиб қолдим: уларнинг

муддаоси нима? Наҳотки улар ҳам шу иш билан шуғулланаётган бўлса? Кейин билсам, ундай эмас экан. Уларни котибангиз ҳам, Пикмаль ҳам, Флери ҳам қизиқтирмасди. Сиз билан ҳам ишлари йўқ эди. Улар фақат менинг изимга ва ходимларимнинг изига тушишган экан. Улар биз қидираётган нарсанинг нималигини билмоқчи бўлишган. Баски, Пикмаль, ундан кейин Қаламнинг ҳисоботи ғойиб бўлган экан, бу ҳодиса Парижда юз бергани сабабли, уларни қидириш Жиноят қидирув полициясининг зиммасига тушади.

Инсон беиз йўқолмайди. Ўғри ҳам бир кунмас-бир кун қўлга тушади.

— Ҳа, бир кунмас-бир кун! — деди Пуан синиқ жилмайиб.

Мегрэ ўрнидан туриб, министрнинг кўзларига тикилди:

— Ушанга қадар чидашингиз керак.

— Бу фақат менга боғлиқмас.

— Асосан сизга боғлиқ.

— Агар бу машмашанинг ортида Маскулен турган бўлса, масалани албатта парламентга қўяди.

— Қўлларидаги маълумотлардан ўз нуфузини ошириш мақсадида фойдаланиши ҳам мумкин.

Пуан комиссарга таажжубланиб қаради.

— Хабардор экансиз-да? Сиёсатга қизиқмайсиз деб ўйлагандим.

— Бунақа ишлар сиёсатдан бошқа соҳаларда ҳам кўп учрайди, Маскуленлар ҳамма ерда бор. Назаримда, у фақат ҳокимият тепасига интиляпти, совуққонлик билан ўша дақиқаларни кутяпти. Шунинг учун ҳам вақти-вақти билан парламент минбаридан туриб бировнинг пўстагини қоқади, газеталарга фош этувчи мақолалар ёзади.

Пуан тамом маҳлиё бўлиб қолган эди.

— Шу тариқа у аста-секин адолат учун оташин курашчи сифатида ном қозона бошлайди. Пикмалга ўхшаган барча исёнкору аламзадалар ўзларига қинғир туюлган ишни кўришлари билан дарҳол унга мурожаат қилишади. У ҳам бирор сирли жиноят содир бўлганда бизга келадиган хатларга ўхшаган мактубларни тез-тез олиб турса керак. Бундай хатларни кўпинча ақлдан озганлар, васваслар, шунингдек, бирор қариндоши, қўшнисини ёки собиқ дўстини бадном қилиш ниятида юрган кишилар ёзишади. Лекин уларнинг ичида ишимизга ёр-

дам берадиган мактублар ҳам учраб туради; агар шулар бўлмаса шаҳар кўчаларида ҳозиргидан кўра кўпроқ қотиллар изғиб юришган бўларди. Пикмаль барча жангари тўдалардан, барча диний ва фалсафий гуруҳлардан ҳақиқат излагувчи танҳо шахсдир, шунинг учун ҳам Каламнинг ҳисоботини топганидан сўнг уни ўзининг бевосита бошлиқларига беришни хаёлига ҳам келтирмаган, чунки уларга ишончи йўқ. У тўппа-тўғри адолатнинг машҳур посбонига мурожаат қилган, шу тариқа ҳисоботни элга ошкор этиш мумкинлигига ишонган.

— Агар ҳисобот Маскуленнинг қўлида бўлса, нега шу чоққача ундан фойдаланмаяпти?

— Бу саволингизга қисман жавоб бердим. У ўз нуфузини сақлаб туриш учун аҳён-аҳёнда шов-шув кўтариб қўйиши керак. «Овоза»га ўхшаган газеталар фақат ўзига тушган маълумотларнигина эълон қилади. Энг муҳим маълумот эса эълон қилинмайди... Каламнинг ҳисоботи ҳам ана шундай ҳаммага осонликча ошкор этилмайдиган ҳужжатлардан. Борди-ю, ҳисобот Маскуленда бўлса, у қанчадан-қанча мансабдорни, шу жумладан Артюр Никуни ҳам, жиловлаб турганини биласизми?

— Албатта.

— Унда бунақа ҳужжатлардан яна қанчаси борлигидан беҳабармиз. Маскулен истаган пайтда улардан ўз мақсади йўлида фойдаланиши мумкин.

— Бу ҳақда мен ҳам ўйлаганман,— деди Пуан. — Мана шунисидан қўрқаманда. Агар ҳисобот унда бўлса, қайтариб олишимиз қийин. Мабодо ҳисоботни элга кўрсатмасам ёки уни ким гумдон қилганини исботлаб беролмасам, тамом: мен яширган бўлиб чиқаман уни.

Пуан хоним кўз ёшларини яшириш учун юзини четга бурганини Мегрэ сизди. Пуан ҳам буни пайқаб, каловланиб қолди. Анн-Мари жон-жаҳди билан:

— Ойи! — деб юборди.

Пуан хоним, ҳеч нарса бўлгани йўқ, дегандай енгил бош силкаб, хонадан тез чиқиб кетди.

— Кўрдингизми! — деди Пуан, худди изоҳга ҳожат бордай.

Мегрэ ҳақмикин? Вазиятнинг мураккаблиги уни чалғитмаётганмикин? У бир оз ўйланиб турди-да, сўнг ишонч билан гапига яқун ясади:

— Каламнинг ҳисоботини топиб бераман, деб ваъда қилолмайман. Лекин уйингизга кириб, ҳужжатни ўғирлаган одамни топаман. Бу менинг касбим.

— Ростданми?

— Бунга ишончим комил.

Мегрэ ўрнидан турди.

— Мен ҳам сиз билан бораман, — деди Пуан, сўнг қизига юзланди: — Комиссарнинг гапларини ойингга етказ. Далда бўлади.

Улар яна ўша йўл билан Пуаннинг хизмат хонасига қайтиб келишди. Хонада телефонда кимгадир жавоб қайтариб турган Мадемуазель Бланшдан ташқари баланд бўйли, озгин, сочлари оппоқ бир киши ҳам бор эди. У министрликка келган хат ва газеталарни саралаб ўтирарди.

— Танишинглар. Маҳкамам бошлиғи Жак Флери... Комиссар Мегрэ...

Мегрэ уни илгари қаердадир кўргандай эди: эҳтимол, бирор ресторан ёки майхонада кўзи тушгандир. У анча ёш ва башанг кўринарди, айнан мана шу башанглиги билан уст-боши беўхшов министрдан фарқ қиларди. Флери Елисей майдонидаги майхоналарга танда қўядиган сулув аёллар даврасини хуш кўрадиган эркаклар тоифасидан эди. У узоқдан ёш ва серғайрат кўрингани билан, яқинроқдан қараган киши унинг юзидаги ажинларни, кўзларининг ости салқиб тушганини сезмай қолмасди.

— Неча киши келган? — деб сўради Пуан қабулхонага ишора қилиб.

— Ўттизтача. Чет эл газеталарининг мухбирлари ҳам келишган. Суратчилар нечталигини билмайман: кетма-кет келиб туришипти.

Мегрэ билан министр кўз уриштириб олишди. Комиссар нигоҳи билан Пуанга: «Бардам бўлинг!» — демоқчи эди.

— Сиз қабулхона орқали кетасизми? — деб сўради Пуан комиссардан.

— Уларга тергов билан мен шуғулланаётганимни айтсангиз, бунинг аҳамияти йўқ. Қайтанга яхши бўлади.

Мегрэ мадемуазель Бланшнинг унга ҳануз ишонқирамай назар ташлаётганини сизди. Афтидан, бу аёл комиссар тўғрисида ҳали ҳам узил-кесил бир фикрга келмаган эди. Балки ҳўжайинининг ўзини хотиржам тутаетганини кўриб, бу ишга комиссарнинг аралашуви фойдали эканлигига ақли етиб қолар.

Мегрэ қабулхонага чиқиши билан суратчилар аппа-

ратларини ишга солишди. Мухбирлар эса савол ёғдира бошлашди.

— Қаламнинг ҳисоботи билан сиз шуғулланаяпсизми?

— Бир неча дақиқадан кейин министр ҳамма саволларингизга жавоб беради — деди Мегрэ уларнинг ёнидан жилмайиб ўтаркан.

— Лекин шу иш билан шуғулланаётганингизни инкор этмайсизми?

— Мен ҳеч нарсани инкор этмайман.

Бир неча мухбир бирон-бир маълумот олиб қолиш илинжида унга эргашиб, мрамар зинагача чиқишди.

— Министрдан сўранглар, — Мегрэ яна ўша гапни такрорлади.

Кимдир:

— Сиз Пикмаль ўлдирилган, деб тахмин қилияпсизми? — деб сўради.

Бундай гумон биринчи марта мана шундай очиқ-ойдин айтилмоқда эди. — Менинг севимли жавобимни биласизлар: мен ҳеч нимани тахмин қилмайман.

Мегрэ шу тариқа тўхтай-тўхтай, ахийри бир амаллаб кўчага чиқиб олди. Машинада уни кутиб ўтирган Лапуэнт бу орада ҳамма тонгги газеталарни ўқиб бўлган эди.

— Қаёққа ҳайдай? Ишхонагами?

— Йўқ. Пастер хиёбонига. Газеталарда нима гап?

— Асосан Пикмалнинг ғойиб бўлгани ҳақида ёзишган. Газеталарнинг бирида — номи ёдимда йўқ — мухбирнинг Қалам хоним билан суҳбати босилган. У Распай кўчасида, эри билан яшаган уйда тураркан. Жуда серғайрат аёл экан; саволларга ҳеч муғомбирлик қилмай, дангал жавоб берган. Ҳисоботни ўқимаган, лекин эри бундан беш йил муқаддам Юқори Савойяда бир неча ҳафта бўлгани яхши эсида экан. Қалам у ерга қайтгач, маълум муддат жуда қаттиқ ишлайди, ҳатто кечалари ҳам уйқудан воз кечади. «Илгари ҳеч қачон унга бу қадар кўп қўнғироқ қилишмасди, деб ҳикоя қилади Қалам хоним. Уйимизга нотаниш кишилар тез-тез келадиган бўлиб қолди. Эрим нимадандир қаттиқ безовта эди. Сабабини сўрасам, иш кўп, масъулият оғир, деб жавоб берарди. Уша пайтларда негадир масъулият ҳақида кўп гапирарди. Назаримда у нимадандир қийналаётгандай туюларди менга. Унинг хасталигини билардим. Бир йил бурун дўхтир унинг рак касаллигига чалинганини айтган эди. Бир куни эрим оғир хўрсиниб:

«Ё тавба Инсон ўз бурчини англаб етиши нақадар мушкул-а!» — дегани ҳали ҳали ёдимда».

Булар ўтирган машина Вожирар кўчасидан борар, олдинда имиллаб кетаётган автобус уни қувиб ўтишга йўл бермасди.

— Сухбат газетадан каттагина жойни олган, — деб қўшиб қўйди Лапуэнт.

— Эрининг қоғозларини нима қипти?

— Уларни эри тириклик чоғида қандай бўлса, шундайлигича қолдирибди, фақат хонани мунтазам равишда, йиғиштириб тураркан.

— Кейинги пайтларда ҳеч ким келмаптими уйига?

— Икки киши келиб кетипти? — деди Лапуэнт хўжайинига виқор билан қараб.

— Бири Пикмалдир-да?

— Ҳа. Бир ҳафта олдин илк ташриф буюрган одам ўша.

— Аёл уни танирканми?

— Жуда яхши таниркан. Қалам тирик пайтида ундан маслаҳат олиш учун Пикмаль буларникига тез-тез келиб тураркан. У математика билан шуғулланса керак, деб тахмин қилади Қалам хоним. Бу охириги келганида бир пайтлар профессорга бир ишимни ташлаб кетувдим, шунини топиб опкетишим керак, деган.

— Топибдими?

— Қўлида порфели бор экан. Хоним уни хонага бошлаб кирган, Пикмаль у ерда бир соатча қоғозларни титкилаган. Чиқиб кетаётганида Қалам хоним ҳам унга шу саволни берган. Пикмаль бош чайқаб, йўқолган бўлса керак, деб қўя қолган. Табиийки, аёл унинг портфелини текширмаган. Ҳатто бунини ҳаёлиги ҳам келтирмаган. Аммо орадан бир кун ўтгач...

— Қим экан ўша иккинчи одам?

— Қирқ ёшлардаги бир киши. У ўзини, Қаламнинг шогирдиман, деб таништирган, сўнг марҳумнинг қоғозлари сақланган-сақланмаганини суриштирган. У ҳам профессор билан ҳамкорликда ёзилган аллақандай ишлар ҳақида гапирган.

— Хоним уни хонага киритибдими?

— Йўқ. Икки кишининг кетма-кет бир хил даъво билан келиши уни еергаклантирган, шунинг учун, эримнинг ҳамма қоғозлари Кўприк ва йўллар Мактабида қолган, деб жавоб берибди.

— Хоним ўша одамнинг ташқи қиёфасини тасвирлаб берибдими?

— Газетада бу ҳақда гап йўқ. Мабодо Қалам хоним айтган бўлса ҳам, мухбир бу маълумотни ошкор этмаган, эҳтимол ҳозир унинг ўзи ўша одамни қидираётгандир.

— Тўхтат, келдик.

Хиёбон худди тун пайтидагидай кундузи ҳам тинч ва осуда эди.

— Кутиб турайми?

— Йўқ, бирга борамиз. Сенга ҳам иш чиқиб қолиши мумкин.

Қоровулхонанинг ойнаванд эшиги йўлакнинг чап томонида эди. Эшикбон кампир нимадандир безовта кўринарди.

— Нима гап? — деб сўради у креслодан қўзғалмай. Тиззасида ўтирган тарғил мушук сакраб тушиб, Мегрэнинг оёқларига суйкала бошлади.

Комиссар шляпасини ечиб, ўзини таништирди.

— Жаноб Пуан икки кун муқаддам уйда юз берган ўғирликни текширишни мендан илтимос қилган эди.

— Ўғирлик? Бизнинг уйда-я? У менга бу ҳақда ҳеч нима демади-ку!

— Кўришганинларда ўзи айтади, агар шубҳаланаётган бўлсангиз, ҳозир ўзингиз унга қўнғироқ қила қолинг.

— Кераги йўқ. Комиссарга ишонмасам кимга ишонман. Ўғирлик бўлди, денг? Ё тавба Уттиз беш йилдан буён шу ерда хизмат қиламан. Бирор марта полициячи қадамини босмаган эди.

— Утган кунни, сешанбани бир эсланг. Бирор нарса хотирангизда қолгандир?

— Сешанба... Шошманг... Утган кун...

— Бир кун олдин кечқурун министр келиб кетган...

— Ҳа-ҳа, эсимда...

— Министр кетганидан кейин тунда эшикни бировга очганмидингиз?

— Йўқ. Бу ерда турадиганлар батартиб одамлар, ярим кечагача юришмайди. Агар бирортаси кеч келган бўлса, эслаб қолардим.

— Эрталаб эшикни соат неччида очасиз?

— Олти яримда. Баъзан еттида.

— Кейин қоровулхонага кириб ўтирасиз, шундайми?

Қоровулхонада газ плитаси, доира стол, қўл ювади-

ган жой бор эди. Парданинг нарёғида устига тўққизил чойшаб тўшалган каравот турипти.

— Фақат зинани супурганда чиқаман бу ердан.

— Соат неччида?

— Тўққиздан кейин. Олдин хат-хабарни тарқатаман.

Почтачи саккиз яримда келади.

— Лифтнинг эшиклари ойнаванд, чиқиб-тушаётган одамларни зинадан кўриб турсангиз керак.

— Албатта. Лифт тиқ этса беихтиёр қарайман.

— Уша кунни эрталаб ҳеч ким бешинчи қаватга чиқмадимми?

— Йўқ.

— Эрталабми, кундузими — министрни сўраб келган одам бўлдими?

— Ҳеч ким сўрагани йўқ. Фақат қўнғироқ қилишди.

— Сизгами?

— Йўқ министрга.

— Сиз буни қаёқдан биласиз?

— Уша пайтда бешинчи билан олтинчи қават орасида зинани супураётган эдим.

— Соат неччи эди ўшанда?

— Ун бўлиб қолувди чамамда, балки сал олдинроқдир. Тез ишлаёлмайман, оёғим оғрийди. Бирдан эшик ортида телефон жиринглаб қолди. Узоқ жиринглади. Ун беш минутлардан кейин ишни тугатиб, пастга тушиб кетаётганимда телефон яна жиринглади. «Жиринглайвер, жиринглайвер!» — дедиму тушиб кетавердим.

— Кейин нима бўлди?

— Ҳеч нарса бўлгани йўқ

— Ўз жойингизга келдингизми?

— Ҳа, қайта кийинволдим.

— Кейин ҳеч қаёққа чиққанингиз йўқми?

— Ҳар кунгидай, егулик у-бу нарса олиш учун ўн беш-йигирма дақиқага кўчага чиқдим. Баққоллик дўкони уйнинг ёнгинасида, гўшт дўкони эса муюлишда. Баққоллик дўконидан ҳамма нарса кўриниб туради. Кўзим ҳамиша уй томонда бўлади.

— Гўшт дўконидан-чи?

— У ердан кўринмайди. Лекин дўкондан тез чиқдим. Бир ўзим тураман, агар мушукни демаса. Оладиган нарсам ҳар доим бир хил. Иштаҳа қаёқда дейсиз мени ёшимда.

— Гўшт дўконига соат неччида кирганингизни эс-лолмайсизми?

— Аниқ айтолмайман. Қассанинг тепасига каттакон соат осиб қўйишган, лекин сира қарамайман.

— Қайтаётганингизда уйдан биров чиқиб кетаётганини пайқамадингизми? Қирган пайтида кўрмай қолган бўлишингиз мўмкин-кў, ахир.

— Едимда йўқ. Чиқиб кетаётган одамга кўпам эътибор бермайман, шу ерда турадиганлар бундан мустасло, албатта: чунки, сўраб келганларга жавоб қайтармасам бўлмайди. Гоҳ газчилар, гоҳ электрчилар, гоҳ ҳар турли гумаштаю югурдаклар келиб туришади-да...

Мегрэ кампирдан бошқа гап ололмаслигини тушунди. Лекин агар бирон гап эсига тушса, у албатта хабар қилади.

— Инспектор иккаламиз шу уйда турадиганлар билан гаплашишимиз керак, — деди комиссар.

— Ихтиёрингиз. Ҳаммаси бамаъни одамлар эканига ўзингиз ишонч ҳосил қиласиз. Фақат тўртинчи қаватда яшайдиган кампирдан худо асрасин...

Мегрэ ўзининг одатдаги ишига киришаётган эди, шунинг учун анча енгил тортди.

— Қайтишда яна кирамиз, — деди у эшикбон кампирга.

Хонадан чиқиб кетатуриб, мушукнинг бошини силаб қўйишни ҳам унутмади.

— Сен чап томондаги хонадонларни ол, — деди комиссар Лапуэнтга, — мен ўнг томони билан шуғулланаман. Нимани қидираётганимни англагандирсан? — Сўнг қўшиб қўйди: — Бошладик, оғайни!

VI б о б

«Қалқонбалиқ»даги нонушта

Мегрэ биринчи эшикнинг қўнғироғига қўл узатди-ю, лекин босмади, қўшни хонадон эшиги олдида турган Лапуэнтга ўгирилиб:

— Озгина отмайсанми? — деб қолди дабдурустдан.

— Йўқ. ҳўжайин.

— Бўлмаса бошлайвер. Мен ҳозир келаман.

Қоровулхонадан қўнғироқ қилса ҳам бўларди, албатта — бу фикр унинг миясига ҳозиргина келди. Аммо у биринчидан, гувоҳларсиз гаплашишни мўлжаллаган эди, иккинчидан эса, ростдан ҳам бир — икки қултум ичгиси келиб турганди.

Юз қадамча юриб, чоғроққина бир қаҳвахонага кирди. Ичкарида унинг соҳибидан бўлак ҳеч ким йўқ эди.

— Бир стакан оқ вино, — деди Мегрэ.

Кейин дарров айниди:

— Келинг, ароқ бера қолинг.

Шу тобда унинг кайфиятига ҳам, ҳавонинг авзойига ҳам, гўё ҳеч ким ҳеч қачон қадам ранжида қилмайдиган ушбу шинам қаҳвахонанинг жозибасига ҳам кўпроқ арақ мос тушар эди. Мегрэ арақни келтиришларини бир оз кутди, сўнг стаканни бир отишда яримлатиб, телефон кабинаси томон юрди.

Газеталарда бирон бир жиноят ҳақида хабар ўқиганинда, полиция ҳамма нарсани олдиндан биладигандай ва у терговни бехато олиб бораётгандай таассурот туғилади. Воқеалар ривожини худди усталик билан ёзилган пьесалардагидай бир мантиққа бўйсунган бўлади.

Беҳуда югур-югурлар, кўпинча боши берк кўчага киритиб қўядиган машаққатли қидиришлар, таваккалига босилган қадамлар ҳақида, одатда гапиришмайди. Мегрэ ҳам ўзи олиб борган терговларнинг деярли барчасида бирор бир масалада адашган.

Кеча Люка, Жанвье ва Торрансга берган топшириқларини сўраб-суриштиришга бугун эрталаб унинг вақти бўлмади. Бунинг устига, бу топшириқларнинг энди у қадар аҳамияти қолмагандай туюлди.

— Жиноят қидирув полициясимиз? Люкани уланг. Агар у бўлмаса, Жанвьени.

Кўп ўтмай гўшакда Люканинг овози эшитилди.

— Сизмисиз, хўжайин?

— Ҳа. Олдин шошилинич топшириқни ёзиб ол. Йўл ва кўприклар мактабида ишлайдиган анови нуханинг— Пикмалнинг фото суратини топиш керак. Меҳмонхонадан қидириш бефойда. У ерда йўқ. Мактабда кўпчилик орасида тушган сурати бўлиши мумкин. Экспертиза бўлимидаги йигитлар ажратиб олишади. Фақат тезлаштириш керак. Сурат кечки газеталарда босилиши лозим. Уни ҳамма полиция участкаларига тарқатишсин. Ҳар эҳтимолга қарши, суд-тиббиёт институтига ҳам яна бир кириб чиқ.

— Тушундим, хўжайин?

— Нима янгилик бор?

— Марселни топдим. Тўла исми Марсель Люке экан.

Мегрэ энди бу йўналишдан хаёлан воз кечган эди, аммо Люкага шунча қилган ҳаракатлари зое кетганини

айтиб, унинг ҳафсаласини пир қилишни хоҳламади.

— Ҳўш?

— У «Круасан» босмахонасида мусаҳҳиҳ бўлиб ишларкан. «Овоза» ҳам, «Глоб» ҳам у ерда босилмас экан. Табарни Марсель сиртдан таниркан, Маскуленни эса умрида кўрмаган экан.

— Ҳзи билан гаплашдингми?

— Монмартрда уни қаймоқли қаҳва билан сийладим. Туппа-тузук аёл кўринади. Флерини севиб қолибди, у билан учрашмасдан олдин ёлғиз яшаган экан. Ҳозир ҳам Флерини яхши кўрармиш. Ташлаб кетгани учун хафа эмасмиш, чақирса жон деб бораман, дейди. Унинг назарида, Флери ёш боладай нарса, муҳаббат ва ҳомийликка муҳтож. Баъзи бир қусурлари бўлса ҳам қабиҳлик қилиш қўлидан келмайди.

— Жанвье ёнингдами?

— Ҳа.

— Гўшакни бер.

Жанвенинг айтадиган гапи йўқ эди. У ярим кечагача Вано кўчасида пойлоқчилик қилган, сўнг навбатни Торрансга топширган.

— Бланк Ламот уйига кеч соат ўн бирларда бир ўзи, яёв қайтди. Ярим соатлардан сўнг чироғи ўчди.

— Яқин-атрофда Соссэ кўчасидагилардан ҳеч ким йўқмиди?

— Йўқ. Кино ёки театрдан қайтган одамларни бармоқ билан санаб беришим мумкин.

Торрансинг навбатчилиги ундан ҳам тинч ўтган эди. Эрталабга қадар Вано кўчасидан атиги етти киши ўтибди.

— Бланшнинг чироғи эрталаб соат олтида ёнди. Уй-рўзғор юмушлари билан машғул бўлиш учун барвақт туришга одатланган шекилли. Соат саккиздан ўн минут ўтганда уйдан чиқиб, Сен-Жермен хиёбони томон йўл олди.

Мегрэ тиктурма стол ёнига қайтиб, қолган ароғини ичди, қуввати паст ароқ бўлгани учун, трубкасига тамаки тўлдиргунча, яна бир стакан ичди.

Сўнг Пастер хиёбонига қайтиб келди. Лапуэнт учинчи хонадон кўнғироғини босаётган эди. Ҳзи ҳам ишга киришиб кетди.

Одамларни сўроқ қилиш осон иш эмас. Бу пайтда уйда фақат рўзғор ишлари билан шуғулланувчи аёллар қолишади. Улар Мегрэ билан Лапуэнтни бирор гумаш-

та ёки суғурта ходими деб ўйлаб, кўпам рўйхушлик беришмас, ammo «полиция» сўзини эшитгач, сапчиб тушишарди.

Булар савол беришарди-ю, аёлларнинг хаёли плита устидаги қозонда, полда ўйнаб ўтирган боласида, беҳуда гувиллаб ётган чангютгичда бўларди. Баъзилар уй кийимида кўринганидан ҳижолат чекиб, апил-тапил сочларини тўғрилардилар.

— Сешанба тонгини бир эслаб кўринг-чи...

— Сешанба, хўш...

— Уша куни тахминан соат ўн билан ўн иккилар орасида эшикни очганмидингиз?

Мегрэ сўроқ қилган биринчи аёл сешанба куни эрталаб умуман уйда бўлмаган: касалхонага, операция қилинган синглизининг олдига борган. Бола кўтарган иккинчи ёш жувон эса нуқул сешанба билан чоршанбани чалкаштирарди.

— Уйда эдим. Эрталаб ҳар доим уйда бўламан. Майда-чуйда харид қилгани тушдан кейин, эрим ишдан қайтгач бораман.

— Эшикни очувдингизми?

Уларни сешанба кунни эшлашга шошмасдан, сабртоқат билан мажбур этиш керак эди. Мабодо аёлларга: «Зинадан ёки лифтда бешинчи қаватга қўтарилаётган бегона одамни кўрувдингизми?» — деб савол берилса, улар ўйламай-нетмай, шартта «йўқ» деб қўя қолишлари мумкин эди.

Мегрэ тўртинчи қаватда Лапуэнтга етиб олди, чунки учинчи қаватдаги хонадонларда ҳеч ким йўқ эди.

Ҳар бир хонадоннинг бутун шаҳардаги ва ушбу уйдаги бошқа хонадонларникига ўхшамайдиган ўзига хос турмуш тарзи бор. Ҳар бир қаватнинг ҳиди ҳам, уй деворларига ёпиштирилган гулқоғозларнинг ранги ҳам турлича. Ammo хонадонда яшовчиларнинг бари тахминан бир хил: полициядан андак ҳадиксировчи софдил, меҳнаткаш одамлар.

Айниқса қулоғи оғир бир кампир билан гаплашиш жуда қийин бўлди. У Мегрэни ичкари киритмади. Бунинг устига, ҳар бир саволни қайта-қайта такрорлашга тўғри келарди. Айни пайтда Мегрэ рўпарасидаги хонадон соҳиби билан гаплашаётган Лапуэнтнинг сўзларига ҳам қулоқ соларди.

— Нега эшикни очишим керак экан? — деб бақирар-

ди кампир. — Анови ялмоғиз эшикбон бир нарса дегандир-да, а?

— Йўқ, унақамас.. Ҳеч ким ҳеч нарса дегани йўқ.

— Нега бўлмаса полиция меникига келиб сўроқ қил-япти?

— Биз бир кишининг шахсини аниқламоқчийдик...

— Қанақа кишини?

— Ҳазир ҳам билмаймиз, лекин қидиряпмиз.

— Кимни қидиряпсизлар?

— Бир одамни.

— Нима гуноҳ қилди?

Комиссар унга муддаони яна қайтадан тушунтираётган пайтда рўпарадаги эшик очилди. Лапуэнт Мегрэга, янгилик бор, дегандек ишора қилдию тажанг кампир ўзи учун ёқимсиз савол-жавобдан қутулиб қолди.

— Годри хоним билан танишиб қўйинг, хўжайин. Эри Италия хиёбонидаги банкда ишларкан. Уғли беш ёшда.

Мегрэнинг кўзи онасининг этагига ёпишиб турган болакайга тушди.

— Годри хоним ўғлини баъзан у-бу нарса олгани дўконга юбориб тураркан, фақат узоққа эмас — хиёбоннинг бу томонидаги дўконга.

— Бир ўзи кўчани кесиб ўтишига рухсат бермайман. Чиқиб кетганидан кейин эшикни қия очиб қўяман. Сешанба куни...

— Зинадан биров кўтарилаётганини эшитдингизми?

— Ҳа. Бобни кутаётган эдим. Аввалига ўғлим деб ўйладим. Кўпчилик лифтдан фойдаланади, лекин Бобга рухсат бермаганман.

— Лифтни қандай юргизишни биламан — деб қолди болакай, — Бир марта лифтда чиққанман.

— Бунинг учун таъзирини еган. Хуллас, эшикдан мўраласам, бир одам бешинчи қаватга чиқиб кетяпти...

— Соат неччи эди ўшанда?

— Ун яримлар эди чамаси. Энди овқатни оловга қўювдим.

— Гаплашдингларми?

— Йўқ. Орқасидан кўриб қолдим-да. Эгнида новвотранг енгил пальто, габардиндан тикилган чамамда, яхши илгаёлмадим. Елкалари кенг, бўйни йўғон одам эди.

Аёл Мегрэнинг бўйнига кўз қирини ташлади.

— Меникига ўхшашми?

Годри хоним қип-қизариб, дудуқланиб қолди.

— Унчаликмас. У Сиздан ёшроқ эди. Қирқ ёшларда

бўлса керак. У зинанинг муюлишига келганида кўриб қолдим. У ҳам менга қаради, назаримда, кузатиб турганим унга ёқмади.

— У бешинчи қаватда тўхтадимми?

— Ҳа.

— Бирорта эшикни жиринглатдимми?

— Йўқ. Жаноб Пуаннинг уйига кирди, лекин эшикни очишда анчагина урунди.

— Ҳар хил калит солиб кўргандир-да?

— Бир нарса дейишим қийин, ҳар ҳолда бегона қулфни очишга уринаётгани сезилиб турди.

— Қайтиб чиққанини кўрдингизми?

— Йўқ, лифтда тушиб кетди.

— Тахминан қанчадан кейин?

— Ун минутлардан кейин.

— Ушангача эшикдан қараб турдингизми?

— Йўқ. Лекин Бобдан дарак бўлавермагани учун эшикни очиқ қолдирдим. Лифтнинг пастдан кўтарилиб бешинчи қаватда тўхтаганини, кейин яна гувиллаб пастга тушиб кетганини эшитдим.

— Барваста одам эди, дедингиз. Яна бошқа бирор белгиси ёдингизда қолдимми?

— Бирровгина кўрганда ниманиям илғарди киши. Лекин икки юзи худди овқат шинавандасиникидай қипқизил эди.

— Кўзойнаги бормиди?

— Йўқ эди, шекилли. Ҳа, йўқ эди, эсимда.

— Оғзида трубкаси бормиди, сигаретами?

— Йўқ... Шошманг... Сигарета эмас, сигара бор эди.

Бу айтилган белгиларнинг ҳаммаси, шу жумладан, сигара ҳам, Жакоб кўчасидаги майхона эгасининг Пикмални олиб кетган одам ҳақида айтган гапларига мос келарди. Бу белгилар Вано кўчасида Мадемуазель Бланшнинг уйига тушган номаълум кимсани ҳам эслатарди.

Мегрэ билан Лапуэнт савол-жавобни тугатиб, кўчага чиқишди.

— Қаёққа борамиз?

— Мени идорага обориб қўй. Узинг Вано ва Жакоб кўчаларига бор. Уша одамнинг сигара чекиш-чекмаслигини аниқла.

Мегрэ қайтгунича Люка Пикмалнинг суратини топиб қўйган эди. Афсуски, Пикмаль суратга иккинчи қаторда

туриб тушган экан, лекин сурат тиниқ бўлгани учун мутахассисларга қийинчилик туғдирмабди.

Мегрэ Жиноят қидирув полицияси бошлиғининг хузурига кириб, унга иш юзасидан ҳисобот бериб, у ерда ярим соатча қолиб кетди.

— Менга шуниси маъқул! — деди бошлиқ комиссар ҳикоясини тугатгач.

— Менга ҳам.

— Агар ўша кимсанинг кимлигини аниқласак, кўнглим тинчирди.

Икковлари ҳам бир нарса тўғрисида ўйлашар, аммо дилларидагини тилларига чиқаргилари келмасди. Ўзлари уч марта изига тушган кимса Соссэ кўчасида ишлайдиган бир ҳамкасблари бўлиши ҳам эҳтимолдан узоқ эмас эди.

У ерда Мегрэнинг танишлари кўп, айниқса, Катру дегани жуда яқин: комиссар ҳатто унинг ўғлини чўқинтирган ҳам. Аммо унга мурожаат қилишга Мегрэ журъат этолмасди. Мабодо Катру бу гаплардан хабардор бўлса, Мегрэ уни ноқулай аҳволга солиб қўйиши мумкин эди.

Пикмалнинг сурати кечки газеталарда босилиб чиқадди. Жиноят қидирув полицияси қидираётган одамнинг Сиёсий полициядан эканлиги ошкор бўлди ҳам дейлик. Хўш, бунинг кимга қизиғи бор?

Улар Пикмални ўша заҳотиёқ «ўйин»дан чиқаришлари мумкин, чунки у кўп нарсани билади. Эҳтимол, аллақачон уни Соссэ кўчасига опкелиб, ичида борини суғуриб олишаётгандир.

Ҳадемай газеталар бу иш билан Жиноят қидирув полицияси, хусусан, Мегрэ шуғуллана бошлаганини эълон қилишади.

Бундай хабар тарқалиши биланоқ Сиёсий полиция Пикмалнинг қамоққа олинганини маълум қилиши мумкинки, бунинг учун ҳеч ким айбланмайди.

— Пуан сиздан ҳеч нарсани яширмаётганига ишончингиз комилми?— деб сўради бошлиқ ниҳоят.

— Қасам ичишим мумкин.

— Атрофдагилар-чи?

— Улар ҳам муғомбирлик қилишаётгани йўқ, назаримда. Ҳаммалари билан бирма-бир қизиқиб кўрдим. Тўғри, уларнинг ҳаётини икир-чикиригача билмайман, лекин билганларимнинг ўзидан шундай хулоса чиқяптики, жиноятчини бошқа ердан қидириш керак. Сизга кўрсатган хатим ҳам...

— Маскуленнинг хатими?

— Унинг бу ишда қўли борлигига шубҳам йўқ. Хат шундан далолат бериб турипти.

— Хўш, энди нима қилмоқчисиз?

— Балки фойдаси йўқдир-у, негадир уни яқинроқдан кўргим келяпти. Бунинг учун Ғалаба майдонидаги «Қалқонбалиқ» ресторанида бир марта овқатлансам бўлди. Эшитишимча, у кўп вақтини ўша ерда ўтказар экан.

— Эҳтиёт бўлинг.

— Ҳаракат қиламан.

Мегрэ айрим топшириқлар бериш учун инспекторлар хонасига кирди. Лапуэнт эндигина қайтган эди.

— Хўш, сигара масаласи нима бўлди?

— Аёл кишининг шу нарсага эътибор берганига қойилман. Майхона эгаси, гарчи ўша одам пештахта ёнида чорак соатдан мўлроқ турган бўлса ҳам, трубками, сигарамми, сигаретамми — нима чекканини айтиб беролмади. Сигара шекилли, деди тусмоллаб. Аммо мадемуазель Бланш яшайдиган уйнинг эшикбони фақат бир гапни айтяпти.

— Сигара чекарканми?

— Йўқ, сигарета. Ҳатто қолдиғини пиллапояга ташлаб, пошнаси билан эзғилаган.

Соат бирда Мегрэ Ғалаба майдонидаги машҳур ресторанга кирди. Кирди-ю, бирдан эти жунжикиб кетди: Маскулендай одам билан куч синашиш ақлдан эмас эди ҳар ҳолда.

Унинг қўлида Маскуленга қарши анови хатдан бўлак ҳеч қандай далил йўқ. Хатни эса депутат ўзи истган мазмунда изоҳлаб бериши мумкин. Ундан ташқари, бу ер Маскуленнинг худуди. Мегрэ эса бегона, шунинг учун ҳам ресторан оғаси унга бир қаради-ю, пинагини бузмай тураверди.

— Бўш жой борми?

— Нечта кишисизлар?

— Бир ўзимман.

Кўп столлар банд эди. Бир маромдаги бўғиқ ғала-ғовур қошиқ ва қадаҳларнинг товушига омухта бўлиб кетганди. Ресторан оғаси атрофига бир алаңлаб, эшик оралиғидаги бурчакка суриб қўйилган столча томон юрди. Яна учта стол бўш эди-ю, аммо комиссар миқ этмади, чунки «банд» деган жавобни олишини яхши биларди.

Эшик оғасининг ишораси билан кийимгир аёл Мегрэнинг қўлидан пальтоси билан шляпасини олди. Офици-

ант ҳадеганда келавермаганидан фойдаланиб Мегрэ зални кўздан кечира бошлади.

Бу ресторанга олиймақом зотлар ва нонушта чоғида нуқул эркаклар тўпланишар экан: молиячилар, номдор адвокатлар, журналистлар, сиёсий арбоблар; уларнинг бари деярли бир даврага мансуб бўлиб, узоқданоқ бир-бирларига бош ирғаб қўйишарди.

Баъзи бировлар комиссарни таниган ва афтидан айрим столлар атрофида шивир-шивирлар бошланиб кетган эди.

Жозеф Маскулен ўнг бурчакдаги стол ёнида доврўғи депутатникидан қолишмайдиган, нутқ сўзлаганда ҳаммани донг қолдирадиган адвокат Мэтр Пинар билан бирга ўтирарди.

Учинчи улфати Мегрэга орқа ўгириб ўтирарди Ёши анчага борган одамга ўхшайди: елкалари бир тутам, сийрак оқ сочлари тепакали устига таралган. Юзини четга бургандагина комиссар уни таниди. Бу Никунинг қайнағаси ва ширкатдаги шериги Совгрэн эди. Мегрэ унинг суратини газеталарда кўрганди.

Бу аснода, қовурға гўштидан тайёрланган таомни зўр иштаҳа билан тушираётган Маскулен аллақачон Мегрэни пайқаган ва гўё бу ресторанда уни маҳлиё қиладиган бошқа ҳеч нарса йўқдай, комиссарга қаттиқ тикилиб ўтирарди. Аввалига унинг нигоҳида таажжуб ифодаси акс этди, кейин бу ифода ўрнини аста-секин истеҳзо учқунлари эгаллади, энди бўлса, у, қани, буёғи нима бўларкин, дегандек кута бошлади.

Мегрэ ҳам ниҳоят овқат билан кичкина шишада пуйи майини буюргач, трубкасини тутатганча депутатга нигоҳини қадади. Ҳар иккала нигоҳ ўртасидаги фарқ шунда эдики, Мегрэ, ўзининг доимий одати бўйича, «рақиб»га тамомила лоқайд тикилар, гўё бу одамнинг унга мутлақо алоқаси йўқдай, ҳозир унинг бутун фикру зикри ўзи буюрган қалқонбалиққа қаратилгандек эди.

Очиғи, Нику ҳақида ҳам, унинг фирмаси ҳақида ҳам деярли ҳеч нима билмасди. Узунқулоқ гапларга қараганда, бундан ўн икки йил муқаддам синглиси Никуга турмушга чиқмасидан олдин Совгрэннинг ҳамёнида синиқ чақа ҳам бўлмаган: у пайтда унинг ягона бойлиги—номи эди. Ҳозир эса у Республика кўчасида, Никунинг маҳкамаси ёнида ўзининг мустақил маҳкамасига эга. Дабдаба билан жиҳозланган каттакон хонада Совгрэн

кун бўйи ўз ҳузурига жўнатилган аллақандай аҳамият-сиз миждозларни қабул қилиб, уларга иш тақсимлайди.

Модомики Маскулен у билан бир стол атрофида ош-кора ўтириб овқатланаркан, демак бунинг учун унда жиддий сабаблар бор. Эҳтимол адвокат Мэтр ҳам бу ёрга Совгренинг манфаатларини ҳимоя қилгани келиб ўтиргандир.

Газеталардан бирининг муҳаррири ресторандан чиқиб кета туриб, Мегрэнинг олдида тўхтаб унинг қўлини қисди.

— Иш биланми? — деб сўради у.

Комиссар ўзини тушунмаганликка олган эди, муҳаррир қўшимча қилди:

— Сизни бу ерда биринчи кўришим.

Шундай деб, Маскулен томонга маъноли қараб қўйди ва деди:

— Жиноят қидирув полицияси бунақа ишлар билан шуғулланишини билмаган эканман. Пикмални топдингизми?

— Йўқ ҳали.

— Ҳамон Қаламнинг ҳисоботини қидиряпсизми?

У бу гапни шунақа истехзо билан айтдики, гўё бу билан Қаламнинг ҳисоботи умуман ҳеч қачон бўлмаган ва Мегрэ уни қидириб топиши амри маҳол, демоқчи бўлгандай эди.

— Қидиряпмиз, — деб қўя қолди Мегрэ.

Журналист яна бир нима демоқчи бўлди-ю, аммо негадир фикридан қайтди, комиссарга қўл силкиб, тез чиқиб кетди. Йўлакда ресторанга кириб келаётган бир киши билан тўқнашиб кетишига сал қолди. Агар Мегрэ унинг ортидан кузатиб қолмаганида буни сезмай қолиши ҳам мумкин эди.

Ҳалиги одам иккинчи эшикни очаётиб, ойнадан комиссарни кўриб қолди. Кўрдию туси ўзгариб кетди. Чунки у Мегрэни кўп йиллардан буён билар, бинобарин, ресторанга киргач, у билан сўрашмаса бўлмасди. Аввалига шундай қилмоқчи ҳам бўлди, аммо Маскулен ўтирган стол томонга кўз қирини ташлади-ю, Мегрэ мени пайқамади деган хаёл билан бўлса керак, шартта бурилиб, изига қайтди.

Бу манзаранинг биронта ҳам лавҳаси Маскуленнинг назаридан четда қолмади, шунга қарамай, у худди ашаддий қиморбозлардек, чеҳрасида ҳеч қандай ўзгариш зоҳир қилмади. Морис Лаба нима мақсадда ресторанга

келдию нима учун Мегрэни кўра солиб, жуфтакни ростлаб қолди?

У Сиёсий полиция бўлимларидан бирида ўн йилга яқин хизмат қилган ва, айтишларича, маълум муддат министрға таъсир ўтказиб ҳам юрган.

Кейин у кутилмаганда, истеъфога чиқди, ammo ўз хоҳиши билан эмас, балки жиддий кўнгилсизликларга чап бериш учун шундай қилди.

Кўп ўтмай «Қалқонбалиқ»қа ўхшаган жойларда ўралашиб юрадиган одамлар орасида пайдо бўлди. Лекин у истеъфога чиққан бошқа ҳамкасблари каби хусусий маҳкама очмади. Ҳеч ким унинг нима иш қилишини ҳам, қандай маблағ ҳисобига кун кўришини ҳам билмасди. Қарамоғида хотини ва бола-чақасидан ташқари, ўзидан йигирма ёш кичкина ўйнаши ҳам бор эди. Табиийки, бундай ўйнашнинг ҳаражати ҳам озмунча бўлмасди.

Мегрэ лаззатли қалқонбалиқнинг мазасини сезмади, чунки хаёли буткул Лаба билан банд эди. Балки бу собиқ полициячи ресторанга айнан Маскулен билан учрашиш учун келгандир?

Лаба ҳар қандай қалтис ишни ишониб топширса бўладиган кимсалар тоифасидан. Бундан ташқари, Сиёсий полицияда ҳали ҳам унинг эски дўстлари бўлиши керак.

Эҳтимол Лаба, Мегрэ мени танимади, деб ўйлаб жуфтакни ростлаб қолгандир, ёки Маскулен комиссарга сездирмай унга бирор ишора қидимикин?

Агар Лабанинг ёши қирқдан ошган, жуссаси сал тўлароқ бўлганида ва сигара чекканида эди, Пикмални олдиб кетган, Пастер хиёбониға ва Ванно кўчасига ташриф буюрган одам айнан шу эканиға комиссар шубҳа қилмаган бўларди.

Лекин Лаба ўттиз олти ёшларда. Ўзи корсикалик ва барча корсикаликлар сингари қотмадан келган, паст бўйли. У ўзини бўйдор қилиб кўрсатиш учун пошнаси баланд пойабзал кийиб юради. Қора мўйлови тепаға қараб буралган, бундан ташқари, тинимсиз сигарета чекади, бармоқларининг сарғайиб кетгани шундан.

Нима бўлганда ҳам, унинг бу ерда пайдо бўлиши Мегрэнинг ҳаёлларини алғов-дабғов қилиб юборди. Комиссар нотўғри йўлга кириб қолгани учун ичиди ўзини койий бошлади. Уни сиёсий полиция чалғитган эди.

Қачонлардир Лаба ўша ерда хизмат қилган, лекин ҳозир у мазкур маҳкаманинг ходими эмас. Парижда у

ёки бу сабаб билан Сиёсий полициядан қувилган полициячилар бир талай.

Мегрэ дарҳол ана шу ҳайдалган собиқ полициячилар рўйхатини олишга аҳд қилди. Бунинг учун Люкага қўнғироқ қилиб, бир оғиз айтса бўлди. Инспектор қотиради бунақа ишни. Аммо комиссар, қанкалик ғалати туюлмасин, Маскуленнинг истехзоли нигоҳи таъқиби остида ўтирган жойидан телефонгача бўлган масофани босиб ўтишга журъат этолмади.

Маскулен ширинлик буюрмай, қаҳва ичиб ўтирарди. Мегрэ ҳам ширинлик буюрмай, коньякли қаҳва сўради. У трубкасини тутатганча Сиёсий полициядаги ўзи танийдиган кишиларни хаёлидан бир-бир ўтказа бошлади. Назарида қандайдир исм тилининг учиди тургандаю, лекин сира эслолмасди.

Мегрэга биринчи марта бақалоқ киши ҳақида ва айниқса, сигара ҳақида гапирганларидан буён, унинг хотирасида бир нималар ғимирлаб қолган эди.

Мегрэ хаёлга шу қадар берилиб кетган эдики, ҳатто Маскуленнинг ўрнидан туриб, сочиқ билан оғзини артганини ва шерикларига бир нималар деганини ҳам сезмади. Аниқроғи, унинг ўрнидан турганини ва йўлни очиш учун стулни орқага суриб, ўзи томон шахдам-шахдам юриб келаётганини кўрдию, аммо буларнинг бари гўё унинг шууридан четда содир бўлаётгандай туюлди унга.

— Утирсам майлими, комиссар?— деди Маскулен Мегрэнинг рўпарасидаги стул суянчигидан тутиб. Унинг қиёфаси жиддий, аммо, ички ҳаяжондан бўлса керак, лабининг бир чети учиб-учиб турарди.

Мегрэ бир муддат шошиб қолди. Бунақа бўлишини кутмаганди. У Маскуленнинг юмшоқ ва ниҳоятда тиниқ овозини биринчи бор эшитаётганди. Айтишларича, айнан унинг овозини эшитиш учун, — юзига қараб бўлмайди: жудаям дағал — айрим аёллар у сўзга чиқиши кутилаётган Палата мажлисига таклифнома олиш тараддудига тушиб қолишаркан.

— Тасодифни қаранг: сизни бу ерга келганингиз яхши бўлди-да. Ўзим бугун сизга қўнғироқ қилмоқчи эдим.

Мегрэ миқ этмади. Нияти Маскуленнинг аҳволини мушкуллаштириш эди, аммо депутат бу сукутдан заррача ҳам ҳижолат тортмади.

— Пикмаль ва Қаламнинг ҳисоботи билан шуғулланаётганингизни ҳозиргина билдим, — Маскулен ши-

вирлаб гапирарди, чунки атрофда ўтирган хўрандалар буларни кузата бошлашганди. — Сизга муҳим маълумотларни айтишим мумкингина эмас, балки бу ҳақда расмий баёнотлар беришим лозим, деб ҳисоблайман. Мен берадиган маълумотларни ёзиб олиш учун сиз шу бугуноқ Палатага инспекторларингиздан биронтасини жўнатинг. Исталган одамдан сўраса, менинг қаердалигимни айтиб беради.

Мегрэ ҳамон пинагини бузмасди.

— Гапим ўша Пикмаль деган одам хусусида — мен у билан ўтган ҳафта учрашган эдим.

Мегрэннинг чўнтагида Маскуленнинг хати ётарди, ни-ма учун бу депутатнинг у билан гаплашгиси келиб қолганини комиссар энди тушунди.

— Яқинда, қайси кунлиги эсимда йўқ, котибим менга бир хатни ўқишга берди. Хат Пикмаль деган одамга тегншли бўлиб, муаллифнинг манзилгоҳи Жакоб кўчасидаги бир меҳмонхона деб кўрсатилганди. Мемҳонхонанинг номини эслолмаяпман, назаримда, қайсидир бир вилоятнинг номи билан аталарди чоғи.

Мегрэ суҳбатдошидан кўз узмай қаҳвадан бир ҳўпладия кетма-кет трубка бурқситди.

— Мен ҳар кунни ҳар хил одамлардан юзлаб мактуб оламан. Уларнинг орасида соғи ҳам, жинниси ҳам бор. Айрим инсофли кишилар турли-туман сунистеъмоллар ҳақида хабар қилишади. Котибим эсли-хушли йигит, энг муҳим хатларни танлаб, менга беради.

Мегрэ суҳбатдошининг юзига тикилиб ўтираркан, кўнглидан, баччавозмасмикин бу одам, деган ўй кечди. Лекин эл орасида бунақа миш-миш йўқ. Мабодо баччавоз бўлганда ҳам у буни яширади. Комиссарнинг назарида, Маскуленнинг хулқ-атворидаги баъзи бир жиҳатларни фақат шу билан изоҳлаш мумкин.

— Пикмалнинг хати менга жуда самимий туюлди, сизда ҳам шундай таассурот қолдиришига аминман. Хатни топишим биланоқ сизга етказаман. Қаламнинг ҳисоботи қаердалигини Парижда фақат мен биламан ва уни фақат мен қўлга киритишим мумкин, деб ёзган эди у мактубида. Яна расмий кишиларга эмас, атайлаб сизга мурожаат қиляпман, чунки биламан бу ишни ёпди-ёпди қилмоқчи бўлаётганлар анча-мунча, бутун умидим сиздан, деган гапларни ҳам ёзган. Кечирасиз, мен унинг сўзларини айнан келтиряпман. Шундан сўнг, ҳар эҳти-

молга қарши икки энлик хат жўнатиб, у билан учрашув пайтини белгиладим.

Мегрэ шошмасдан чўнтагидан хамёини чиқазди-да, ундан Палатанинг тамғаси босилган хатни олиб, узоқдан суҳбатдошига кўрсатди — Маскуленнинг чангал солишидан қўрқиб, столга қўймади.

— Шуми?

— Эҳтимол. Дастхат меникига ўхшайди.

Хат қандай қилиб Мегрэнинг қўлига тушиб қолганини у сўрамади, ажабланмади ҳам.

— Демак, хабарингиз бор экан, — деди у. — Мен у билан босмахона яқинидаги «Круасан» пивахонасида учрашдим. Кечқурунлари ўша ерда дўстларим билан иш юзасидан учрашиб тураман. Пикмаль менга жудаям таъсирчан ва дангалчи одамдай туюлди. Мен ундан ўз ишини батафсилроқ гапириб беришни илтимос қилдим.

— У ҳисоботни ўзида эканлигини айтдимми?

— Йўқ. Бунақа кишилар ҳеч қачон кўзлаган ниятларини осонликча ошкор қилишмайди. Ўзларини сирли тутишга уринишади. У менга Йўллар ва кўприклар Мактабида ишлашини, профессор Қаламга ёрдамчилик қилганини, Қлерфондаги санаторий лойиҳаси юзасидан ўтказилган тафтиш натижалари бўйича ўз пайтида Қалам ёзган ҳисобот қаердалигидан хабардорлигини айтди. Биз ўн минутча гаплашдик, холос. Мен шошиб турган эдим — бошлаётган мақоламнинг саҳифаларини ўқиб беришим керак эди.

— Шундан кейин Пикмаль ҳисоботни келтириб бердимми?

— Уни қайтиб кўрмадим. Душанба ёки сешанбада, узоғи билан чоршанба куни опкелишга ваъда қилди. Мен унга ҳужжат фақат менинг қўлимга тушмаслиги зарурлигини айтдим. Сабабини яхши биласиз. Ҳисобот бомбадай нарса, бугун бунга ишонч ҳосил қилдик.

— Пикмалга нима маслаҳат бердингиз?

— Ҳисоботни бошлиқларингизга беринг, дедим.

— Ўрни Йўллар ва кўприклар мактабининг директорига.

— Кимгалигини аниқ айтганим йўқ, чамамда. Министрликка, деган бўлсам керак, миямга энг аввал шу фикр урилиши ҳақиқатга яқинроқ.

— Бошқа қўнғироқ қилмадимми?

— Йўқ.

— Учрашишга ҳам уринмадимми?

— Эҳтимол уриниб кўргандир, лекин биз қайтиб учрашмадик, чунки, такрор айтаман, бу машмашани газеталардан ўқиб билдим. Назаримда, Пикмаль менинг маслаҳатимга амал қилган-у, лекин сал ошириб юборган: тўппа-тўғри министрнинг ҳузурига кирган. Унинг ғойиб бўлганини эшитишим биланоқ сизни бундан хабардор қилиб қўйишни лозим топдим. Бу ишнинг эҳтимол тугтилган оқибатларини назарга олиб, менинг маълумотларим расман қайд этилишини сўрайман. Агар шу бугуноқ...

Начора, унинг маълумотларини ёзиб олиш учун биронта инспекторни жўнатишга тўғри келади. Инспектор уни депутатлар ва журналистлар даврасида кўришига Мегрэ шубҳа қилмасди. Бироқ бу ҳолдан Огюст Пуанга қарши фойдаланишмасмикин?

— Миннатдорман,— деди Мегрэ. — Зарур бўлган барча ишни қиламиз.

Маскулен андак довдирагандай бўлди. Афтидан, у бошқача жавобни кутган эди. Балки, комиссар қалтис саволлар бера бошлайди, ёки айтган гапларимга ишонмайди, деб ўйлагандир?

— Мен фақат ўз бурчимни бажаряпман. Агар воқеалар бу тарзда ривожланишини билганимда, сизни олдинроқ хабардор қилган бўлардим.

Маскулен нуқул артистлик қилаётганга ўхшарди. Унинг бутун вужудидан: «Мен сендан айёрроқман. Қани, қўлингдан нима келади?» — деган маъно ёғилиб турарди.

Мегрэ хатога йўл қўймадимикин? Шундай бўлиши ҳам мумкин. Маскулендай нуфузли ва қув одам билан беллашиш осонми?! Фойдасидан зарари кўп.

Маскулен ўрнидан туриб, комиссарга қўлини узатди. Шунда Мегрэнинг миясида Пуаннинг «нопок қўл» ҳақидаги ҳикояси мисоли чақмоқдек чақнади. У узатилган қўлни гўё сезмагандай, қаҳваси қолмаган идишни оғзига олиб борди.

Депутатнинг кўзларига ғазабдан қон қуйилди. Лаблари асабий титрай бошлади. Лекин у:

— Хайр, *жаноб* Мегрэ. — дейиш билан чекланди.

У «жаноб» сўзига атайин урғу бердими ёки Мегрэга шундай туюлди? Агар ростдан шундай қилган бўлса, Мегрэ полиция комиссари мартабаси билан ҳадемай ҳайрлашади.

Маскулен ўз столи ёнига боргунча Мегрэ унинг орқасидан қараб турди. Сўнг беихтиёр официантни чақирди:

— Гарсон! Марҳамат, ҳисоб-китоб қилинг.

Мамлакат ҳаётида катта-кичик мавқени эгаллаб турган ўнлаб кишилар уни зимдан таъқиб қилишарди.

Мегрэ қадаҳида қолган коньякни қандай ичганини ҳам сезмади, фақат кўчага чиққанидан кейингина оғзида ичимлик таъмини туйди.

VII б о б

Комиссар таксида шаҳар кезади

Инспекторлар хонасига у бошлиқ сифатида эмас, дўст-биродар сифатида кўп маротаба кирган. Бу гал ҳам шундай бўлди; у шляпасини энсасига суриб, стол четига ўтирди, трубкасини пошнасига уриб, кулини тўғри ерга қоқди-да уни яна тамаки билан тўлдирди. Ҳамма ўз иши билан банд эди. У кечқурун уйига қайтганида фарзандларини дастурхон атрофида жамул-жам кўрган оила бошлиғидай мамнун бир қиёфада ходимларига бир-бир нигоҳ ташлаб чиқди.

Сўнг Лапуэнтга:

— Болакай, бас бойлайман, бугун суратинг газеталарда босилиб чиқади,— деди.

Лапуэнт бу гапдан чўғдай қизара бошлаганини яширишга уриниб, бошини кўтарди, унинг кўзларидан комиссарнинг сўзларига ишонқирамаётгани кўриниб турарди. Аслида, ҳамма инспекторлар ҳам (Мегрэ бундан мустасно) газеталарда суратлари чиқса ич-ичларидан суюнишарди. Аммо шунга қарамай, ҳар гал ўзларини ранжигандай кўрсатиб: «Ана холос, энди ҳеч кимнинг изига тушолмайсан, бирон ерда қорангниям кўрсатолмайсан — ҳаммага «отнинг қашқаси» бўласан!» — деб қўйишарди.

Ҳаммалари қулоқ сола бошлашди. Баски, Мегрэ Лапуэнт билан гаплашиш учун бу ерга кирган экан, демак хаммаларига тааллуқли бирор янгиликни айтади.

— Ўзинг билан стенография дафтарини олиб, Палатага бор. У ерда депутат Маскуленни топиш қийин эмас. Аминманки, у албатта жуда кўп улфатлари қўрғовида бўлади. У баёнот беради. Сен унинг хамма айтганлари-

ни сўзма-сўз ёзиб ол. Қайтиб келганиндан кейин машинада кўчириб, менинг столимга қўй.

Мегрэнинг чўнтагидан кечки газеталарнинг учи чиқиб турарди: уларнинг биринчи саҳифаларида Пуан билан унинг суратлари чоп этилган эди. Гарчи Мегрэ бу газеталарни ҳали варақлаб кўрмаган бўлса ҳам йирик-йирик ҳарфли сарлавҳалар остида нималар ёзилганини шундоқ ҳам биларди.

— Шуми? — деди Лапуэнт пальтоси билан шляпасини олиш учун кийим жавони томон юраркан.

— Ҳозирча шу.

Мегрэ кетма-кет трубка тортар, миясида минг хил ўй чарх урарди.

— Сиёсий полициядан ҳайдалган ёки ўзлари кетишга мажбур бўлган собиқ полициячиларни бир эслаб кўринглар-чи, йигитлар.

— Яқинда кетганлариними?

— Аҳамияти йўқ. Айтайлик, ўн йил нари-берисида.

— Узун рўйхат бўлади, — деди Торранс.

— Нома-ном айт.

— Бодлен. Ҳозир у суғурта ширкатида детектив бўлиб ишлапти.

Мегрэ Бодленнинг қиёфасини хаёлан тиклашга уринди — ҳа, баланд бўйли рангпар йигит. Йўқ, у полициядан виждонасизлиги ёки нопоклиги учун ҳайдалмаган. У бутун ҳунарини ўз хизмат бурчини бажаришга эмас, балки ўзини касалликка солишга сарф этган эди.

— Яна ким?

— Фальконе.

Бу одамнинг ёши элликдан ошганида, ичкиликка ружу қўйгани учун муддатидан илгари истеъфога чиқариб юборишган.

— Яна?

— Митти Валенкур.

— Анови пакана-да.

Инспекторлар кетма-кет бир неча номларни айтишди, аммо Мегрэ уларни кўз олдига келтириб, нуқул бош чайқайверди.

— Йўқ, у ҳам эмас. Қадди-баста менга ўхшаган бўлиши керак.

— **Финше.**

Гурра кулги кўтарилди: **Финше** деганларининг вазни юз йигирма килограммдан кам эмас эди.

— **Раҳмат!** — деб тўнғиллаб қўйди. Мегрэ.

Комиссар инспекторлар билан яна бир оз ўтиргач, ўрнидан турди.

— Люка! Соссэ кўчасига қўнғироқ қилиб, телефонга Катруни чақир.

Баски энди Мегрэни Сиёсий полицияда ишламайдиган инспекторларгина қизиқтираётган экан, мабодо шу одамлар ҳақида дўстидан маълумот сўраса, бу билан уни ўз хизмат сирини очишга ундаётган кишидай ҳис этмасди ўзини. Сиёсий полицияда йигирма йил ишлаган Катру, табиийки, бу саволга Жиноят қидирув полициясининг инспекторидан кўра аниқроқ ва тўлароқ жавоб бериши мумкин эди.

Комиссарнинг миясида, ҳали мавҳумроқ бўлса ҳам, янги ғоя туғилганини ҳаммалари тушунишди. Унинг бирдан тунд бўлиб қолганини кўрган инспекторлар энди қидирувни қайси йўналишда давом эттириш кераклигини комиссар англаб етганини ҳис этишди.

Мегрэ тилининг учида турган исми эслашга ҳамон тиришарди. Люка ким биландир — афтидан, қалин ошнасига ўхшайди — телефонда узоқ чақчақлашди.

— Катру жойида йўқ, хўжайини.

— Франциянинг нариги бурчига командировкага кетмагандир ишқилиб.

— Йўқ. Бетоб экан.

— Касалхонадами?

— Уйида.

— Уйи қаердалигини сўрадингми?

— Биласиз деб ўйловдим.

У Катру билан ҳақиқатан ҳам қадрдон дўст эди. Тўғри, борди-келди қилишмаган. Мегрэ уни бир марта уйига олиб бориб қўйган эди — Батиноль хиёбонининг охирида тураркан, чап томонда. Уша уйнинг ўнг тарафида қандайдир ресторан борлиги ҳам эсида.

— Газеталарда Пикмалнинг сурати чиқиптими?

— Ҳа, иккинчи саҳифада.

— Ҳеч ким қўнғироқ қилмадими бу масалада?

— Ҳозирча йўқ.

Мегрэ ўз хонасига қайтди, тик турганча бир нечта хатни очиб, Торрансга тегишли қоғозларни унга олиб кириб бергач, ҳовлига тушди. Сўнг ўйланиб қолди: полиция машинасида боргани маъқулми ёки такси тузукми? Такси маъқул кўринди. Гарчи унинг бу ташрифида ҳеч қандай ғайритабиийлик бўлмаса ҳам, ҳар ҳолда

Катрунинг эшиги олдида полиция машинаси турмагани яхши.

Мегрэ аввалига уйни адаштириб қўйди: энди у ерда бир эмас, иккита ресторан ёнма-ён қад кўтарган эди. Эшикбон аёлдан сўрашга тўғри келди:

— Жаноб Катруни танийсизми?

— Иккинчи қават, ўнг томонда. Лифт ишламаяпти.

Мегрэ қўнғироқни босди. Лекин эшикни очган Катру хонимни танимади, аммо аёл уни дарров таниди.

— Киринг, жаноб Мегрэ.

— Эрингиз ётиптими?

— Йўқ, креслода ўтирипти. Грипп бўлиб қолди. Ҳар доим қишнинг бошида грипп бўларди, бу гал қиш охирида унга чалинди.

Деворга бир ўғил ва бир қиз боланинг турли ёшдаги суратлари осилган эди. Улар энди улғайишиб, оилали бўлишгач, фарзандларининг суратлари деворни тўлдира бошлаган эди.

Мегрэ хонага кириб улгурмасидан Катрунинг янгроқ овози эшитилди:

— Мегрэмисан?

Бу хона меҳмонхона бўлмаса ҳам кенгина эди, афтидан, оиланинг кўп вақти шу ерда ўтса керак. Катру иссиқ халатга ўраниб, дераза олдида ўтирарди. тиззасида ва ёнидаги стулда бир талай газета; доира столчада эса доривор кўкат қайнатмаси, Беморнинг қўлида сигарета.

— Чекишга рухсат беришадими?

— Қўйсанг-чи! Хотинимнинг танбеҳи ҳам етади! Шунчаки эрмакка чекаман тамакининг мазасини туйиш учун. — Унинг овози хириллар, кўзлари бежо йилтирарди. — Пальтони еч. Хона жудаям иссиқ. Хотиним, терлашинг керак, дейди. Ўтир.

— Бирор нарса ичасизми, жаноб Мегрэ? — деди Катрунинг хотини.

Аёл деярли кампир бўлиб қолибди. Мегрэ билан Катру тенгдош. Мегрэнинг назарида, ўзининг хотини ҳали анча ёш кўринарди.

— Албатта-да, Изабелла. Сўраб ўтирма, яхшиси кўзачада кальвадос виносидан олиб кел.

Орага ноқулай сукунат чўкди. Жиноят қидирув полициясида ишлайдиган ҳамкасби унинг соғлигини сўраш учун келмаганини Катру тушуниб турар, бинобарин, ундан тагдор саволлар кутарди.

— Ташвишланма, оғайни. Сени қийин авҳолга солиб қўймоқчи эмасман.

Катру газетанинг биринчи саҳифасига қараб: «Шу масаладами?» деган ишорани қилди.

Мегрэ қадаҳни қўлига олди.

— Менга-чи?

— Сенга мумкинмас! — деди хотини чўрт кесиб.

— Дўхтир ҳеч нарса дегани йўқ-ку!

— Ўзим биламан.

— Фақат бир томчигина. Мазасини татисам бўлди.

Хотини қадаҳга бир қултумгина май қуйиб, чиқиб кетди — Мегрэ хоним ҳам шундай қилган бўларди, албатта.

— Бир масалада сендан ёрдам сўраб келдим, — деди Мегрэ ниҳоят муддаога ўтиб. — Ҳозиргина инспекторларим билан бирга илгари сизларда ишлаб, кейинчалик турли сабаблар билан бўшаб кетган полициячиларнинг номларини эшлашга роса уриндим.

Катру ҳамон газетадан кўз узмас, Мегрэнинг ҳозирги гапи билан ўқиганлари орасида қандай муштараклик борлиги тўғрисида ўйларди.

— Айнан нима важдан бўшатишган полициячиларни назарда тутяпсан?

— Фарқи йўқ. Ўзинг тушуниб турибсан-ку. Бизда ҳам бўлади бунақа ҳодисалар, лекин камроқ. Чунки биз сизлардан кўра озчиликмиз.

Катру муғомбирона кулди.

— Шунақа деб ўйлайсанми?

— Эҳтимол фаолият доирамиз чекланганлиги учун ҳам шундайдир. Хуллас, роса бош қотирдик-у, аммо учтўртта фамилиядан бешқасини эслолмадик.

— Кимлар экан улар?

— Бодлен, Фальконе, Валенкур, Фише...

— Бор-йўғи шуми?

— Ҳа. Шунинг учун келдим-да олдингга. Мени қалтис йўлга кириб кетганлар кўпроқ қизиқтиради.

— Лабага ўхшаганларми?

Қизиқ, нима учун Катру айнан шу фамилияни тилга олди? Ўзини билмаганликка солиб, Мегрэнинг кўнглидаги гапни айтмоқчи бўлдими?

— Мен ҳам ўйладим у ҳақда. У ҳам бу ишга аралашган бўлиши мумкин, лекин мен излаётган одам у эмас.

— Аниқ бир фамилияни назарда тутяпсанми?

— Фақат фамилияни эмас, қиёфани ҳам. Белгиларини биламан. Нуқул кимнидир эслатади... Кейин...

— Белгиларини билсанг, иш осон кўчади, ҳаммани бирма-бир санаб ўтириш шарт эмас. Қолаверса, кўпчилигининг фамилияси ўзимнинг ҳам эсимдан чиқиб кетган.

— Кўрган одам уни бир қарашдаёқ полициячи деб ўйлайди.

— Қиёфаси полициячига ўхшайдиганлар кўп.

— Урта ёш. Тўладан келган. Мендан кўра сал озгинроқ.

Катру чамалагандай Мегрға бошдан-оёқ разм солиб чиқди.

— Эҳтимол янглишаётгандирман, лекин у ўзи учун ёки биров учун ишлайди.

— Хусусий изқуварлар маҳкамасидами?

— Балким. Аммо маҳкамасининг эшигига лавҳа қоқилмаган бўлиши ҳам мумкин, эҳтимол, газеталарда эълон ҳам бермас.

— Унақалар кўп. Ҳатто собиқ бўлим бошлиқлари, ўта нафсониятли кишилар орасида ҳам нафақага чиққанидан сўнг хусусий идора очганлар бор. Масалан, Луи Канонь. Ёки собиқ бошлиғим Кадэ.

— Бизда ҳам бор унақалар. Мен бошқа тоифадаги одамлар ҳақида гапиряпман.

— Яна қанақа белгиларини биласан?

— Сигара чекади.

Катру ўша одамнинг фамилиясини эслаганини Мегрэ пайқади. Чунки унинг авзойи дарров ўзгарди. Кўнглида бир-бирига зид туйғулар жунбушга келгани шундоқ сезилиб турарди.

— Танидингми?

— Ҳа.

— Ким?

— Аблаҳ одам.

— Мен ана ўша аблаҳни қидиряпман-да.

— Унчалик машҳур эмас-ку, аммо хавфли.

— Нимаси хавфли?

— Биринчидан, ҳар қандай аблаҳ одам хавфли бўлади. Иккинчидан, эшитишимча, у баъзи бир сиёсатчиларнинг қабих топшириқларини бажараркан.

— Ҳаммаси мос келяпти.

— Сен шуғулланаётган ишга ҳам аралашган деб ўйлайсанми?

— Модомики мен сенга айтган белгилар мос тушаётган экан, модомики сигара чекаркан, сиёсатга аралашаркан, демак, мен қидираётган шахс айнан ўша одам бўлиши керак. Шошма, шошма... — Мегрэнинг хотирасида лаблари қалин, қовоқлари шишган бир башара жонланди. — Назаримда, эслагандайман... Фамилияси... — Аммо тилининг учида турган ном сира тутқич бермасди.

— Бенуа, — деди Катру. — Эжен Бенуа. Сен-Мартен хиёбонида хусусий идора очган, иккинчи қаватда, соатсозлик устахонасининг тепасида. Деразага фамилияси ёзиб қўйилган. Аммо идоранинг очиқ пайтидан кўра ёпиқ пайти кўп бўлса керак, негаки у ерда биттагина одам ишлайди, у ҳам бўлса — Бенуанинг ўзи.

Бу комиссар бир кеча-кундуздан бери фамилиясини эслолмаётган одамнинг ўзгинаси эди.

— Суратни қандоқ топса бўларкин?

Катру ўйланиб қолди.

— Ишдан қачон бўшаганига боғлиқ бу. Қачон бўшаган эди-а... — Катру пичирлаб санай бошлади, сўнг бирдан: — Изабель! — деб бақирди.

Хотини зипиллаб кириб келди.

— Китоб жавонининг пастида Сиёсий полициянинг йилномаси бўлиши керак, илтимос, шуни топиб бер. Ўзи бир нусха. Ичида икки юз-уч юзта сурат бор.

Катру йилномани варақлар экан, ўз суратига кўзи тушиб унга мароқ билан тикилди, сўнг яна навбатдаги саҳифаларни оча бошлади. Ниҳоят китоб охирлаб қолганида у қидирган нарсасига дуч келди.

— Мана! Топдим. Тўғри, ҳозир сал қариб қолган, лекин унчалик ўзгарган эмас. Ўшанда ҳам семиз эди.

Мегрэ ҳам дарров таниди, улар илгари учрашишган эди.

— Қирқиб олсам майлими?

— Бемалол. Изабель, қайчи олиб кел.

Мегрэ суратни чўнтагига солиб, ўрнидан турди.

— Намунча шошмасанг?

— Бора қолай. Ҳар ҳолда сени бу ишга аралаштирмаганим маъқул-ку, шундай эмасми?

Катру эҳтиёткор одам эди. Бу ишга Сиёсий полициянинг қанчалик алоқадорлигини Мегрэ ҳали билмайдди, шундоқ бўлгандан кейин Катру сал четроқда тургани яхши.

— Қўрқмайсанми?

— Унчаликмас.

— Сенингча Пуан...

— Ишончим комилки, ўзлари четда қолиб, уни ба-
лога рўбарў қилишмоқчи.

— Яна ичасанми?

— Раҳмат, бўлди. Худо шифо берсин.

Қатру хоним уни остонагача кузатиб қўйди, Мегрэ кўчадан яна такси тутиб, Вано кўчасига хайдашни буюрди. Тилига келган биринчи манзил шу бўлди. Қоровулхона эшигини очган навбатчи аёл уни дарров таниди.

— Узр, яна безовта қиляпман. Манови суратга яхшилаб бир қаранг, ўша куни мадемуазель Ламотникига келган одам шу эмасми? Лекин шошманг.

Сўнгги луқма ортиқча эди. Аёл сира иккиланмай бош чайқади:

— Йўқ, бу эмас.

— Ишончингиз комилми?

— Албатта.

— Бир нарсани эътиборга олинг: сурат анча йил муқаддам олинган, бу одам ҳозир ўзгариб кетган.

— Ёлғондакам соқол ёпиштириб олганида ҳам таниган бўлардим. Бошқа одам бу.

Мегрэ унга синовчан тикилди: балки аёлни огоҳлантириб қўйишгандир? Э, йўқ! Самимий гапираётгани шундоқ кўриниб турипти.

— Ташаккур, — деб хўрсиниб қўйди комиссар суратни хамёнига соларкан.

Бу оғир зарба эди. Ниҳоят, керакли одамнинг изига тушдим, деб ўйлаган эди, мана, биринчи текширувдаёқ бутун ишончи саробга айланди.

Такси кутиб турган эди, Мегрэ Жакоб кўчасига хайдашни буюрди, чунки у борадиган жойларнинг энг яқини шу эди. Пикмаль кириб турадиган майхона деярли бўм-бўш эди.

— Илтимос, манови суратга бир кўз ташланг.

Яна салбий жавоб эшитишдан чўчиб, Мегрэ майхона соҳибидан юзини ўгириб турди.

— Худди ўзи. Лекин ҳаётда сал қарироқ кўринади.

— Пикмални кутиб турган, кейин қаҳвахонадан у билан бирга чиқиб кетган одам шуми?

— Шунинг ўзи.

— Янглишаётганингиз йўқми?

— Йўқ.

— Раҳмат сизга.

— Бирор нарса ичасизми?

— Ташаккур, ҳозир эмас. Кейин яна кираман.

Бу маълумот ҳамма нарсани остин-устин қилиб юборди. Шу пайтгача Мегрэ, Бланшникига ҳам, Пикмаль келиб турадиган майхонага ҳам, «Берри» меҳмонхонасига ҳам, профессорнинг бевасиникига ҳам, Пастер хиёбонига ҳам — ҳамма ерга фақат бир одам бориб юрган, деб ўйларди.

Мана энди маълум бўлдики, улар камида икки киши экан.

Энди у Қалам хонимникига ташриф буюрди. Хоним газета ўқиб ўтирган экан.

— Эримнинг ҳисоботини топасиз, деган умиддаман. Унинг охирги пайтларда нима учун бу қадар безовта бўлиб юрганини энди тушунапман. Мен ҳамиша нафратланиб келганман бу нопок сиёсатдан!

Аёл шундай деди-ю, балки комиссар ҳам шу «нопоқ сиёсат»га хизмат қилаётгандир, деган шубҳа билан унга кўз қирини ташлади.

— Менда нима ишингиз бор эди?

Мегрэ унга суратни узатди. Аёл суратга бир оз тикилиб турди-ю бошини кўтарди.

— Мен буни танишим шартми?

— Йўқ. Пикмаль келиб-кетганидан кейин икки-уч кун ўтгач кирган одам шу эмасмиди? Шунини билмоқчийдим холос.

— Мен у одамни ҳеч қачон кўрмаганман.

— Шунга ишончингиз комилми?

— Мутлақо. Эҳтимол ўхшашлиги бордир, лекин меникига келган одам бу эмаслигига юз фоиз ишончим комил.

— Миннатдорман.

— Пикмалга нима бўлибди? Сиз уни ўлдиришган деб ўйлайсизми?

— Нима учун?

— Қайдам. Баски, улар эримнинг ҳисоботи ошкор бўлишига зўр бериб қаршилик кўрсатаётган эканлар, уни ўқиганларнинг ҳаммасини йўқ қилишлари муқаррар.

— Эрингизга ҳеч ким теккани йўқ-ку.

Бу жавоб хонимни лол қолдирди. У эрининг хотирасини муҳофаза қилишни лозим топди:

— Эрим сиёсатга мутлақо аралашмасди. У олим одам эди. Ҳисоботни ёзиб, тегишли одамга топширган

экан, бу билан у ўз гражданилик бурчини бажарган эди холос.

— Бунга шубҳам йўқ.

Мегрэ бу мавзу чўзилиб кетмаслиги учун тезгина хайрлашди. Шофер унга савол назари билан қаради.

— Энди қаёққа?

— «Берри» меҳмонхонасига.

Меҳмонхона олдида айланиб юрган иккита журналист Пикмаль ҳақида бирор янги гап эшитиш ниятида Мегрэннинг ёнига чопиб келишди.

— Ҳали ҳеч гап йўқ, йигитлар, — деди у бош чайқаб, — текширяпмиз. Кейинроқ...

— Пикмални тирик топишдан уминдигиз борми?

— Оббо булар ҳам...

Комиссар уларни йўлакда қолдириб, суратни меҳмонхона эгасига кўрсатди.

— Нима бу?

— Айтинг-чи, мана шу одам сиздан Пикмални сўраб-суриштирганмиди?

— Қайси бири?

— Албатта, меҳмонхонангизда яшаган инспекторим эмас, бошқаси.

— Йўқ, бу эмас.

У ишонч билан фикр билдирди. Демак, Бонуа ҳозирча Жакоб кўчасидаги майхонадагина бўлган ва у ердан Пикмални олиб кетган.

— Раҳмат.

Мегрэ яна таксига ўтирди.

— Кетдик.

Машина ўрндан қўзғалиб, журналистлардан узоқлашгачгина шоферга Пастер хиёбонини айтди. Эшикбонга учрамай, тўппа-тўғри учинчи қаватга кўтарилди. Қўнғироққа ҳеч ким жавоб бермагач, пастга қайтиб тушишга мажбур бўлди.

— Годри хоним уйда йўқми?

— Уғли билан ярим соатча бурун чиқиб кетувди.

— Қачон қайтаркин, айтолмайсизми?

— Бошида шляпкаси йўқ эди. Демак, шу яқин атрофда харид қиладую ҳадемай қайтиб келади.

Кўчада қаққайиб турмаслик учун комиссар ўзи эрталаб бўлган қаҳвахонага кирди ва ҳар эҳтимолга қарши, Жиноят қидирув полициясига қўнғироқ қилди. Гўшакни Люка олди.

— Қандай янгилик бор?

— Пикмаль хусусида икки марта қўнғироқ бўлди. Бири такси шофери. Кеча у Пикмални Шимолий вокзалга олиб бориб қўйибди. Иккинчиси, кинотеатр касири, Гўё кеча кечқурун унга билет сотганмиш. Текширяпман.

— Лапуэнт қайтиб келдимиз?

— Ҳозиргина. Ҳали кўчиришни бошлагани йўқ.

— Гўшакни унга бер.

Сўнг Лапуэнтни сўроққа тутди:

— Хўш, қалай? Суратчилар бормиди?

— Ҳа, хўжайин. Маскулен билан суҳбатлашаётганимизда тўхтовсиз суратга олиб туришди.

— Қаерда бўлди бу учрашув?

— Катта залда. Тумонат одам — нақ Сен-Лазар вокзали дейсиз! Яхшиям хизматчилар бор экан — томошатабларни четга суриб туришди. Бўлмаса, бизниям босиб-янчиб кетишарди.

— Маскуленнинг котиби ҳам бормиди?

— Билмадим. Мен уни танимайман. Менга таништиргани ҳам йўқ.

— Қанча бўлди ёзганинг?

— Машинада уч саҳифача бўлади. Журналистлар ҳам бараварига ёзиб туришди.

Демак, Маскуленнинг баёноти шу бугуноқ кечки газеталарда босилиб чиқади.

— У менга, баёнотни кўчирганингиздан кейин имзо чекиш учун олиб келинг, деб айди.

— Сен нима дединг?

— Мен унга, ҳеч нима деёлмайман, хўжайинимнинг буйруғини кутаман, деб айтдим.

— Билмайсанми, бугун кечқурун Палатада мажлис бўларканми?

— Бўлмаса керак. Ҳамма иш соат бешда тугайди, дейишганини эшитдим.

— Бўпти, кўчиравер, бораман.

Годри хонимдан ҳамон дарак йўқ эди. Аммо юз қадам юрмасидан, хоним рўпарасидан чиқиб қолди: қўлида рўзғор халтаси, ёнида ўғилчаси, у комиссарни дарров таниди.

— Мени йўқлаб келдингизми?

— Фақат бирровга.

— Юринг. Мен харид қилгани чиқувдим.

— Мен тепага чиқмай қўяқолай.

Бола онасининг қўлидан тортқилар, нуқул савол берарди:

— Ким бу киши? Нега сиз билан гаплашади?

— Халал берма. Бир нарсани сўрамоқчи амакинг.

— Нимани?

Мегрэ чўнтагидан суратни чиқазди.

— Танийсизми?

Аёл энгашидию қичқириб юборди:

— Уша!

Демак, маълум бўлдики, Эжон Бенуа, ўша сигара чекадиган одам, икки жойга борган: Пастер хиёбонига келиб, афтидан, Қаламнинг ҳисоботини ўғирлаган ва Жакоб кўчасидаги қаҳвахонага кириб, Пикмални Йўллар ва кўприклар мактабидан тамомила тескари томонга бошлаб кетган.

— Топдингизми уни? — деб сўради Годри хоним.

— Йўқ ҳали. Лекин бу ёғи энди вақтга боғлиқ.

Мегрэ яна такси тутиб, Сен-Мартэн хиёбонига жўнади. Ичида полиция машинасини олмаганидан афсусланди: ҳисоб-китоб бўлими ҳаражат ошиб кетипти, деб фиди-биди қилади ҳали.

Бино анчагина эски эди. Иккинчи қаватдаги дераза ойналарининг пастки қисми сутранг бўлиб, унда қора ҳарфлар билан битилган шундай ёзув бор эди:

Бенуа агентлиги Исталган турдаги тергов хизмати

Дарвозахонанинг икки ёнидаги бошқа лавҳалар бу бинода тиш дўхтири ишлашидан, сунъий гуллар сотилишидан, шведиялик аёл массаж қилишидан, шунингдек, бошқа турли-туман хизматлар адо этилишидан дарак берарди. Йўлак нимқоронғи ва ифлос эди. Бенуанинг сирланган ту누кага ёзилган исми эшиклардан бирига қоқиб қўйилганди.

Мегрэ эшикни тақиллатди, аммо жавоб бўлмаслигини кўнгли сезиб турарди: эшик тагида ҳар турли қоғозлар уюлиб ётарди. Бир оз кутгач, пастга қайтиб тушиб, ҳовли ичкарасидаги қоровулхонани қидириб топди. Қоровулхона айни пайтда ямоқчилик устахонаси ҳам экан. Қоровулнинг ўзи ямоқчилик билан шуғулланарди.

— Месье Бенуани кўрмаганингизга анча бўлдими?

— Бугун кўрганим йўқ.

— Кеча-чи?

— Эслолмайман. Кўринмади шекилли. Эътибор бермабман.

— Утган кунй-чи?

— Утган куни ҳам.

У калака қилаётганга ўхшарди. Мегрэ нишонини кўрсатишга мажбур бўлди.

— Рост айтяпман. Алдаш ниятим йўқ. Кейин, бировларнинг ҳаётига аралашмайман.

— Қаерда туришини биласизми?

— Дафтарда ёзилган бўлиши керак.

У истамайгина ўрнидан турди-да, идиш-товоқ жавонидан увадаси чиқиб кетган дафтарни олиб, варақлай бошлади.

— Охирги тураржойи Бомарше хиёбонидаги «Бомарше» меҳмонхонаси.

Меҳмонхона узоқ эмасди, Мегрэ яёв жўнади.

— Уч ҳафта бурун бу ердан кўчиб кетди, — дейишди комиссарга. — Меҳмонхонамизда икки ойгина яшадди, холос.

Унга Сен-Дени кўчасидаги шубҳали меҳмонхоналардан бирининг адресини беришди. Эшик олдида турган гунгурсдай бир қиз Мегрэга гап отмоқчи бўлди-ю, аммо сўнгги лаҳзада уни таниб қолиб, нафасини ичига ютди.

— Ун тўққизинчи хонада туради, лекин ҳозир йўқ.

— Бугун кечаси шу ердаями?

— Эмма! Бугун эрталаб жаноб Бенуанинг хонасини супурдингми?

Иккинчи қаватдаги панжарадан бир қиз энгашди.

— Ким сўраяпти?

— Ишинг бўлмасин. Саволга жавоб бер.

— Йўқ. Бугун кўринмади.

— Кеча-чи!

— Кечаям йўқ эди.

Мегрэ хонанинг калитини сўради. Иккинчи қаватдан жавоб қайтарган қиз уни, гўё йўл кўрсатмоқчи бўлгандай, учинчи қаватга бошлаб чиқди. Эшиклар рақамланган, бинобарин, роҳбонга зарурат йўқ эди. Шундай бўлса ҳам Мегрэ унга уч-тўртта савол берди:

— Бир ўзи турадимми?

— Бир ўзи ётадимми демоқчимисиз?

— Ҳа.

— Кўпинча.

— Доймий мижози йўқми?

— Мижозлари кўп.

— Қанақа тоифадан?
— Қанақа тоифадан бўларди? «Йўқ» демайдиганлардан-да.

— Улар ўзгариб турадимми ёки доимо бирдайми?
— Биттаси икки-уч марта келганини кўрганман.
— Кўчадан илинтирадими?
— Тепасида турмаганман.
— Қанча бўлди келмаётганига?
— Икки-уч кун бўлди-ёв. Анигини айтолмайман.
— Эркаклар ҳам келиб турадимми?
— Агар фикрингизни тугри тушунган бўлсам, унинг бунақа одати йўқ, меҳмонхонамиз ҳам унақа эмас. Эркакбозлар меҳмонхонаси шу кўчанинг охирида.

Бенуанинг хонасидан Мегрэ тайинли ҳеч нарса тополмади. Хона ҳам оддийгина: темир каравот, эски жавон, яғири чиқиб пучайган кресло. Ҳайтовур, совуқ сув билан иссиқ сув бор экан. Ғаладонда ички кийимлар, очилган сигара қутиси, халтачага солинган катта-кичик қармоқлар — бор-йўқ матоҳ шу. Мегрэни қизиқтирадиган бир парча ҳам қоғоз чиқмади. Чамадонда ҳам пойабзал билан кир кўйлақлардан бўлак ҳеч нарса йўқ.

— Бу ерда тунамайдиган пайтлари кўп бўладими?

— Тез-тез бўлиб туради. Ҳар шанба қишлоққа кетиб, душанба кунни қайтади.

Ниҳоят Мегрэ такси шоферига Орфевр соҳилига элтиб қўйишни буюрди. Лапуэнт Маскуленнинг баёноти ни аллақачон кўчириб қўйган эди.

— Палатага қўнғироқ қилиб, депутатлар бор-йўқлигини аниқла.

— Ҳўжайин гаплашмоқчилар, дейинми?

— Йўқ. Мени ҳам, Жиноят қидирув полициясини ҳам тилга олма.

Мегрэ Люкага қаради, у бош чайқади.

— Иккинчи қўнғироқдан кейин яна бир қўнғироқ бўлди. Торранс текширгани кетди. Олдинги иккита хабар ёлғон бўлиб чиқди.

— Пикмаль эмас эканми?

— Йўқ. Такси шофери янглишган экан. Уша йўловчини уйидан топиб, гаплашдик.

— Эртага бу хабар ҳам газеталарда босилиб чиқади.

— Палата мажлиси ярим соат бурун тугапти, — деди Лапуэнт. — Улар фақат овоз бериш учун қолган эканлар...

— Уларнинг нима масала юзасидан овоз беришлари мени қизиқтирмайди.

Мегрэ Маскуленнинг опера театридан икки қадам нарида, д'Антен кўчасида яшашини биларди.

— Бандмисан?

— Зарур ишим йўқ.

— Ундай бўлса, мен билан юр, баёнотни ҳам олвол.

Мегрэ ҳеч қачон машина ҳайдамаганди. Бундан анча вақт муқаддам, Жиноят қидирув полицияси анови кичик қора машиналарни эндигина олган кезларда бир-икки марта рулга ўтиргани тўғри, лекин ҳаёлга берилиб кетиб, икки-уч марта кўнгилсиз ҳодиса содир этишига сал қолган, шундан бери шоферликни ҳавас қилмайди.

— Машина оламизми?

— Албатта.

— Уйининг рақамини биласизми?

— Йўқ. У жуда эски уй, — билганим шу.

Уй эски бўлгани билан ниҳоятда маҳобатли ва жуда яхши сақланган эди. Икковлон ўзига тўқ оиланинг меҳмонгўшасини эслатувчи қоровулхонага киришди. Атрофдан мум ва тук ҳиди анқирди.

— Бизга жаноб Маскулен керак эди.

— Таклиф этилганмисизлар?

Мегрэ ҳар эҳтимолга қарши тасдиқ маъносида боширғади. Қора кўйлак кийиб олган эшикбон аёл унга тикилиб қаради, сўнг қўлидаги газетанинг биринчи саҳифасига кўз ташлади-да яна бошини кўтарди.

— Сизга рухсат бермасам бўлмас, Жаноб Мегрэ. Иккинчи қават, чап томонда.

— Кўпдан бери турадими у бу ерда?

— Декабрда ўн бир йил бўлади.

— Котибаси бирга яшайдими?

Эшикбон аёл хиринглаб кулди.

— Йўғ-э.

Аёл унинг нимага ишора қилаётганини тушунганди.

— Кечасилари узоқ бирга ишлашадими?

— Кўпинча. Деярли бирга бўлишади. Жаноб Маскулен Париждаги энг серташвиш одам бўлса кераг-ов, Фақат олган хатларига жавоб ёзишнинг ўзига қанча вақт керак!

Мегрэ чўнтагидан Бенуанинг суратини чиқазиб, манови одамни илгари сира кўрганмисиз, деб сўрамоқчи бўлди-ю, аммо дарров бу фикридан қайтди. Чунки аёл

Маскуленга оқизмай-томизмай етқазishi мумкин эди. Мегрэ эса ҳозирги ўз ниятини сир тутмоқчи эди.

— Унинг хонадонига алоҳида телефон уланганми?

— Қаёқдан биласиз?

Буни билиш қийин эмасди: деворда расмана телефон билан ёнма-ён рақамсиз телефон ҳам осиглиқ турарди. Маскулен анойилардан эмас.

Демак, булар қоровулхонадан чиқишлари биланоқ аёл Маскуленни огоҳлантириб қўяди. Лекин бунинг аҳамияти йўқ. Керак бўлса, Мегрэ Лапуэнтни қоровулхонада қолдириб, аёлга халақит бериши ҳам мумкин-ку.

Қўнғироққа ҳадеганда жавоб бўлмади. Салдан кейин эшикни Маскуленнинг ўзи очди, қизиғи шундаки, Мегрэни кўриб ўзини ажабланганга солиб ҳам ўтирмади.

— Билардим, ўзингиз келишингизни ва айнан шу ерга келишингизни билардим. Марҳамат.

Йўлакда газета тахламлари, эски журналлар, парламент мажлисларининг ҳисоботлари уюлиб ётарди. Меҳмонхона вазифасини бажарувчи кейинги хонада ҳам шу манзара — тиш дўхтирининг қабулхонасидан фарқи йўқ. Афтидан Маскуленни дабдабаю орасталик мутлақо қизиқтирмасди.

— Балки ишлайдиган хонамни ҳам кўришни хоҳласиз?

Унинг бу кесатиғи Мегрэга оғир ботди-ю, лекин сиртига чиқазмади. Фақат:

— Сиз мени дастхат олгани келган мухлисангиз билан адаштиряпсиз шекилли, — деб қўя қолди.

— Марҳамат, бу ёққа.

Маскулен чарм қопланган эшикни очди. Иккала деразаси кўчага қараган бу хона кенг-мўл эди. Деворнинг икки томонини қоплаган токчаларда ҳар турли қоғозлар. Бундан ташқари, ҳар бир адвокатнинг уйида бўлганидай, ҳуқуқшуносликка доир китоблар, ерда эса, худди давлат маҳкамасидаги каби, газета тахламлари ва турли-туман папкалар уюлиб ётарди.

— Танишинг, котибим Рене Фольк.

Ёши йигирма бешга бориб-бормаган нозик-ниҳол, малла соч бу йигитнинг юзи бамисоли ҳали офтоб кўрмаган ёш боланинг чеҳрасига ўхшарди.

— Хурсандман. — У шундай дедию Мегрэга, худди мадемуазель Бланш билан биринчи марта учрашганлариде бўлганидай, бадхоҳлик билан қаради.

Эҳтимол бу йигит ҳам ўз ҳўжайинига ўша Бланш

каби бениҳоя содиқдир, шу боис у ҳам ҳар битта бегона одамни ашаддий ғаним деб ҳисоблар. Яна ким билсин...

— Ҳужжатни опкелдингизми? Бир неча нусхада кўчиртирган бўлсангиз керак?

— Уч нусхада. Иккитасига қўл қўйиб берсангиз, ўзингиз шу хоҳишни билдирган экансиз. Учинчиси — архивингиз учун; Дарвоқе, нима қилсангиз ҳам ўзингиз биласиз.

Маскулен ҳужжатларни олиб, бир нусхасини ўқиб чиқиш учун котибига узатди. Ўзи эса стол ёнига ўтириб, иккинчи нусхани ўқиш билан баробар таҳрир қила бошлади — вергул қўядими-ей, қандайдир сўзларни ўчирадими-ей — аммо ҳар гал Лапуэнтга қараб:

— Хафа бўлмайсиз-да, — деб қўяди.

Ниҳоят, ўқиб бўлиб, ҳужжатнинг остига имзо чекди, тузатишларини иккинчи нусхага кўчириб, унга ҳам қўл қўйди.

Мегрэ қўлини ўзатган эди, Маскулен пинагини бузмади. Учинчи нусхага тузатишларни ўтказмади ҳам.

— Тўғрими? — деб сўради у котибидан.

— Тўғри шекилли.

— Бўлмаса машинага олиб боринг.

Шундай деб у комиссарга масхараомуз қараб қўйди.

— Мендай душмани кўп одам эҳтиёт чорасини кўрмаса бўлмайди-да. Айниқса, баъзи бир ҳужжатларнинг эълон қилинмаслигидан манфаатдор кимсалар сергак турган бир пайтда.

Фольк илгари ошхонами, ваннахонаси бўлган энсизгина бир хонага кирди, аммо эшикни очиқ қолдирди. Оққа бўялган ёғоч стол устида нусха кўчирувчи машина турарди.

Котиб тугмачани босди. Машина гувиллаб ишга тушди. Йигит унга кетма-кет оқ қоғоз, айни пайтда қандайдир махсус қоғозларни ҳам жойлай бошлади. Мегрэ бунақа аппаратлар борлигини биларди-ю, лекин уларни ҳеч қачон хусусий шахслар хонадонидида учратмаганди.

— Зўр нарса, а? — деди Маскулен боягидай муғомбирона жилмайиб. — Машинкада ёзилган ҳужжатга шубҳа билдириш мумкин, аммо мана бундай аппаратда кўчирилган нусхаларга ҳеч ким миқ этолмайди.

Мегрэ маънодор кўлиб қўйди. Депутат буни пайқади.

— Нимани ўйлаясиз?

— Қаламнинг ҳисоботи қўлига тушган одамлардан бирортаси ундан шунақа машинада нусха кўчирмаганмикин?

Албатта, Маскулен Мегрэга ўз аппаратини атайлаб ошкор этди. Фольк бу ишни комиссарга кўрсатмасдан бажариши ҳам мумкин эди.

Ниҳоят сўнги нусха машина тирқишидан чиқиши билан котиб йигит хонага қайтиб кириб, ҳали қуриб улгурмаган қоғозларни стол устига ёйиб қўйди.

— Ишни босди-босди қилмоқчи бўлаётганлар учун ажойиб совға-да бу, шундай эмасми? — деди Маскулен мамнун жилмайиб.

Мегрэ унга хотиржам, вазмин нигоҳ билан қаради.

— Чаккимас. — Комиссар шундай деди-ю, лекин шу тобда унинг кўнглидан не ўйлар кечаётганини тасаввур этиш мушуқ эди.

VIII б о б

Сен-Перга Сафар

Улар Сен-Жермен хиёбонига етиб келганларида соат еттига яқинлашган, иш куни тугаб, министрлик биноси ҳувиллаб қолган эди. Мегрэ билан Лапуэнт ҳовлини кесиб ўтиб, бино эшигига яқинлашиб қолганларида орқадан бировнинг овози эшитилди:

— Ҳой! Қаёққа кетаяпсизлар?

Қоровул буларнинг ўтганини кўрмай қолган эди. Икковлари ҳам тўхтаб, бурилиб қарашди. Қоровул оқсоқлаганча етиб келиб, Мегрэ кўрсатган нишонга, сўнг унинг юзига қаради.

— Узр. Ҳозиргина сизни суратингизни кўрдим.

— Жуда соз. Бўлмаса, айтинг-чи... — Мегрэ ҳамёнидан апил-тапил суратни чиқазди, — ...манови суратдаги одамни ҳам кўрганмисиз?

Қоровул яна бир хатога йўл қўймаслик учун пўлат гардишли, шишаси қалин кўзойнагини тақиб, суратга тикилди. Қани садо чиқса! На «ҳа» дейди, на «йўқ».

— Ҳозир анча қариб қолган, а? — деди у ниҳоят суратдан кўз узиб.

— Албатта.

— Икки ўринли қора автомобили борми?

— Эҳтимол.

— Демак, шу одамни койиган эканман — у машинасини министрларнинг машинаси турадиган жойга қўйган эди.

— Қачон бўлган эди бу воқеа?

— Аниқ эсимда йўқ. Ҳафтанинг бошларида эди, шекилли.

— Фамилиясини айтмадимиз?

— Йўқ, елкасини қисдию машинасини ҳовлининг нариги четига олиб бориб қўйди.

— Тепага катта зинадан кўтарилдимиз?

— Ҳа.

— Қайтиб тушгунимизча ўша кунни яхшилаб эслаб туринг.

Навбатчи ҳали кетмаган, у газета ўқиб ўтирарди. Мегрэ унга ҳам суратни кўрсатди. У бош чайқади.

— Қачон келган экан?

— Ҳафтанинг бошида.

— Унда мен йўқ эдим. Тўрт кунга отпускаи олгандим: хотиним қазо қилувди. Сиз яхшиси Жозефдан сўраб кўринг. У кейинги ҳафта бўлади. Келганингизни жаноб министрға айтайми?

Ҳаял ўтмай Огюст Пуаннинг ўзи эшикни очди. У ҳорғин, лекин хотиржам кўринарди. Буларни саволга тутмади. Мадемуазель Бланш билан Флери ҳам кабинетда эдилар. Столча устида кичкина радио турар, афтидан, учовлон қандайдир эшиттиришни тинлашмоқда эди.

«...мажлис қисқа бўлди, фақат жорий ишлар устида бахс кетди, аммо бурчак-бурчакларда норасмий шивир-шивирлар кун бўйи давом этди. Мутлақо бир-бирига зид тахминлар қилинмоқда. Гап-сўзларга қараганда, душанба куни парламент мажлисида фавқулодда масала муҳокама этилади, лекин ҳозирча...»

— Учиринг! — деб буюрди Пуан Мадемуазель Бланшга.

Флери эшик томон юрган эди, Мегрэ уни тўхтатди.

— Сиз бизга халақит бермайсиз, жаноб Флери. Сиз ҳам, мадемуазель.

Комиссарнинг нима қилмоқчи эканини англолмаган Пуан бир лаҳза анграйиб қолди. Аммо сир бой бермади. Узини сезмаганликка олди. Гўё ўз ҳаёли билан банд, худди хона тарhini чизаётган одамдай гоҳ деворга, гоҳ эшикка, гоҳ деразаларга қаради.

— Ходимларингизга уч-тўртта савол берсам майлими, жаноб министр?

Мегрэ олдин Флериға мурожаат этди:

— Билишимча, Пикмаль ташриф буюрган пайтда сиз ўз хонангизда ўтирган эдингиз шундайми?

— Лекин мен қаёқдан билибман унинг...

— Ушанда билмагансиз. Лекин ҳозир биласиз. Қа-
ерда эдингиз ўшанда?

Флери қия очиқ турган икки табақали эшикни кўр-
сатди.

— Хизмат хонангизми?

— Ҳа.

— Мегрэ яқин бориб, хона ичига кўз ташлади.

— Бир ўзингизмидингиз?

— Ҳозир аниқ бир нарса деёлмайман. умуман, ёлғиз
пайтим кам бўлади. Ҳамиша одам. Уларнинг бир қис-
мини — йирикроқларини жаноб министрнинг ўзлари қа-
бул қиладилар, қолганлари билан мен шуғулланаман.

Мегрэ ўрнидан туриб бориб, Флерининг хонасидан
ўтиладиган эшикни очди.

— Қабулга келганлар шу эшикдан киришадими?

— Одатда шундай. Лекин олдин жаноб министр қа-
булида бўлиб, кейин бирор сабаб билан менинг ҳузу-
римга жўнатилган кишилар бундан мустасно.

Телефон жиринглади. Пуан билан Бланш кўз уриш-
тириб олишди. Кейин аёл трубкани кўтарди.

— Жаноб министр йўқлар.

У телефонга лоқайд қулоқ тутар, безор бўлиб кетга-
ни башарасидан шундоқ сезилиб турарди.

— Яна ўша гапми?

Бланш бош ирғади.

— Эмишки, унинг ўғли...

— Бўлди, тушунарли.

Пуан Мегрэга ўгирилди.

— Чошгоҳдан буён телефон жиринглагани жиринг-
лаган. Бир неча марта гўшакни ўзим кўтардим. Ҳам-
масининг гапи битта: «Агар Клерфон фожеасининг таф-
силотларини ошкор этмасанг, тириклайин терингни ши-
ламиз!»

Лекин бошқа хиллари ҳам бор. Мулойим гаплаши-
шади. Ҳатто исм-шарифларини ҳам айтишади. Булар-
нинг аксарияти фалокат натижасида ҳалок бўлган бо-
лаларнинг ота-оналари. Бир аёл қўнғироқ қилиб, нима
деди денг: «Қотилларни яширманг! Агар Қаламнинг ҳи-
сobotини йўқ қилиб юбормаган бўлсангиз, уни эълон
қилинг, токи бутун Франция огоҳ бўлсин!» — деди.

Пуаннинг юзи ҳорғин, қовоқлари кечаси ухлаёлмай-
диган одамларникидай солқиган эди.

— Ҳозиргина Ла-Рошдан сайлов округимиз қўмита-

сининг раиси кўнғироқ қилди. Радиодан баёнотимни эшитган экан. У отамнинг яқин дўсти эди, мени ҳам болалигимдан билади. Мени айблагани йўғ-у, лекин шубҳаланаётганини сездим.

«Хамюртларинг ҳайрон, ўғлим, — деди у ўпкалагандай. — Бу ердагилар ота-онангни яхши билишади, сени ҳам биламиз, деб ўйлашган эди. Мабодо ўша аблахларнинг ҳаммаси турмага равона бўлса ҳам, сен ҳақиқатни рўй-рост айтишинг керак».

— Ҳадемай айтасиз, — деди Мегрэ.

Пуан шахт бошини кўтарди, кейин нотўғри эшитмадимми деб ўйлаб, шубҳа билан сўради:

— Шу гапни сиз рост айтяпсизми?

— Энди ишончим комил.

Флери хонанинг нариги бурчида баланд столчага суяниб турарди. Мегрэ министрға Бенуанинг суратини узатди. Пуан суратга қаради-ю ҳеч нарсани тушунмади.

— Ким бу?

— Танаймасизми?

— Биринчи кўришим.

— Кейинги кунларда ҳузурингизга келмаганмиди?

— Мабодо келган бўлса, исми-фамилияси қабулхонада қайд этилган.

— Ўз хонангизни менга бир кўрсатмайсизми, мадемуазель Бланш?

Флери нарироқда тургани учун суратни кўролмади шунийчун бўлса керак, нуқул тирноғини тишларди. «Болалигидан қолган бўлса керак бу ярамас одат», — деган ўй ўтди Мегрэнинг кўнглидан.

Котиба хонасининг эшиги бир табақали бўлиб, у Флерининг хонаси билан ёнма-ён эди.

— Пикмаль келганида ва ҳўжайинингиз сиздан холи қолдиришни сўраганида сиз шу ерга чиққанмидингиз?

Котиба бош силкиди.

— Эшикни ёпувдингизми?

Яна тасдиқ ишораси.

— Министрнинг хонасида бўлаётган гап-сўзларни бу ерда туриб эшитишингиз мумкинмиди?

— Агар эшикка қулоқ босиб турсам-у ичкаридагилар анча баланд овозда гаплашаётган бўлишса эшитишим мумкин.

— Лекин сиз бундай қилмагансиз.

— Йўқ.

— Хеч қачон-а?

Аёл индамади. Эҳтимол чиройли ва шубҳа туғдирадиган аёллар билан гаплашаётганда қулоқ солса солгандир.

— Манови одамни танийсизми?

Бланш бу саволни кутган эди, чунки министр суратга тикилиб турганида у ҳам кўз қирини ташлашга улгурганиди.

— Танийман.

— Қаерда кўргансиз?

Қотиба Пуан билан Флери эшитмаслиги учун шивирлаб деди:

— Қўшни хонада.

Шундай деб, Флерининг хонасига ишора қилди.

— Қачон?

— Пикмаль келган кун.

— Кетганидан кейинми?

— Йўқ, олдин.

— Тик турганмиди, ўтирганмиди?

— Ўтирганди, бошида шляпа, оғзида сигара. Менга совуқ қараш қилгани ҳам эсимда.

— Қайтиб кўрмадингизми?

— Кўрдим. Пикмаль чиқиб кетганидан кейин.

— Демак, Пикмаль министр билан гаплашаётган пайтда ҳам у шу хонада ўтирган экан-да?

— Шунақа бўлиб чиқади. У Пикмалнинг ташрифидан олдин ҳам, кейин ҳам шу ерда ўтирган эди. Сиз айтмоқчисизки...

Чамаси, котиба Флери ҳақида бир нима демоқчи бўлди, аммо Мегрэ дарров уни тўхтатди:

— Бўлди, бўлди!.. Юринг...

Улар министр хонасига қайтиб кирганларида, котибасини узоқ саволга тутгани учунми, Пуан Мегрэга сал қаттиқроқ тикилгандай бўлди.

— Бугун кечқурун маҳкамангиз бошлиғисиз ишлаб тура оласизми, жаноб министр?

— Албатта. Айтингчи, бирон сабаб...

— Сабаб шуки, у билан бир суҳбатлашмоқчиман.

— Шу ердами?

— Йўқ, ўзимнинг хонамда. Агар малол келмаса, биз билан юрсангиз, жаноб Флери.

— Бир хонимни кечки овқатга таклиф қилиб қўювдим, агар зарур бўлса...

— Қўнғироқ қилиб, узр сўранг — учрашувни қолдириб.

Флери шундай қилди ҳам. Хонасининг эшигини қия очиқ қолдириб, «Фуке» ресторанига сим қоқди.

— Боб?.. Флериман... Жаклин келдими?... Ҳали келгани йўқми? Аниқ биласанми?.. Келса менсиз овқатланаверсин, айтиб қўй, илтимос... Ҳа... Боролмайдиганга ўхшайман... Балки кечроқ ўтарман... Хўп кўришгунча...

Лапуэнт уни зимдан кузатиб турарди. Тамом гангиб қолган Пуан нуқул нима гаплигини сўрашга тараддулланар, аммо Мегрэ ўзини сезмаганликка оларди.

— Бугун кечқурун бандмисиз, жаноб министр?

— Бир зиёфатда раислик қилишим керак эди, лекин номзодимни бошқалар рад этмасидан олдин ўзим рад этиб қўя қолдим.

— Янгиликни айтгани сизга қўнғироқ қиламан, лекин анча кеч бўлишиям мумкин.

— Кечаси бўлса ҳам қўнғироқ қилаверинг.

Шляпаси билан пальтосини кўтариб Флери қайтиб кирди. Кўриниши жудаям абгор эди.

— Тайёرمىсиз? Кетдик, Лапуэнт.

Улар теран сукут сақлаганча, кенг зинадан ҳовлига тушиб, турган машина томон юришди.

— Утиринг... Соҳилга ҳайда, Лапуэнт.

Йўлда ҳам ҳеч ким миқ этмади. Флери бир неча бор савол беришга чоғланди-ю, аммо журъат этолмади.

Жиноят қидирув полициясининг зинасидан кўтарилишаётганида Мегрэ Флерини олдинга ўтказди, хонага кирганларидан сўнг, бориб деразани ёпди.

— Пальтони ечинг... Баҳузур ўтиринг.

Кейин у Лапуэнтни имлаб йўлакка чақирди.

— Қайтиб келгунимча шу ерда ўтир. Тез қайтишим даргумон, балки ярим кечагача ўтирарсан.

Лапуэнт безовталангандай бўлди.

— Нима, учрашувинг бормиди?

— Аҳамияти йўқ.

— Қўнғироқ қилсанг бўладими?

— Бўлади.

Агар ўша жононинг сен билан бўлишни хоҳласа...

Лапуэнт бош чайқади.

— Айт, қаҳвахонадан бутерброд билан қаҳва келтириб беришсин. Флеридан кўз узма, ҳеч қаёққа қўнғироқ қилишига йўл қўйма. Гапга тутса, билмайман, деб туравер. Келишимга «етилиб» турса бўлгани.

Бу антиқа усул эди. Гарчи Лапуэнт бу терговда унинг ибтидосидан бошлаб қатнаётган бўлса ҳам, ҳўжайинининг муддаосини англаб етолмаганди.

— Энди кирақол. Бутерброд эсингдан чиқмасин.

Мегрэ инспекторлар хонасига кирса, Жанвье ҳали кетмаган экан.

— Кечқурунга бирор режанг йўқми?

— Йўқ, лекин хотиним...

— Кутяптими? Қўнғироқ қилсанг-чи?

Шундай дедию ўзи ҳам бошқа телефонга ўтиб, Катру билан боғланди.

— Мегрэман... Яна безовта қилаётганим учун узр. Яқинда тасодифан балиқчилар қармоғини кўриб қолиб, бир нарса эсимга тушиб кетди... Шанба куни Лион вокзалида Бенуани учратувдим, қўлида қармоқ — балиқ овлагани кетаётган бўлса керак... Нима дейсан? Э-э, шунақами?.. Кўпроқ қаерда балиқ овлашини билмайсанми?

Мегрэ энди қатъий хулосага келган, тўғри йўлдан бораётганини ва уни бу йўлдан ҳеч нарса қайтаролмаслигини ҳис қилиб турарди.

— Нима?.. Уйи бор, дейсанми? Қаердалигини айтолмайсанми?.. Ҳа, ҳозир керак... Хўп, кутиб тураман...

Жанвье ҳамон хотини билан гаплашар, болаларини сўраб-суриштирар, улар эса, бирин-кетин телефонга келиб, унга хайрли тун тилашарди.

— Бўлди, Пьер.. Энди ухла... Ҳа, уйғонганинга уйда бўламан... Моникамисан?.. Уканг тўполон қилмаяптими?

Мегрэ индамай қулоқ соларкан хўрсиниб қўйди. Жанвье гўшакни қўйганидан кейин:

— Бугун тунимиз нотинч бўладиганга ўхшайди, мен ҳам уйга қўнғироқ қилиб қўйганим маъқул, — деди.

— Улайми?

— Йўқ, олдин зарур маълумотларни олишим керак.

Ҳозир Катру бир ҳамкасбига қўнғироқ қилаётган эди. У ҳам балиқ овига ишқивоз бўлиб, бир неча марта Бенуа билан бирга дарёга борган экан.

Энди ҳамма нарса тасодифга боғлиқ эди. Катрунинг ҳамкасби уйда бўлмаслиги мумкин. Балки Париждан олисда, командировкада юргандир. Мана, ўн дақиқадан буён телефон жим. Мегрэ асабийлаша бошлади.

— Ичгим келяпти!.. — деди у ниҳоят бир хўрсиниб қўйиб.

Шу пайт телефон жиринглаб қолди.

— Катрумисан?

— Ҳа. Сен-Пор деган жойни биласанми?

— Корбейядан тепароқда, тўғон яқинидами?

Мегрэ анча олдин бўлиб ўтган бир ишни эслади...

— Худди ўзи. Сена бўйидаги кичкинагина қишлоқ, балиқчилар ёқтириб қолишган ўша жойни. Бундан ўн йил бурун Бенуа ўша ердаги бир хароба кулбани арзи-маган пулга сотиб олган эди.

— Топаман.

— Омадингни берсин.

Мегрэ хотинига қўнғироқ қилишни унутмади, лекин гап қисқа бўлди, негаки унинг телефонга ёпишиб ҳайр-ли тун тилайдиган болалари йўқ эди.

— Кетдик.

Ўз хонаси ёнидан ўта туриб, эшикни қия очиб мўра-лади. Лапуэнт Мегрэнинг креслосига ястанволиб, яшил соявошли чироқ ёруғида ўқир, Флери эса стулда оёқла-рини чалиштирганча кўзларини юмиб ўтирарди.

— Ҳозирча, ҳайр болакай.

Флери сесканиб кетди, ўрнидан сапчиб туриб, бир нима демоқчи бўлувди, лекин комиссар эшикни шартта ёпди.

— Машина оламизми?

— Ҳа. Сен-Порга борамиз. Ўттиз чақиримча келади.

— Бир вақтлар сиз билан бирга борувдик.

— Тўғри. Қорнинг очми?

— Агар узоқ қоладиган бўлсак...

— Унда «Дофин» пивохоносида тўхтат.

Пивохона эгаси уларни кўриб, хайрон бўлди.

— Демак, Лапуэнт буюрган бутерброд билан пиво-ни хонангизга опчиқиш шартмасми энди?...

— Йўқ, шарт. Олдин бизга ичишга бирор нарса бер. Нима ичасан, Жанвье?

— Билмадим.

— Перно виносими?

Мегрэнинг перно ичгиси бор эди, Жанвье ҳам шунга рози бўла қолди.

— Ҳар биримизга иккитадан яхши бутерброд тай-ёрла.

— Нима билан?

— Фарқи йўқ. Қиймали бўла қолсин.

Шу тобда у дунёдаги энг хотиржам одамдай тую-ларди.

— Бизлар жиноий ишларга ниҳоятда кўникиб кетганмиз, — деди комиссар қадаҳни қўлига олиб худди ўзига ўзи гапиргандай. У ҳеч кимдан жавоб кутаётгани йўқ эди: унинг ўзи фикран жавоб қайтарди. — Жиноий ишни бир киши ёки бир тўда одам тил бириктириб амалга оширади. Сиёсатда унақа эмас, шунинг учун ҳам парламентда сиёсий партиялар иштирок этади. Қаламнинг ҳисоботи одамларга турли мақсадлар учун керак. Булар фақат ҳисоботнинг эълон қилинишидан типирчилаб қоладиган сиёсатдонларгина эмас. Фақат Артур Нику ҳам эмас. Шундай кимсалар борки, улар ҳисоботни қўлга киритиб, пул ишлаш ниятида юришипти. Баъзилари эса шу йўл билан ҳокимият тепасига чиқмоқчи.

Бу оқшом қаҳвахонада одам сийрак эди. Ҳамма қандиллар ёниб тургани учун бўлса керак, ҳаво худди ҳализамон момақалдироқ гумбурлайдигандай зил-замбил эди.

Мегрэ билан Жанвье ҳар доим комиссар ўтирадиган столда тамадди қилишди, шунда Мегрэ «Қалқонбалиқ» ресторанидаги Маскулен ўтирадиган столни эслади. Ҳар икковларининг ўз столлари бор, лекин улар бошқа-бошқа жойда, уларнинг теварагидаги одамлар ҳам бир-бирларига асло ўхшамайди.

— Қаҳва ичасанми?

— Майли.

— Коньяк-чи?

— Йўқ. Рудаман-ку.

Мегрэ ҳам бошқа ҳеч нарса ичмади, кўп ўтмай улар Италия дарвозаси орқали Париждан чиқиб, Фонтенбло томон йўл олишди.

— Қизиғи шундаки, агар Бенуа сассиқ сигара чекмай, трубка тутатганида борми, ишимиз анча мушкуллашган бўларди.

Шаҳар ортда қолди. Силлиқ йўлнинг ҳар икки томонида азим дарахтлар саф тортган, чироқлари ёқиллик турли-туман машиналар ҳар икки томонга ғизиллаб ўтиб турарди. Баъзилари кичкина қора автомобилни осонгина қувиб ўтишарди.

— Шошмасам ҳам бўлади, а?

— Кераги йўқ. Ҳали тополамизми, йўқми?

Мегрэ Бенуага ўхшаган одамларни яхши биларди. Уни қувваи ҳофизаси зўр кишилар қаторига қўшиб бўлмасди. У «қора иш»дан давлат орттиролмаган жайдари бир фирибгар эди.

Хулқи бузуқ аёллар, енгил-елпи тирикчилик, унинг оғиз кўпиртириб мақтанишларини тинглайдиған давра ва, ниҳоят, ҳафта охирида бўладиган бир-икки кунлик балиқ ови — Бенуага ҳаётда бундан бошқа нарса керак эмас.

— Агар янглишмасам, Сен-Пор марказидаги майдонда кичкина бир қаҳвахона бор, ўша ерда тўхтат, балки бирон нима сўраб билиб олармиз.

Корбейяга етганда улар Сена кўпригидан ўтиб, дарё ёқалаб кетишди. Йўлнинг бир томони ўрмонзор эди, ҳар қадамда йўлни қуён чопиб кесиб ўтар, Жанвье: — Қочсангчи, тентаквой, — деб машинани четга олишга улгурарди.

Ниҳоят маржондай терилган кўча чироқлари кўринди, сал ўтмай, машина қаҳвахона олдида тўхтади.

— Мен ҳам кирайми? — деб сўради Жанвье.

— Ичгинг келаётган бўлса, майди.

— Йўқ, ичмайман.

Қаҳвахонада уч-тўрт киши қарта ўйнаб ўтирарди. Мегрэ пештахта олдига бориб, оқ вино буюрди.

— Бенуани танийсизми?

— Полициячиними?

Демак, Бенуа Сиёсий полициядан бўшаб кетганини бу ердагиларга айтмаган экан.

— Қаерда яшайди?

— Қорбайядан келдингизми?

— Ҳа.

— Э, аттанг, уйининг ёнидан ўтиб кетибсиз. Йўлда тош конини кўрмадингизми, бу ердан бир ярим чақирим нарида?

— Йўқ.

— Кечаси кўзга ташланмайди. Бенуанинг уйи ўша тош конининг рўпарасида, йўлнинг нариги бетида. Агар уйида бўлса, чироғи кўринади.

— Раҳмат.

— Уйида! — деб бақирди қарта ўйнаётганлардан бири.

— Қаёқдан биласан?

— Кеча унга қўйнинг бир сонини сотганман.

— Бир ўзи нима қилади шунча гўшти?

— Мечкайлигини билмайсанми?

Бир неча дақиқадан сўнг Жанвье ўрмон четида милтираб турган чироқни илғади.

— Тош кони шу бўлса керак.

Мегрә йўлнинг бу томонига қараб, юз метрлар нарида, дарё бўйида қаққайиб турган уй деразасидаги шуълани кўрди.

— Машинани шу ерда қолдир. Кетдик.

Тун зимзиё бўлса ҳам ажриқ босган сўқмоқни бир амаллаб топишди.

IX б о б

Министрликда ўтган тун

Улар уйдагилар сезмаслиги учун қадамни ниҳоятда охиста олиб, олдинма-кетин юра бошлашди. Афтидан, соҳилнинг бу қисми қачонлардир улкан ва обод бир қўрғон бўлгану бу уйчада қоровул истиқомат қилган бўлса керак.

Теварак-атроф чакалакзор. У ер-бу ери қулаб тушган девор илгариги чорбоғни ўраб турган бўлса керак. Мегрә билан Жанвье аста деразадан мўралашди. Уй ичи оддий оҳак билан оқланган, шифти тўсинли, ўртадаги стол ёнида икки киши қарта ўйнаб ўтирипти. Жанвье, нима қилай, деган маънода Мегрәга қаради.

— Шу ерда қол, — деб шивирлади комиссар.

Ўзи эса эшик томон юрди. Эшик ичкаридан қулфланган экан, тақиллатди.

— Ким у? — деган овоз эшитилди ичкаридан.

— Оч, Бенуа.

Жанвье собиқ полициячининг хатти-ҳаракатини деразадан кузатиб турарди: у ўтирган жойида сурат бўлиб қолди, кейин шеригини бошқа хонага итариб киргизди.

— Ким у? — деди Бенуа эшик орқасидан.

— Мегрә.

Яна сукунат. Ниҳоят калит шиқирлаб, эшик очилди-ю комиссарни кўрган Бенуа бақа бўлиб қолди.

— Нима керак сизга?

— Гаплашволишимиз керак. Келавер, Жанвье.

Қарталар ҳамон стол устида сочилиб ётарди.

— Ўзинг билан ўзинг ўйнаяпсанми?

Жанвьенинг деразадан мўралаб турганини англаб, Бенуа миқ этмади.

— Ёки фол очяпсанми?

Жанвье иккинчи эшикни кўрсатди:

— Шериги анави ерда, хўжайин.

— Билувдим. Опчиқ.

Пикмаль ҳеч қаёққа қочиб кетолмасди, чунки у хона деразаси йўқ қазноқ эди.

— Мендан нима истайсиз? Ҳибсга олишга ҳужжатингиз борми? — деди жиғи-бийрон бўлиб Бонуа.

— Йўқ.

— Унда...

— Шошилма! Қани, ўтир-чи! Сиз ҳам ўтиринг, Пикмаль. Тик туриб гаплашишни ўлгудек ёмон кўраман.

Мегрэ стол устидан уч-тўртта қартани олди.

— Қимор ўйнашни ўргатяпсанми?

Аслида ҳам шунақа бўлиши керак. Пикмаль умрида қарта ушламаган кишилар тоифасидан эди.

— Стол ёнига ўтир, Бонуа.

— Менинг айтадиган гапим йўқ.

— Жуда соз. Унда мен гапираман.

Стол устида бир шишада вино билан биттагина стакан бор эди. Пикмаль қарта ўйнашни билмаслигидан ташқари, табиийки, ичмасди ҳам, чекмасди ҳам. Қизиқ, хотинлар билан ётганмикин? Даргумон-ов. У Мегрэга қопқонга тушган каламушдай ҳадик билан тикиларди.

— Сен қачондан бери Маскуленнинг хизматини қиляпсан? — Мегрэ яна Бонуага мурожаат этди.

Нафсиламрини айтганда, Бонуа ҳозир бу ерда, — ким билсин, балки ўзининг асл муҳитига қайтганидандир, Париждагидан кўра анча дуруст кўринарди. У деҳқон эди, ҳалиям шу деҳқон келбатида қолган. Эҳтимол, бир вақтлар у ўз қишлоғида ҳеч кимга гап бермай юргандир, аммо Парижда омадини синаб кўрмоқчи бўлиб, қаттиқ янглишди Унинг барча фирибларию найранглари бозорчи деҳқоннинг устомонлигидан нарига ўтмади.

Бонуа дадилроқ бўлиш учун стаканига вино қуйди ва киноя билан:

— Ичадиларми? — деди Мегрэга.

— Ташаккур. Маскуленга сенга ўхшаган одамлар керак, лоақал қўлига тушган маълумотларнинг тўғри-нотўғрилигини текшириб кўришда яраб қоласан.

— Қани, қани, у ёғини эшитайлик-чи.

— Маскулен Пикмалнинг хатини олгач, бир қатор сиёсий арбобларнинг гирибонидан олиш учун беқиёс имкон туғилганини фаҳмлайди.

— Қаёқдан биласиз?

— Биладан.

Мегрэ хона ичида у ёқдан-бу ёққа бориб-келар ва аҳён-аҳёнда Бонуа билан Пикмалнинг рўпарасида тўх-

тарди. Жанвье эса столнинг бир четида жимгина қулоқ солиб ўтирарди.

— Аввалига мени таажжубга солган нарса шу бўлдики, Маскулен Пикмаль билан учрашгач, Каламнинг ҳисоботини қўлга киритиш имкониятига эга бўлган бўлса ҳам, негадир уни жамоат ишлари министрининг ҳузурига жўнатган.

Бенуа мамнун жилмайди.

— Лекин Маскуленнинг уйида нусха кўпайтирувчи машинани кўрганимдан сўнг мен ҳаммасига тушундим. Воқеалар ривожини бир бошдан гапириб беришимни кутяпсанми, Бенуа? Майли, агар, янглишсам, тўғрилаб турсан.

Маскулен Пикмалдан хат олади. Эҳтиёткор одам бўлгани учун, у сени чақириб, текшириб кўришни буюради. Сен масала жиддийлигини, бу одам Каламнинг ҳисоботини ростдан ҳам қўлга киритиш имкониятига эга бўлиб турганини дарров пайқайсан. Шунда Маскуленга Жамоат ишлари министрлигида танишинг борлигини, маҳкама бошлиғи бўлиб ишлашини шама қиласан. Дарвоқе, у билан қаерда танишгансан?

— Бунинг сизга даҳли йўқ.

— Айтсанг-айтмасанг аҳамияти йўқ. Ҳозир у бизни Орфевр соҳилида, менинг хонамда кутиб ўтирипти. Ҳадемай бор гап юзага чиқади. Флери — камҳарж одам, доим пулга муҳтож бўлиб юради. Лекин унинг сендан битта устунлик томони бор: сенга ўхшаган қаланғи-қасанғилар яқинига йўлломлайдиган кишилар даврасига кира олади. У илгари ҳам арзимаган пул учун сенга ўз дўстларидан баъзи бирларини сотган бўлиши мумкин.

— Қани, тўқийверинг-чи.

— Энди бу ёғини тушунишга уриниб кўр. Агар Маскулен Пикмалдан ҳисоботни олганида уни элга ошкор этиши ва шу билан катта можарога сабабчи бўлиши турган гап эди, чунки Пикмаль ҳалол одам, уни ўлганда ҳам жим юришга мажбур қилиб бўлмайди. Мабодо Маскулен ҳисоботни Палатада эълон қилса, маълум муддат кўкрак кериб юриши мумкин эди. Аммо унга бунинг ўзи кифоя эмас эди, у ҳисоботни ўзида қолдириб, шу ҳужжат бадном этиши мумкин бўлган ҳамма кишиларни пичоқсиз сўйишдан кўпроқ манфаатдор. Бу ҳақда мен кўп бош қотирдим. Биласан, бировдан тилим қисик жойим йўқ, лекин калаванинг учини топиш учун ҳар турли қиёфага киришга мажбур бўлдим. Хулласи

калом, Пикмаль Қалам хонимниқига йўл олади. У қачонлардир у ерда ҳисоботнинг бир нусхасини кўрган. Хужжатни портфелига солади-да, Маскуленнинг ҳузурига ошиқади. Энди сенга уни кузатишнинг кераги йўқ, чунки бу ёғи нима бўлишини биласан, шунинг учун ҳам Жамоат ишлари министрлигига қараб югурасан. Флерининг хонаси сенга паноҳ бўлади. Маскулен чопқиллаб келган Пикмални гапга солиб туради, котиб йигит эса, бу аснода ҳисоботдан нусха кўчирволади. Кейин Маскулен худди софдил ва адолатпарвар одамдай, Пикмалга хужжатни қайтариб, уни керакли жойга олиб бориб топширишни маслаҳат беради. Тўғрироғи, министрнинг ҳузурига жўнатади.

— Тўғрими гапим?

Пикмал сурат бўлиб Мегрэга тикилиб, қолган эди. Лекин бутун диққатини фақат бир нарсага қаратгани ва жуда қаттиқ ҳаяжонлана бошлагани важоҳатидан сезилиб турарди.

— Пикмаль ҳисоботни министрга топшираётган пайтда сен Флерининг хонасида ўтирган эдинг. Энди сенга хужжатни қачон ва қаердан ўғирлашни билволиш қолган эди, холос. Қисқаси, Маскуленнинг «софдил»лиги туфайли Қаламнинг ҳисоботи кенг жамоатчиликка ошкор этилиши мумкин эди... аммо сенинг касофатингга Огюст Пуан уни парламентга топширолмади. Бунинг оқибатида Маскулен қаҳрамон бўлиши керак эди. Огюст Пуан эса ўзи ва бошқа ҳамкасбларини қутқариб қолиш учун хужжатни йўқ қилган аблаҳ одам сифатида таниларди. Аммо Пуаннинг айби унинг ҳалоллиги ва нопок одамларга қўл бермаслигида эди, холос, Пухта ўйланган, а?

Бенуа яна стаканга вино тўлдирди-да, Мегрэга талмовсираб қараганча қултумлаб ича бошлади. Қиёфасидан қимор ўйнаётгану қайси қартани юришни билмай, боши қотиб турган одамга ўхшарди.

— Ишнинг кўпи битиб, ози қолганди. Флери сенга хўжайини ҳисоботни Пастер хиёбонига олиб кетганини айтади. Эшикбон сергак бўлгани учун кечаси у ёққа боролмасдинг, шунинг учун унинг эрталаб майда-чуйда олгани дўконга чиқиб кетишини кутгансан. Маскулен ҳисоботни ёқиб юбордимми?

— Менга бунинг алоқаси, йўқ.

— Ёққанми, ёқмаганми — бунинг аҳамияти йўқ. Ун-

да нусха кўчирувчи машина бор. Ўшаки биронларни умр-бод таҳликага солиб туриш учун шунинг ўзи кифой.

Маскуленнинг қудратини пеш қилиш Мегрэннинг хатоси эди, албатта. У буни тушунди. Аммо агар шундай қилмаса, Бенуа ўзини бошқача тутиши ҳам мумкин эди. Ҳолбуки бундай бўлиши амри маҳол. Барибир уришиб кўриш керак.

Ниҳоят бомба портлади. Шундай бўлиши керак эди. Турфа хил одамлар турли мақсадларда ҳужжатни қидиришга тушдилар. Уларнинг орасида Табар деган кимса ҳам бор эди. Дарвоқе, Қаламнинг ҳисоботини биринчи бўлиб ўша киши ўз газетасида эслаб ўтди. Танийсанми уни? Унга ҳужжат амал курсисига ўтириш учун эмас, пул ишлаб қолиш учун керак. Табарга югурдаклик қилган Лаба Қалам хонимнинг оstonасини ялаворди-ёв. Қизиқ, Пикмалнинг ўша уйдан чиққанини у кўрганмикин ёки кўрмаганмикин? Бундан бебахраман, ҳеч қачон билмасам ҳам керак. Билишнинг зарурати ҳам йўқ. Лекин менга шу нарса маълумки, Лаба ўз одамларидан бирини профессорнинг уйига ва министрнинг котибаси ҳузурига юборган... Сизларнинг тўдангиз менга саватда уймалашаётган қисқичбақаларни эслатади. Ҳужжат билан расмий идоралар орқали қизиққан кимсалар ҳам йўқ эмас.

Мегрэ Сиёсий полицияни пазарда тутганди, Бош министр ҳисобот йўқолганини эшитганидан кейин Сиёсий полицияга махфий тергов олиб боришни буюрмаган, деб ким айта олади?

Хуллас, бу антиқа ҳодиса эди. Учта гуруҳ ҳисоботни қидиради, лекин ҳар учовининг мақсади — бошқа-бошқа.

— Энг позик жойи Пикмал эди, — деб давом этди Мегрэ. — Чунки яхшилаб исканжага олишса, сотиб қўймасмикин, деган хавотиринглар бор эди. Уни бу ерга олиб келиш фикри сендан чиқдимми ёки Маскуленданми? Нега индамайсан? Ҳа, майли, бу билан ҳеч нарса ўзгармайди... Нима бўлганда ҳам маълум муддатга уни кўздан яшириб туриш керак эди. Қандай қилиб бунга муваффақ бўлдинг, ҳайронман. Аврагандирсан-да... Сезяпсанми, ундан ҳеч нарсани сўраётганим йўқ. Керак пайтда ўзи гапиради, яъни катта-кичик иккита аблаҳнинг қўлида қўғирчоқ бўлганини англаганидан сўнг, албатта, гапиради.

Пикмаль бир сесканиб қўйди.

— Бор гапим шу. Ҳозир биз Сена департаменти ху-

дудида эмасмиз, бинобарин, шуни рўкач қилишингни, менга тегишга ҳаққингиз йўқ, дейишингни сезиб турибман. Аммо, начора...

Мегрэ бир оз сукутдан сўнг:

— Қўлига кишан сол, — деб буюрди Жанвьёга.

Аввалига Бенуанинг кўнглида қаршилиқ кўрсатиш нияти туғилди, негаки у Жанвьёдан икки баравар бақувват эди. Кейин ўйлаб туриб, бу фикрдан қайтди ва аллақандай — ингроқми, хўрсинишми — шунга ўхшаган ноаниқ товуш чиқазиб, иккала қўлини узатди.

— Пушаймон бўласизлар ҳали. Билиб қўйинглар, мен ҳеч нарса деганим йўқ.

— Тўғри, ҳеч нарса дегининг йўқ. Сиз ҳам биз билан юрасиз, Пикмаль. Гарчи озод инсон бўлсангиз ҳам, бу ерда бир ўзингиз қолишни хоҳламассиз, деб ўйлайман.

Мегрэ чироқни ўчириш учун изига қайтди.

— Калитни олвол, — деди сўнг Бенуага, — эшикни қулфлаган маъқул, чунки балиқ овига ҳали-вери қайтишинг даргумон.

Ҳаммалари кичкина машинага қисилишиб ўтиришдида, йўлга равона бўлишди. Бутун йўл давомида ҳеч ким чурқ этиб оғиз очмади.

Орфевр соҳилида Флери қандоқ ўтирган бўлса, ҳамон ўша алфозда ўтирарди. Бенуани кўриб, илон чаққандай сапчиб ўрндан туриб кетди.

— Менимча, сизларни таништиришнинг кераги йўқдир, — деб гўлдиради Мегрэ.

Соат ўн бир ярим бўлган, Жиноят қидирув полициясининг биноси бўм-бўш, фақат иккита деразадан чироқ тушиб турарди.

— Министр билан ула.

Лапуэнт рақамларни терди.

— Гўшакни комиссар Мегрэга бераман.

— Безовта қилганим учун, узр, жаноб министр. Ҳали ётмаганмидингиз? Хотинингиз билан қизингиз ёнингиздами? Ҳа, янгилик бор... Анча-мунча... Эртага Палатада Пастер хиёбонидаги уйингиздан Каламнинг ҳисоботини ўғирлаб кетган одамнинг исм-шарифини айтишингиз мумкин. Йўқ, ҳозир эмас... Тахминан бир-икки соатдан кейин... Агар, кутама, десангиз... Лекин эрталабгача чўзилиб кетиши ҳам мумкин...

Ҳайрият, уч соатдан ортиқ чўзилмади. Энди Мегрэ билан унинг ёрдамчилари учун одатий иш бошланган

эди. Аввалига комиссарнинг хонасида тўнланиши Мегрэ хона ичида у ёқдан-бу ёққа юраркан, гоҳ у — гоҳ бу «меҳмон»нинг рўпарасида тўхтарди. Ниҳоят:

— Менга бари бир, бўталарим... Шошадиган жойим йўқ... — деди у бир қарорга келиб. — Биттасини сен ол, Жанвье,.. Масалан, мановини... — У чурқ этмай ўтирган Пикмалга ишора қилди.

— Сен, Лапуэнт, жаноб Флери билан шуғуллан.

Шундай қилиб, учга бўлинишди. Ҳар бир хонада битта — савол берувчи, битта — жавоб бермасликка интилувчи ўтирарди.

Энди ҳамма нарса сабр-тоқат, ирода ва асабга боғлиқ. Баъзан Лапуэнт ёки Жанвье эшикдан мўралаб, комиссарни имлаб чақиришар ва йўлакда нималарнидир шивирлашиб, маслаҳатлашиб олишарди.

— Гапимни тасдиқлайдиган камида учта гувоҳим бор, Бенуа, — деди Мегрэ. — Энг ишончлиси — Пастер хибонидаги аёл, у Пуаннинг уйига кирганингни кўрган. Хўш, бу ёнгга нима дейсан?

Бунга жавобан Бенуа битта гап айтди ва бу гап уни тамоман фош қилди.

— Менинг ўрнимда бўлганингизда сиз нима қилган бўлардингиз?

— Сенга ўхшаб бу қадар разил иш қилганимда, аллақачон айбимга иқрор бўлардим.

— Йўқ.

— Нима учун?

— Сабабини яхши биласиз.

— Ҳа-да! Маскуленга қарши бориш осон эканми? Ўзи сувдан қуруқ чиқиб кетади, аммо у билан шерикчилик қилган одамнинг ҳолига вой, Бенуа буни яхши биларди.

— Ҳисобот унинг қўлида эканлигини унутманг.

— Нима қипти?

— Ҳеч нима. Ҳисобот ҳақида мен бир сўз ҳам демайман. Мени фақат ўғирликда айблашлари мумкин! Хўш, шунга қанча беришади?

— Икки йилча.

— Пикмаль масаласига келсак, — ўз ихтиёри билан кетди. Мен уни зўрлаганим ҳам, қўрқитганим ҳам йўқ. Мегрэ ундан бошқа гап чиқмаслигини тушунди.

— Пуаннинг уйига кирганингни бўйнингга оласанми?

— Бўйнимга олмасдан иложим йўқ-да. Лекин менга бошқа айб қўйманг.

Дарҳақиқат, тан олмасдан иложи йўқ эди: Флери

ҳам буни тасдиқлаганини Лапуэнт чиқиб, комиссарга маълум қилди.

Маскулен ҳақида у ҳеч нарса билмайди. Шу пайтгача Бенуанинг ким учун ишлаётганидан ҳам беҳабар бўлган. Бенуанинг илтимосини рад этолмаган, сабаби илгари ҳам биргалашиб хуфя ишлар қилишган экан.

— Берган кўрсатмасига қўл қўйдирдингми?

— Ҳозир шу иш билан шуғулланаман.

Мабодо Пикмаль ғояпараст бўлса, нотўғри йўлни танлаган ғояпараст эди. Ундан ҳамон садо чиқмасди. Балки Маскуленга умид боғлаётгандир?

— Соат тунги уч яримда Мегрэ ҳибсага олинганларни Жанвье билан Лапуэнтнинг ихтиёрига қолдириб, ўзи таксида Сен-Жермен хиёбонига қараб жўнади. Учинчи қаватда чироқ ёниб турарди. Пуан эшикбонга тайинлаб қўйган экан, Мегрэни саволга тутмади.

Пуаннинг оила аъзолари Мегрэ илгари кирган ўша торгина меҳмонхонада жамулжам бўлиб ўтиришарди.

Огюст Пуан ҳам, хотини билан қизи ҳам Мегрэга хавотир билан тикилишди, чунки бу ёғи нима бўлганини ҳали билишмасди.

— Хужжат сиздами?

— Йўқ. Лекин уни ўғирлаган одам ҳозир менинг хонамда ўтирипти, айбига тўла иқрор бўлди.

— Ким экан у?

— Ҳар хил одамларнинг ҳожатини чиқазиб юрган собиқ полициячи.

— Бу гал у кимнинг ҳожатини чиқазипти?

— Маскуленнинг.

— У-ў, ундай бўлса... — Пуаннинг қовоғи осилиб кетди.

— Маскулен миқ этмайди, лекин кези келганда «миси» чиққан шерикларига зуғум ўтказиши мумкин. Бенуанинг орасига тушмайди. Флери масаласига келсак...

— Флери?

Мегрэ бош силкиди.

— Шўрлик. У мушкул аҳволда бўлгани учун, «йўқ» деёлмаган.

— Айтмовдимми сенга, — дея луқма ташлади Пуан хоним.

— Эсимда, Лекин ишонмагандим.

— Сен сиёсат учун туғилмагансан. Шу машмашалар тугаши билан, ўйлайманки, иш албатта...

— Энг муҳими, — деди Мегрэ, — сиз Қаламнинг ҳи-

соботини йўқ қилиб юбормаганиниги ишот этиш. Уни ўғирлаб кетишган, аввалбошданоқ сиз шундай деб баёнот бергансиз.

— Менга ишонишармикин?

— Бенуа айбини тан олади.

— У кимнинг топшириғини бажарганини ҳам айтгандими?

— Йўқ.

— Флери-чи?

— Флери қандай ишга бош қўшганини ўзи ҳам билмаган.

Демак...

Пуаннинг елкасидан тоғ ағдарилгандай бўлди, лекин кўнглида негадир шодлик туйғуси йўқ эди.

Тўғри, Мегрэ унинг обрўсини сақлаб қолди. Шунга қарамай, Пуан ютқазган эди.

Агар Бенуа пировардида бор ҳақиқатни айтмаса, — ундан буни кутиш қийин, чинакам голиб Маскулен-Бўлиб чиқади.

Мегрэ ҳали терговни тугатмасдан олдиноқ Маскуленнинг ўзига ишончи мустаҳкам эди. У нусха кўчирувчи машинани бекорга кўрсатгани йўқ ахир. «Хоҳлаган одамингизни огоҳлантиришингиз мумкин», — демоқчи бўлди-да.

Ҳисоботнинг эълон қилинишидан қўрқадиган кишилар: ҳозирча Брюсселда юрган Артур Нику, баъзи бир сиёсатчилар ва умуман Клерфон ишига алоқадор амалдорлар бундан буён Маскулен истаган пайтида уларни бадном қилиши мумкинлигини яхши билишарди.

Орага пича сукунат чўкди. Мегрэ ҳам тергов оқибатидан унчалик хурсанд эмасди.

— Шу ғалва тинчиши билан истеъфога чиқиб, Ла-Рош-Сюр-Йонга кетаман, — деди Пуан.

— Ростданми? — деб юборди хотини суюнганидан.

— Улай агар.

Пуан хоним суюнмасдан ким суюнсин: унинг учун дунёда эридан бўлак азиз нарса йўқ.

— Аленга қўнғироқ қилсам майлими? — деб сўради Анн-Мари.

— Бемаҳалда-я? — деди онаси.

— Шундоқ хушxabар уйғотишга арзимайдими?

— Майли, қилсанг қила қол.

Афтидан, бу янгиликни Пуан хоним ҳали тўла идрок этолмаганди.

— Бирор нарса ичасизми? — деб сўради министр Мегрэдан.

Уларнинг нигоҳи тўқнашди. Шунда Мегрэнинг кўнглидан, бир-биримизга худди ака-укадай ўхшаймиз-а, деган ўй ўтди. Дарҳақиқат, икковларининг ҳам қарашлари маънос ва ўйчан, икковларининг ҳам қадлари сал букик.

Ўртадаги вино андаккина рўпарама-рўпара ўтиришлари учун баҳона эди, холос. Анн-Мари телефонда гап-лашарди:

— Ҳа... Тугади... Ҳали барвақтроқ... Бу янгиликни минбардан дадамнинг ўзлари айтишлари керак.

Мегрэ билан Пуан бир-бирларига нима дейишлари мумкин?

— Сизнинг соғлигингиз учун!

— Омон бўлинг, жаноб министр!

Пуан хоним билан Анн-Мари хонадан чиқиб кетишди.

— Мен ҳам борай, — деди Мегрэ ўрнидан туриб. — Сиз ҳам ухланг. Дам олишингиз керак.

Пуан Мегрэга қўлини узатди, миннатдорлигини қандай изҳор этишни билмай, ўнғайсизланаётгани сезилиб турарди.

— Раҳмат сизга, Мегрэ.

— Қўлимдан келганча ҳаракат қилдим.

— Яхшилигингизни унутмайман.

Улар эшикка қараб юришди.

— Биласизми, мен ҳам унга қўл бермадим... Сўнг Мегрэ остонага етганида орқасига ўгирилиб, қўшиб қўйди:

— Бари бир, бир кунмас-бир кун шохи синади...